

TERCÜME

Sayı: 8 | 19 Temmuz 1941 | Cilt: 2

Maarif Vekilliği tarafından iki ayda bir çıkarılır

Sayısı : 40 kuruş
Abonesi : 200 kuruş

GELECEK SAYIMIZDA :

Sancaktar Christoph Rilke'nin aşkına ve ölümüne dair	*Rainer Maria RILKE*
Ayı (Bir perdelik piyes)	*A. P. ÇEHOF*
Saadet daha ziyade bir mizaç işidir	*GOLDSMITH*

Mecmuanın idare ve yazı işleri için müracaat adresi:

Tercüme Mecmuası,
Maarif Vekilliği Neşriyat Müdürlüğü
Ankara

TERCÜME

Sayı: 8 19 Temmuz 1941 Cilt: II

KYKLOPS

Theokritos Syrakusai'da I. E. 315 - 300 yılları arasında doğmuştur. Hayatına dair elimizde pek az malûmat mevcuttur. Bildiklerimiz onun 20 - 30 yaşlarında Kos adasında yerleşip o devrin bir çok meşhur simalariyle tanıştığından, bunların arasında - tercümesini sunduğumuz *eidyllion*'da hitap ettiği - Miletos'lu hekim Nikias'ın bulunduğundan, 270 yılına doğru Hieron'un himayesini isteyip bunda muvaffak olamayınca Ptolemaios Philadelphos'a müracaat ettiğinden ve bu müracaatin büsbütün cevabsız kalmadığından ibarettir. Her halde hayatını kısmen Batıda (Sicilya ve Cenubî İtalya), kısmen Doğuda (Kos, İskenderiye) geçirdiğinden şüphe edilemez. Kaç yaşında ve nerede öldüğü malûm değildir.

Theokritos bir çok bakımlardan bir inhitat devri olduğu inkâr edilemiyen Hellenism devrinde yetişmiş büyük bir şairdir. Suidas eserlerini sayarken ona katî olarak yalnız Βουκολικά'yi atfeder. Bu çoban şiirleriyle Pastoral nevini yarattığı herkesçe malûmdur. Hakikî hayattan aldığı sahnelerin tasvirinde gösterdiği yüksek kabiliyeti ve şair ruhunda tabiata karşı beslediği sonsuz sevgisi sayesinde, *eidyllia* denilen bu kısa şiirlerinin hemen hepsi birer küçük şaheserdir

Kyklops Theokritos'un XI eidyllion'udur: Odysseus'un arkadaşlarını merhametsizce parçalayıp yiyen tek gözlü, vahşî Polyphemos, [1] burada sevdiği deniz perisi Galateia için türküler söyleyerek eriyip duruyor. O, nazlı tavırlarına, çocukça kurnazlıklarına güldüğümüz; hasretli sözlerinden sezilen ıstırabına acıdığımız bedbaht bir çobandır.

Bence sevdaya kâr edecek ne bir merhem bulunur, Nikias, ne de bir toz; o derdin devası ancak Pieridlerin [2] elindedir. Evet, onlar insanlara iyi gelen hoş bir devadır, ama onları ele geçirmek öyle kolay değildir ki. Bunu sen de bilirsin ya! Hem hekimsin, hem de dokuz Muza'lar seni herkesten çok sever. Bak, yurttaşımız Kyklops, eski Polyphemos, dudaklarında, şakaklarında yeni yeni tüyler bitmeğe başlayıp ta Galateia'ya gönül verdiği zamanlar, vaktini ne de hoş geçirirdi. Hem öyle elmalarla, güllerle, zülüflerle değil, gerçek arzularla sever, başka hiç bir şeyi kendine tasa etmezdi. Koyunlarının yeşil otlaktan

---

[1] ι 181 - 566

[2] Olympos'un şimalinde Pieria adında bir memlekette yaşadıkları için Muza'lara Pieria'lı kızlar, Pieridler de denirdi.

ağıllarına kaç defa bir başlarına döndükleri oldu. Polyphemos ise, denizin yosunlu kıyısında, tan yeri ağırırken başlar, Galateia'sı için türküler çağırarak erir dururdu; yüreğinde, büyük Kypris'in bir ok saplayıp açtığı pek acı bir yara vardı. Ama o devasını buldu: yüksek bir kayanın üstüne oturur, denizlere bakarak şu türküyü söylerdi.

"Benim ak Galateia'm! Seni seveni kendinden uzaklaştırışın, neden? Ey bana peynirden daha ak, kuzudan daha körpe, danadan daha dinç, koruktan daha parlak gözüken kız, niçin buralarda beni böyle tatlı uyku sarmışken dolaşıyorsun da o tatlı uyku beni bırakınca hemen uzaklaşıyor, bozkurda raslamış koyun gibi kaçıyorsun? Kız, ben sana anamla geldiğin ilk andan beri vurgunum: sen dağdan sümbül toplamak istiyordun, ben de yol gösteriyordum. Seni daha nice nice görmüşken, sevgimden vazgeçmek bundan böyle, artık elimden gelemez. Ama, Zeus hakkı için, bu senin hiç, hiç umurunda değil.

Benden niçin kaçarsın, bilirim, güzel kız; koca alnımda bir kulağımdan bir kulağıma kadar uzanan büyük, kıllı, bir tek kaşım, bir tek gözüm var da ondan; dudağımın üzerinde de geniş bir burnum var. Ama ben böyle iken de gene bin davar otlatıyorum; onlardan en besleyici sütü sağıp içiyorum; mağaramda peynir hiç eksik olmuyor, ne yazın, ne güzün, ne de kış ortasında; sepetlerim her zaman ağzına kadar dolu. Nice günler gece geç vakte kadar, benim sevgili tatlı elmam, hem senin, hem de kendim için türküler çağırıp, kavalımı öyle çalıyorum ki burada Kyklops'lardan hiç birinin elinden gelmez. Senin için, hepsinin de alnı hilâlli, on bir geyik besliyorum, dört te ayı eniği. Haydi bana gel, zarar etmezsin. Bırak, parlak deniz kıyıya çarpıp uğuldasın: mağaramda, benim yanımda daha tatlı bir gece geçirirsin. Orada defneler, kıvrak selviler, kara sarmaşık var; yemişi tatlı bir bağım var, soğuk akar bir suyum var: ağaçlarla örtülü Aitna o ilâhî suyu bana ak karlarından gönderiyor. Kim denizde oturmayı, dalgaları bunlardan daha iyi bulur ki! Sana pek kıllı görünüyorsam, benim meşe kütüklerim, kül altında hiç sönmez bir ateşim var; senin elinden olduktan sonra, canımı da, şu her şeylerden çok sevdiğim biricik gözümü de, bırakırım, yak.

Keşki anam beni balık [1] doğuraydı. Sulara dalıp sana gelir, dudaklarını vermezsen elini öperdim; hem sana ak zambaklar, yahut taçları al al zarif afyon çiçekleri getirirdim; ama bunlar yazın, ötekiler kışın açar; elbette hepsini birden getirmezdim. Buraya gemisiyle bir yabancı gelirse, hemen, küçük kız, hemen yüzme öğreneceğim: derinliklerde yaşamanın sizin için zevki nedir, bilmek istiyorum.

[1] βράγχι' ἔχοντα: galsamalı.

Ah Galateia, denizden bir çıksan, çıksan da evine dönmeyi, ben şimdi burada nasıl unutmuşsam, sen de öyle unutsan. Bana bir anam haksızlık ediyor, ondan şikâyetim var: sana birgün benim için bir güzel söz olsun söylemedi; beni günden güne zayıflar görüyor da gene söylemiyor. Başımın da, iki ayağımın da zonkladığını ona söyliyeceğim, o da dertlensin.

Ey Kyklops, Kyklops, senin aklın nerelere uçtu? Gidip sepet örsen, kuzularına körpe dallar koparıp getirsen, elbet daha akıl kâri olur. Önüne geleni sağ; niçin kaçanı kovalarsın? Galateia gibisini, ondan daha da güzelini bulursun. Geceleri nice nice kızlar beni oyunlarına çağırıyor; sözlerini dinledim mi, hepsi de katıla katıla gülüyor. Belli ki bu diyarda benim de bir değerim var.„

Polyphemos sevdasını işte böyle otlatırdı; paralarını harcasaydı, günlerini o kadar hoş geçiremezdi.

Yazan: THEOKRİTOS
Çeviren: Suat SİNANOĞLU

ON THE IGNORANCE OF THE LEARNED

For the more languages a man can speak,
His talent has but sprung the greater leak:
And, for the industry he has spent upon't,
Must full as much some other way discount.
The Hebrew, Chaldee, and the Syriac,
Do, like their letters, set men's reason back,
And turn their wits that strive to understand
(Like those that write the characters) left-handed.
Yet he that is but able to express
No sense at all in several languages,
Will pass for learneder than he that's known
To speak the strongest reason in his own.

— *Butler*

The description of persons who have the fewest ideas of all others are mere authors and readers. It is better to be able neither to read nor write than to be able to do nothing else. A lounger who is ordinarily seen with a book in his hand, is (we may be almost sure) equally without the power or inclination to attend either to what passes around him, or in his own mind. Such a one may be said to carry his understanding about with him in his pocket, or to leave it at home on his library shelves. He is afraid of venturing on any train of reasoning, or of striking out any observation that is not mechanically suggested to him by passing his eyes over certain legible characters; shrinks from the fatigue of thought, which, for want of practice, becomes insupportable to him; and sits down contented with an endless wearisome succession of words and half-formed images, which fill the void of the mind, and continually efface one another. Learning is, in too many cases, but a foil to common sense; a substitute for true knowledge. Books are less often made use of as «spectacles» to look at nature with, than as blinds to keep out its strong light and shifting scenery from weak eyes and indolent dispositions. The bookworm wraps himself up in his web of verbal generalities, and sees only the glimmering shadows of things

ÂLİMLERİN CEHLİNE DAIR

Bir insan ne kadar çok dil bilirse, istidadında o kadar büyük bir gedik açmış demektir; çünkü, buna harcadığı emeklerin hepsini başka bir yoldan tenzil etmeğe mecburdur. İbranice, Gildanice, Siryanice (yazıları gibi) insan muhakemesini geriye çeler; anlamağa çabalayan aklını da (o yazıları yazanlar gibi) solağa çevirir.
Yine de, ayrı ayrı bir kaç dilde saçmadan başka bir şey söyliyemiyen adam, kendi dilinde en sağlam hikmeti söyler diye tanınan adamdan daha âlim geçinir.

— *Butler*

Bütün insanlar arasında fikirleri en az olanlar kitap yazmaktan veya okumaktan başka birşey yapmıyanlardır diye tarif edilebilir. İnsanın elinden okuma yazmadan başka bir şey gelmiyecekse, hiç okumak yazmak bilmemesi evlâdır. Ekseriya elinde bir kitapla dolaşan avare bir adam, (bundan hemen katiyetle emin olabiliriz), gerek etrafında, gerekse kendi kafasında olan bitenlerle alâkadar olmak kabiliyetinden ve meylinden de aynı derecede mahrumdur. Böyle bir kimse için "idrâkini cebinde dolaştırır veya evinde kitap rafında bırakır„ denilse caizdir. Herhangi bir muhakeme silsilesine girişmekten korkar; gözlerini bir takım okunur şekiller üstünde dolaştırmanın mihanikî bir surette zihnine telkin etmediği herhangi bir mülâhazayı ortaya atmaktan da korkar; düşünmek külfetinden çekinir, çünkü idmansızlık yüzünden bu külfet ona göre dayanılmaz bir şey olmuştur; sonra da zihin boşluğunu dolduran, mütemadiyen biribirini silip götüren sonsuz, sıkıcı bir takım kelime ve yarı-belirmiş hayal silsilesinin karşısına memnuniyetle geçer yerleşir. İlim, maalesef, ekseriyetle aklı selimin üstüne kaplanmış bir kalay tabakasından ibarettir; gerçek bilgi yerine ikame edilen bir şeydir. Kitap, nâdiren tabiatı görmek için «gözlük» diye kullanılır da, ekseriya zayıf gözleri, tembel mizaçları tabiatın kuvvetli ışığından ve daima değişen manzaralarından korumak için «perde» telâkki edilir.

"Kitap kurdu„ olan adam kelimelerden örme umumî hükümler ağına bürünür, etrafındaki eşyanın ancak başkalarının kafalarından inikâs eden bulanık gölgelerini görür. Tabiat onu şaşırtır. Hakikî cisimlerin intibaları

reflected from the minds of others. Nature puts him out. The impressions of real objects, stripped of the disguises of words and voluminous roundabout descriptions, are blows that stagger him; their variety distracts, their rapidity exhausts him; and he turns from the bustle, the noise, and glare, and whirling motion of the world about him (which he has not an eye to follow in its fantastic changes, nor an understanding to reduce to fixed principles,) to the quiet monotony of the dead languages, and the less startling and more intelligible combinations of the letters of the alphabet. It is well, it is perfectly well. "Leave me to my repose„ is the motto of the sleeping and the dead. You might as well ask the paralytic to leap from his chair and throw away his crutch, or, without a miracle, to "take up his bed and walk,„ as expect the learned reader to throw down his book and think for himself. He clings to it for his intellectual support; and his dread of being left to himself is like the horror of a vacuum. He can only breathe a learned atmosphere, as other men breathe common air. He is a borrower of sense. He has no ideas of his own, and must live on those of other people. The habit of supplying our ideas from foreign sources "enfeebles all internal strength of thought,„ as a course of dram-drinking destroys the tone of the stomach. The faculties of the mind, when not exerted, or when cramped by custom and authority, become listless, torpid, and unfit for the purposes of thought or action. Can we wonder at the languor and lassitude which is thus produced by a life of learned sloth and ignorance; by poring over lines and syllables that excite little more idea or interest than if they were the characters of an unknown tongue, till the eye closes on vacancy and the book drops from the feeble hand! I would rather be a wood-cutter, or the meanest hind, that all day "sweats in the eye of Phoebus, and at night sleeps in Elysium,„ than wear out my life so, 'twixt dreaming and awake. The learned author differs from the learned student in this, that the one transcribes what the other reads. The learned are mere literary drudges. If you set them upon original composition, their heads turn; they don't know where they are. The indefatigable readers of books are like the everlasting copiers of pictures, who, when they attempt to do anything of their own, find they want an eye quick enough, a hand steady enough, and colours bright enough, to trace the living forms of nature.

Anyone who has passed through the regular gradations of a classical education. and is not made a fool by it, may consider himself as having had a very narrow escape. It is an old remark that boys who shine at school do not make the greatest figure when they grow up

kelime kisvelerinden ve cildler dolusu dolambaçlı tasvirlerinden sıyrılınca, onu sendeleten darbeler halini alır; bunların tenevvüü onu çileden çıkarır, süratleri onu mecalsız bırakır; etrafındaki âlemden (ki ne bunun bütün acaip değişmelerini takip edecek gözü, ne de sabit umdelere irca edecek idraki vardır), bu âlemin hâyıhuyundan, gürültüsünden, keskin ışığından ve baş döndürücü hareketinden kaçar, ölü dillerin sâkin ittiradına, alfabe harflerinin daha kolaylıkla anlaşılan ve daha az ürküten terkiplerine döner. İsabet, aynen isabet. "Bırakın beni dinleneyim„ sözü uyuyanlarla ölülerin şıarıdır. Bir kötürümün değneğini atmasını, veya, bir mucize olmaksızın, döşeğini sırtlanıp yürümesini ummak ne kadar beyhude ise, âlim bir okurun da kitabını fırlatıp kendi kendisine düşünmesini ummak o kadar beyhudedir. O, kitabına mânevî destek diye asılır; kendi kendisine terk edilmek korkusu adem korkusuna benzer. Diğer insanlar nasıl alelâde hava teneffüs ederlerse, o, sade ve sade bilgili bir hava teneffüs edebilir. O, dirayetini ödünç alan bir adamdır. Kendisine has fikirleri yoktur, başkalarınınki ile geçinmeğe mecburdur. Fikirlerimizi daima yabancı kaynaklardan tedarik etmek itiyadı tefekkürün içten gelen bütün kuvvetlerini zaafa uğratır, tıpkı sert içki itiyadının mideyi tahrip ettiği gibi. Zihin melekeleri, işlemezlerse veya âdetlerin ve cebirin baskısı altında bulunurlarsa, kayıtsız, uyuşuk, tefekkür ve fiiliyat maksatlarına elverişsiz bir hale gelirler.

Hal böyle iken, bilgin bir gevşeklikle cehl içinde geçen bir ömrün doğurduğu cansızlık ve bezginliğe hayret edebilir miyiz? Öyle mısra'lar öyle heceler ki bilinmedik bir dilin yazısı olsalardı bundan daha az fikir ve alâka heyecanı veremezlerdi; göz boşluğa yumuluncıya, mecalsız elden kitap düşünceye kadar bunlara göz nuru dökerek geçen bir ömür! Ömrümü böyle rüya görmekle uyanıklık arasında yıpratmaktansa, bir oduncu olmayı, veya bütün gün Phebus'ün gözü önünde ter döktükten sonra geceleyin Elysée de uyuyan en hakîr bir rençber olmayı tercih ederdim. Âlim müellifin âlim okurdan farkı şudur: Birinin okuduğunu diğeri bir başkasından istinsah eder. Âlimler okuma yazma amelelerinden başka bir şey değildirler. Onları orijinal bir eser başarmaya oturtursanız başları döner, nerede olduklarını bilmezler. Yorulmak bilmez kitap okuyucuları sonu gelmez tablo kopyacılarına benzerler: Bunlar da kendi başlarına birşey yapmağa kalkışınca tabiat'ın canlı şekillerini çizmek için kifayetsizliklerini, gözlerinin kâfi derecede çevik, ellerinin kâfi derecede isabetli, boyalarının kâfi derecede parlak olmadığını keşfederler.

Klâsik tahsilin malûm olan derecelerinden geçip de neticede budala çıkmayan her adam kendisini ucuz kurtulmuş sayarsa yeridir. Ötedenberi müşahede edilmiştir ki mektepte temayüz eden çocuklar büyüyüp

and come out into the world. The things, in fact, which a boy is set to learn at school, and on which his success depends, are things which do not require the exercise either of the highest or the most useful faculties of the mind. Memory (and that of the lowest kind) is the chief faculty called into play, in conning over and repeating lessons by rote in grammar, in languages, in geography, arithmetic, etc. , so that he who has the most of this technical memory, with the least turn for other things, which have a stronger and more natural claim upon his childish attention, will make the most forward school-boy. The jargon containing the definitions of the parts of speech, the rules for casting up an account, or the inflections of a Greek verb, can have no attraction to the tyro of ten years old, except as they are imposed as a task upon him by others, or from his feeling the want of sufficient relish or amusement in other things. A lad with a sickly constitution, and no very active mind, who can just retain what is pointed out to him, and has neither sagacity to distinguish nor spirit to enjoy for himself, will generally be at the head of his form. An idler at school, on the other hand, is one who has high health and spirits, who feels the circulation of his blood and the motion of his heart, who is ready to laugh and cry in a breath, and who had rather chase a ball or a butterfly, feel the open air in his face, look at the fields or the sky, follow a winding path, or enter with eagerness into all the little conflicts and interests of his acquaintances and friends, than doze over a musty spelling-book, repeat barbarous distichs after his master, sit so many hours pinioned to a writing-desk, and receive his reward for the loss of time and pleasure in paltry prize-medals at Christmas and Midsummer. There is indeed a degree of stupidity which prevents children from learning the usual lessons, or ever arriving at these puny academic honours. But what passes for stupidity is much oftener a want of interest, of a sufficient motive to fix the attention, and force a reluctant application to the dry and unmeaning pursuits of school-learning. The best capacities are as much above this drudgery, as the dullest are beneath it. Our men of the greatest genius have not been most distinguished for their acquirements at school or at the university.

"Th' enthusiast Fancy was a truant ever.„

Gray and Collins were among the instances of this wayward disposition. Such persons do not think so highly of the advantages, nor can they submit their imaginations so servilely to the trammels of strict scholastic discipline. There is a certain kind and degree of intellect in

hayata atılınca pek o kadar göze çarpan şahsiyetler olmazlar. Gerçekten, bir çocuğun mektepte öğrenmeğe koyulduğu ve muvaffakiyetinin esasını teşkil eden şeyler, dimağın ne en yüksek ne de en lüzumlu melekelerinin işlemesini icap ettiren şeyler değildir. Hafıza, o da en aşağılık nev'inden, aranılan başlıca melekedir; gramer, diller, coğrafya, aritmetik, v. s. den dersleri dikkatle öğrenip ezberden tekrar etmek için işletilen hep bu melekedir; öyle ki, kimin bu teknik hafızası en kuvvetli ise, çocukların alâkasına daha tabii yollardan daha kuvvetle hâkim olması icab eden diğer şeylere kimin en az istidadı varsa, en ileri mektep talebesi o olur. Başkaları tarafından zorla vazife olarak yükletilmesi, veyahut başka şeylere kâfi derecede iştiha duymaması, onlardan hazzetmemesi hallerini istisna edersek, on yaşında acemî bir çocuğun gözünde gramerde söz bölümleri tariflerini, alış veriş hesabı kurma kaidelerini, Grekçe fiil tasriflerini, ihtiva eden «tabirler külliyatı» nın hiç bir cazibesi olamaz. Bünyesi bir az hastalıklı olan, kafası da pek o kadar faal olmıyan bir çocuk, eğer ancak kendisine işaret edilen şeyleri zapt ve muhafaza edebilirse; ne kendi başına bir tefrik yapacak feraseti ne de haz duyacak ateşi yoksa, umumiyetle böyle bir çocuk sınıfının başına geçer.

Diğer taraftan, mektepte haylaz olan bir çocuk, sıhhati mükemmel, canlı, kollarını bacaklarını serbestçe işletebilen, aklı başında, kalbinin hareketini, kanının dolaşmasını duyan, aynı nefeste hem gülmeğe hem ağlamağa hazır olan bir çocuktur; küflü imlâ defterleri üstünde uyuklamak, öğretmeni peşisıra vahşi beyitler tekrarlamak, şu kadar saat bir yazı masasına mıhlanıp kalmak, sonra da bu zaman ve zevk kaybını karşılamak için Noel ve yaz sömestrlerinde değersiz mükâfat madalyaları almaktansa, bir top veya kelebek peşinde koşmayı, yüzünde açık havayı duymayı, gök yüzünü veya çayırları seyretmeyi, dolambaçlı bir kır yolunu takip etmeyi, yahut da tanıdıkları ile dostlarının bütün alâka ve mücadelelerine onlarla beraber heyecanla girişmeyi tercih eden çocuktur. Şüphesiz ki aptallığın da öyle bir derecesi vardır ki, çocukların bu malûm dersleri öğrenmelerine ve mekteplere ait bu cılız şereflere bile erişmelerine mâni olur. Fakat, ekseriyetle, aptallık sanılan şey, hakikatte alâka eksikliğinden, dikkati tesbit edecek, mektep bilgisinin kuru ve manâsız meşguliyetlerine isteksiz bir alâka zorlıyacak bir saikin bulunmamasından ibarettir. En değerli kabiliyetler bu kaba ve ağır faaliyetlerin ne kadar fevkinde ise, en sönükleri de o kadar dunundadır. En yüksek dehâ sahibi adamlarımızın en ziyade temayüz ettikleri şeyler, mektep ve üniversitede iktisap ettikleri değildir.

"Ateşli ve canlı Hayal ötedenberi mektep kaçağıdır.„

Gray le Collins bu serâzat mizacın nümunelerindendir. Böyleleri sıkı

which words take root, but into which things have not power to penetrate. A mediocrity of talent, with a certain slenderness of moral constitution, is the soil that produces the most brilliant specimens of successful prize-essayist and Greek epigrammatist. It should not be forgotten, that the least respectable character among modern politicians was the cleverest boy at Eton.

Learning is the knowledge of that which is not generally known to others, and which we can only derive at second-hand from books or other artificial sources. The knowledge of that which is before us, or about us, which appeals to our experience, passions, and pursuits, to the bosoms and businesses of men, is not learning. Learning is the knowledge of that which none but the learned know. He is the most learned man who knows the most of what is farthest removed from common life and actual observation, that is of the least pratical utility, and least liable to be brought to the test of experience, and that, having been handed down through the greatest number of intermediate stages, is the most full of uncertainty, difficulties, and contradictions. It is seeing with the eyes of others, hearing with their ears, and pinning our faith on their understandings. The learned man prides himself in the knowledge of names, and dates, not of men or things. He thinks and cares nothing about his next-door neighbours, but he is deeply read in the tribes and casts of the Hindoos and Calmuc Tartars. He can hardly find his way into the next street, though he is acquainted with the exact dimensions of Constantinople and Pekin. He does not know whether his oldest acquaintance is a knave or a fool, but he can pronounce a pompous lecture on all the principal characters in history. He cannot tell whether an object is black or white, round or square, and yet he is a professed master of the laws of optics and the rules of perspective. He knows as much of what he talks about, as a blind man does of colours. He cannot give a satisfactory answer to the plainest question, nor is he ever in the right in any one of his opinions, upon any one matter of fact that really comes before him, and yet he gives himself out for an infallible judge on all those points, of which it is impossible that he or any other person living should know anything but by conjecture. He is expert in all the dead and in most of the living languages; but he can neither speak his own fluently, nor write it correctly. A person of this class, the second Greek scholar of his day, unterdook to point out several solecisms in Milton's Latin style; and in his own performance there is hardly a sentence of common English. Such was Dr. —. Such

skolastik inzıbatın ne faydalarını gözlerinde büyütürler, ne de muhayyilelerini onun bağ ve baskısına kölecesine teslim edebilirler. Dimağ melekelerinin bir nevi ve derecesi vardır ki onda kelimeler kök salar, fakat eşyanın ona nüfuz etmeğe kudreti yoktur. "Essai„ müsabakalarında muvaffak olanlarla Grek epigramcılarının en parlak nümunelerini yetiştiren toprak, istidat fakirliği ile bir nevi ahlâkî bünye cılızlığıdır. Unutulmamalıdır ki zamanımız politikacıları arasında en az hürmete lâyık olan şahsiyet Eton da iken en zeki talebe idi.

İlim, başkalarının umumiyetle bilmediği, ancak kitaplardan, ikinci elden ve buna benzer sun'i kaynaklardan elde edebileceğimiz şeylerin bilgisidir. Önümüzdeki veya etrafımızdaki şeylerin bilgisi, tecrübelerimize, ihtiraslarımız ve meşguliyetlerimize, insanların iç âlemlerine ve işlerine hitap eden şeylerin bilgisi ilim değildir. İlim âlimlerden başka hiç kimsenin bilmediği şeylerin bilgisidir. En âlim adam o adamdır ki gündelik hayattan ve doğrudan doğruya müşahededen en uzak olan şeyleri, amelî faydaları en az, tecrübe imtihanından geçirilmek ihtimalleri en uzak, hem de azamî mütevassıt safhalardan geçtikleri için vüzuhsuzluklar, güçlükler ve tezatlarla en yüklü olan şeyleri herkesten daha çok bilir. İlim, başkalarının gözleriyle görmek, onların kulaklarıyla işitmek, inancımızı onların anlayışlarına bağlamaktır. Âlim adam isim ve tarih bilgisiyle övünür, insan ve eşya bilgisiyle değil. Bitişik komşularını ne aklına getirir ne de umurlar, fakat Hindu ve Kalmuk Tatar kabileleriyle içtimaî sınıflarına dair çok geniş tetebbuları vardır. Mahallesinde en yakın sokağa varmak için yolunu zahmetle bulur, halbuki İstanbulla Pekin'in eb'adını tam olarak bilir. En eski tanıdıklarından bir kimse alçağın birimi yoksa bir budala mı bilmez ama, tarihte ileri gelen şahsiyetlerin hepsine dair tumturaklı bir konferans verebilir. Bir cismin siyah mı beyaz mı, yuvarlak mı köşeli mi olduğunu seçemez ama yine de rûyet kanunlariyle menazır kaideleri üstadı olmak iddiasındadır. Kör bir adam renkten ne kadar anlarsa o da bahsettiği şeylerden o kadar anlar. En basit bir suale tatmin edecek bir cevap veremez; ne de önüne gerçekten çıkan müsbet meselelerin bir teki hakkında bir tek doğru mütalaa yürütebilir; yine de öyle meseleler hakkında şaşmaz bir hakem tavırları takınır ki, o meselelere dair ne kendisinin ne de yaşıyan herhangi bir insanın faraziye ve ihtimalden başka bir şey bilmesine imkân yoktur. Bütün ölü dillerde ve yaşıyanların ekserisinde mütehassısdır, fakat kendi dilini ne kolaylıkla söyliyebilir ne de hatasız yazabilir. Devrinin en âlim Latince mütehassıslarından birisi, bu zümreden bir zat, Milton'un lâtince uslubunda bir takım hataları meydana çıkarmağa kalkıştı, ama bunu yaparken kendi eserinde hemen hemen bir tek düzgün İngilizce cümle yoktu. Dr.— böyle idi.

is Dr.—. Such was not Porson. He was an exception that confirmed the general rule, - a man that, by uniting talents and knowledge with learning, made the distinction between them more striking and palpable.

A mere scholar, who knows nothing but books, must be ignorant even of them. "Books do not teach the use of books.„ How should he know any thing of a work, who knows nothing of the subject of it ? The learned pedant is conversant with books only as they are made of other books, and those again of others, without end. He parrots those who have parroted others. He can translate the same word into ten different languages, but he knows nothing of the *thing* which it means in any one of them. He stuffs his head with authorities built on authorities, with quotations quoted from quotations, while he locks up his senses, his understanding, and his heart. He is unacquainted with the maxims and manners of the world ; he is to seek in the characters of individuals. He sees no beauty in the face of nature or of art. To him "The mighty world of eye and ear„ is hid ; and "knowledge„ except at one entrance, "quite shut out.„ His pride takes part with his ignorance ; and his selfimportance rises with the number of things of which he does not know the value, and which he therefore despises as unworthy of his notice. He knows nothing of pictures ; — "of the colouring of Titian, the grace of Raphael, the purity of Domenichino, the *corregiescity* of Corregio, the learning of Poussin, the airs of Guido, the taste of the Caracci, or the grand contour of Michael Angelo, „ — of all those glories of the Italian and miracles of the Flemish school, which have filled the eyes of mankind with delight, and to the study and imitation of which thousands have in vain devoted their lives. These are to him as if they had never been, a mere dead letter, a bye-word; and no wonder: for he neither sees nor understands their prototypes in nature. A print of Rubens's "Watering-place, „ or Claude's "Enchanted Castle, „ may be hanging on the walls of his room for months without his once perceiving them; and if you point them out to him, he will turn away from them. The language of nature, or of art (which is another nature), is one that he does not understand. He repeats indeed the names of Apelles and Phidias, because they are to be found in classic authors, and boasts of their works as prodigies, because they no longer exist ; or, when he sees the finest remains of Grecian art actually before him in the Elgin marbles, takes no other interest in them than as they lead to a learned dispute, and (which is the same thing) a quarrel about the meaning of a Greek particle. He is equally ignorant of music ; he "knows no touch of it, „ from the strains of

Dr.— de böyledir. Porson böyle değildi. O, umumî kaideyi ispat etmeğe yarıyan bir istisna idi; öyle bir adam ki bilgi ve istidatlarını ilim ile bi leştirdiği için bunların arasındaki farkı daha bariz, daha elle tutulur bir şekilde meydana çıkarttı.

Sadece ilim adamı olan, kitaplardan başka bir şey bilmiyen adam, ihtimal ki kitapların bile cahilidir. Çünkü kitap, kitapların nasıl kullanılacağını öğretmez. Bir eserin mevzuunu bilmiyen bir kimse, nasıl olur da o eserin herhangi bir şeyini bilebilir? Âlim ukalâ kitapların ehlidir ama kitapları ancak ve sadece diğer kitapların tanıttığı kadar tanır, onları da yine başka kitapların tanıttığı kadar tanır, ve bu böyle ilânihaye gider. Diğerlerinin papağan gibi tekrar ettiği şeyleri kendisi de papağan gibi tekrar eder. Ayni kelimeyi ayrı ayrı on dile tercüme edebilir ama hiç bir dilde o kelimenin ifade ettiği *şeyden* haberi yoktur. Bir yandan salâhiyetli âlimlerin diğer salâhiyetli âlimlere istinat ederek söylediklerivle, birilerinin ötekilerden naklen zikrettiklerini kendisi de naklen zikrede ede kafasını doldurur, bir yandan da havâsına, idrakine, kalbine sıkı kilit vurur. Dünyanın esas kaidelerine, usullerine vakıf değildir. Tabiatin veya san'atın çehresinde güzellik görmez. Kulağın ve gözün azametli âlemi ona gizli kalır; bilgi de, tek bir yoldan giren bilgi müstesna, ona nüfuz edemez. Kibri cehliyle el ele yürür; değerini bilmediği, bilmediği için de dikkatini çekmeğe lâyık değil diye istihfaf ettiği şeyler ne kadar çok olursa, kendi gözünde kendi ehemmiyeti de o nisbette artar. Resimden hiç anlamaz: Titian'ın renklerini, Raphael'in zarafetini, Domenichino'nun pürüssüzlüğünü, Corregio'nun *corregioluğunu*, Poussin'in bilgisini, Guido'nun edasını, Caraccilerin zevkını veya Michael Angelo'nun azametli çizgilerini — insan oğullarının gözlerini haz ile dolduragelen, binlercesinin ömürlerini beyhude yere taklit ve tetkikına harcadıkları — İtalyan mektebinin bu şahikalarını, Flaman mektebinin bu harikalarını hiç bilmez. Onun indinde bütün bunlar sanki hiç mevcut olmamış gibi, sahipsiz bir mektup, kanıksanmış bir söz değerindedir. Şaşılacak ne var? Tabiatta bunların nümunelerini ne görür ne de anlar. Rubens'in «Çeşme Başı» yahut da Claude'un «Sihirli Şato» tablolarının suretleri aylarca odasının duvarlarında asılı durur da bir tek defa gözüne çarpmıyabilir; üstelik siz bunlara işaret edecek olursanız, baş çevirir. Tabiatin dili, veya san'atın dili (ki bu da başka bir tabiattır) anlamadığı bir dildir. Vakıa, Apelles le Phidias'ın isimlerini tekrar eder durur, çünkü bunları klâsik müelliflerde bulmak mümkündür; eserlerinden de harikalar diye övünür, çünkü bunlar artık mevcut değildir; yahut ta Elgin mermerlerinde Grek san'atinin en nefis bakiyeleriyle karşı karşıya gelirse, duyduğu alâkanın nisbeti, bu mermerlerin âlimce bir çekişmeye veya (ayni

the all-accomplished Mozart to the shepherd's pipe upon the mountain. His ears are nailed to his books; and deadened with the sound of the Greek and Latin tongues, and the din and smithery of school-learning. Does he know anything more of poetry? He knows the number of feet in a verse, and of acts in a play; but of the soul or spirit he knows nothing. He can turn a Greek ode into English, or a Latin epigram into Greek verse, but wheter either is worth the trouble, he leaves to the critics. Does he understand "the act and practique part of life„ better than "the theorique„? No. He knows no liberal or mechanic art; no trade or occupation; no game of skill or chance. Learning "has no skill in surgery, „ in agriculture, in building, in working in wood or in iron; it cannot make any instrument of labour, or use it when made; it cannot handle the plough or the spade, or the chisel or the hammer; it knows nothing of hunting or hawking, fishing or shooting, of horses or dogs, of fencing or dancing, cudgel-playing, or bowls, or cards, or tennis, or anything else. The learned professor of all arts and sciences cannot reduce any one of them to practice, though he may contribute an account of them to an Encyclopaedia. He has not the use of his hands or of his feet; he can neither run, nor walk, nor swim; and he considers all those who actually understand and can exercise any of these arts of body or mind, as vulgar and mechanical men; - though to know almost any one of them in perfection requires long time and practice, with powers originally fitted, and a turn of mind particularly devoted to them. It does not require more than this to enable the learned candidate to arrive, by painful study, at a doctor's degree and a fellowship, and to eat, drink and sleep, the rest of his life!

The thing is plain. All that men really understand, is confined to a very small compass; to their daily affairs and experience; to what they have an opportunity to know, and motives to study or practise. The rest is affectation and imposture. The common people have the use of their limbs; for they live by their labour or skill. They understand their own business, and the characters of those they have to deal with; for it is necessary that they should. They have eloquence to express their passions, and wit at will to express their contempt and provoke laughter. Their natural use of speech is not hung up in monumental mockery, in an obsolete language; nor is their sense of what is ludicrous, or readiness at finding out allusions to express it, buried in collections of "Anas„. You will hear more good things on the outside of a stage-coach from London to Oxford, than if you were to pass a twelvemonth

yola çıkan) Grekçe bir eklentinin manâsı üzerinde bir kavgaya yol açmak istidadı nispetinden ibarettir.

Musikinin de ayni derecede cahilidir. Mozart'ın o en maharetli nağmelerinden tutun, dağ başında çoban kavalına kadar, musikinin hiç bir temasına nasip olmamıştır. Kulakları kitaplarına mıhlanmış, Grek ve Lâtin dillerinin gürültüsü, mektep bilgisinin patırdısiyle tıkanmıştır.

Şiire dair bundan fazla bir şey bilir mi? Bir beyitteki hecelerin, bir piyesteki perdelerin adedini bilir, fakat ruhundan, edasından hiç bir şey anlamaz. Grekçe bir manzumeyi İngilizceye, yahut Lâtince bir epigramı Grekçe nazma çevirebilir; fakat gerek bunun gerekse ötekinin zahmetine değer bir iş olup olmadığını tayin etmeği münekkitlere terkeder. Hayatın fiilî ve amelî taraflarını nazarî taraflarından daha iyi anlar mı? Hayır. Serbest veya mihanikî hiç bir san'at bilmez, hiç bir iş ve meslek, hiç bir tâli veya hüner oyunu bilmez. İlim, ne cerrahlıkta, ne ziraatte, ne inşaatta, ne ağaç veya demir işletmekte hüner ister. Hiç bir çalışma âleti imal edemez, edileni de kullanmasını bilmez; ne sapan ne bel, ne taşcı kalemi ne çekiç tutmasını bilir; köpekle veya atmaca ile av avlamaktan, balık tutmak veya nişan almaktan, attan veya köpekten, eskrim ve danstan, sopa ve tokmak veya kâğıt oyunlarından, tenisden, diğer her hangi bir şeyden hiç bir şey anlamaz. Bütün ilimlerin ve san'atlerin âlim profesörü bunlara dair bir yazıyı bir ansiklopediye gönderebilir ama, bunların bir tanesini bile tatbikata irca edemez. Elleriyle ayaklarını serbestçe kullanamaz: ne koşabilir, ne yürüyebilir, ne yüzebilir. Bunların her hangi birini mükemmel bir surette yapmanın uzun zamanla idmana, doğuştan müsait kabiliyetlere, hasseten bunlara hasredilmiş bir istidada muhtaç olmasına rağmen, bu beden ve kafa san'atlerini gerçekten anlıyan ve tatbik eden kimselere bayağı ve makinalaşmış insanlar nazariyle bakar. Zahmetli çalışmalarla doktorluk payesine ve artık ömrü oldukça yemek içmek, uyumak imkânlarına kavuşturmak için âlim doktor namzedinin de bundan fazla bir şey yapmağa ihtiyacı yoktur.

Mesele basittir. İnsanların gerçekten anladıkları şeyler pek dar bir çerçeveye sıkışmıştır: Gündelik iş ve tecrübelerine, öğrenmeğe fırsat buldukları şeylere, tetkik ve tatbik etmeğe sevkedildikleri şeylere münhasırdır. Geri kalanı yapmacıkla hiyleden ibarettir. Aşağı tabakadan insanlar kollarını bacaklarını işletebilirler, çünkü beden emekleri, beden hünerleriyle geçinirler. İşlerini iyi bilirler, alış veriş ettikleri kimselerin seciyelerini iyi anlarlar, çünkü anlamaları elzemdır. İhtiraslarını ifade etmek için belâgatleri, icabında da istihfaflarını ifade etmek ve güldürmek için de nükteli sözleri vardır. Onların tabii görüşmeleri hâyide bir dilde âbideleşmiş istihzaya takılıp kalmış değildir; ne de gülünç bulduk-

with the undergranduates, or heads of colleges, of that famous university; and more *home truths* are to be learnt from listening to a noisy debate in an ale house, than from attending to a formal one in the House of Commons. An elderly country gentlewoman will often know more of character, and be able to illustrate it by more amusing anecdotes taken from the history of what has been said, done, and gossiped in a country town for the last fifty years, than the best blue-stocking of the age will be able to glean from that sort of learning which consists in an acquaintance with all the novels and satirical poems published in the same period. People in towns, indeed, are woefully deficient in a knowledge of charactcr, wich they see only *in the bust*, not as a whole-length. People in the country not only know all that has happened to a man, but trace his virtues or vices, as they do his features, in their descent through several generations, and solve some contradiction in his behaviour by a cross in the breed, half a century ago. The learned know nothing of the matter, either in town or countury. Above all, the mass of society have common sense, which the learned in all ages want. The vulgar are in the right when they judge for themselves; they are wrong when they trust to their blind guides. The celebrated nonconformist divine, Baxter, was almost stoned to death by the good women of Kidderminster, for asserting from the pulpit thar "hell was paved with infants' skulls;„ but, by the force of argument, and of learned quotations from the Fathers, the reverend preacher at length prevailed over the scruples of his congregation, and over reason and humanity.

Such is the use which has been made of human learning. The labourers in this vineyard seem as if it was their object to confound all common sense, and the distinctions of good and evil, by means of traditional maxims, and preconceived notions, taken upon trust, and increasing in absurdity, with increase of age. They pile hypothesis on hypothesis, mountain high, till it is impossible to come at the plain truth on any question. They see things, not as they are, but as they find them in books; and "wink and shut their apprehensions up,„ in order that they may discover nothing to interfere with their prejudices, or convince them of their absurdity. It might be supposed that the height of human wisdom consisted in maintaining contradictions, and rendering nonsense sacred. There is no dogma. however fierce or foolish, to which these persons have not set their seals, and tried to impose on the understandings of their followers, as the will of Heaven, clothed with all the terrors and sanctions of religion. How little has the human understan-

ları şeylerle bunları derhal, kolaylıkla ifade etmek için imalı sözleri "Anas„ kolleksiyonlarında gömülüdür. Londradan Oxfort'a giden bir posta arabasının üst katında işiteceğiniz güzel sözleri o meşhur üniversitenin talebeleriyle kollej müdürleri arasında geçireceğiniz on iki ay zarfında işitemezsiniz. Ayniyle, bir birahanede gürültülü bir münakaşa dinlerseniz, Avam Kamarasında resmî bir müzakerede hazır bulunmakla işiteceğinizden çok daha fazla *esas gerçekler* işitebilirsiniz.

Ömrünü kasabada geçirmiş yaşlıca bir kadın ekseriya insan karakterini iyi bilir; hem de bildiklerine nümune olarak kasabada son elli sene zarfında olan biten, söylenen, dedi kodusu edilen şeylerden hoş fıkralar bulmakta mâhirdir. Bu bakımdan kasabalı kadının mahareti devrinin en bilgiç kadınının ayni müddet zarfında basılan bütün roman ve hicviyeleriyle âşinalıktan ibaret olan tahsili yoluyla elde edebileceği maharetten çok daha üstündür. Gerçekten, şehirler halkının insan karakteri bilgisi esef edilecek derecede noksandır. İnsanları *tam boy* olarak değil, *büst* olarak görürler. Kasabalar halkı ise bir insanın başından gelip geçen her şeyi bilmekle kalmaz, ayni zamanda yüzünün çizgilerinin olduğu gibi, meziyet ve kötü huylarının irsiyetini bir kaç batın öteden çizebilirler; ve meselâ hareketlerindeki bir aykırılığı bundan yarım asır evvel soyundaki bir kan karışıklığı sayesinde izah edebilirler. Âlimler ise, şehirde olsun kasabada olsun, bu meseleye dair hiç bir şey bilmezler. Her şeyden evvel, insan topluluklarının aklı selimi vardır, bu da, hangi devirde olursa olsun, âlimlerde hiç bir zaman bulunmamıştır. Aşağı tabakadan insanların kendi başlarına vardıkları hükümler doğrudur, kör rehberlerine güvendikleri zaman hükümleri yanlıştır. İtizal ehlinden meşhur Rahip Baxter vaaz kürsüsünden «cehennem insan yavrularının kafa taslariyle döşenmiştir» diye iddia ettiği zaman, Kidderminster'in kadınları onu az daha recmedeceklerdi; fakat deliller kuvvetiyle, enbiyanın sözlerini zikrede ede muhterem vaiz en nihayet cemaatinin itirazlarını, yani mantıklarını, insaniyet duygularını yendi.

İnsan oğlu ilmi işte böyle kullanageldi. Bu bağın işçilerinin gayesi sanki her türlü aklı selimi, iyi ile kötü farklarını alt üst etmek; bu yolda kullandıkları vasıtalar da sanki körü körüne kabul edilmiş, yaşları arttıkça manasızlıkları da artan bir takım ananevî kaideler, peşin hükümlerdir. Dağ boyunda faraziye üstüne faraziye yığıyorlar, öyle ki her hangi bir mesele hakkında esas gerçeğe varmak imkânsız oluyor. Eşyayı olduğu gibi değil, kitaplarda buldukları gibi görüyorlar. Peşin hükümlerini sarsacak ve manasızlıklarına inandıracak bir şey keşfetmesinler diye şüphe ve itirazlarını yumup kapıyorlar. Onlara bakılacak olursa insan oğlu zekâsının şahikası sanki biribirine zıt hükümlerin devamını temin etmek ve manasızlığı kutsiyet mertebesine çıkarmaktan ibarettir sanılır. Ne kadar saçma, ne kadar şiddetli olursa olsun bir tek akîde olmamıştır ki bu gibi insanlar ona mühürlerini basmamış olsunlar, ve Cenabıhakkın em-

ding been directed to find out the true and useful! How much ingenuity has been thrown away in the defence of creeds and systems! How much time and talents have been wasted in theological controversy, in law, in politics, in verbal criticism, in judicial astrology, and in finding out the art of making gold! What actual benefit do we reap from the writings of a Laud or a Whitgift, or of Bishop Bull or Bishop Waterland, or Prideaux' Connections, or Vattel, or from the more literal but equally learned and unprofitable labours of Scaliger, Cardan, and Scioppius? How many grains of sense are there in their thousand folio or quarto volumes? What would the world lose if they were commited to the flames to-morrow? Or are they not already "gone to the vault of all the Capulets?" Yet all these were oracles in their time, and would have scoffed at you or me, at common sense and human nature, for differing with them. It is our turn to laugh now.

To conclude this subject. The most sensible people to be met with in society are men of business and of the world who argue from what they see and know, instead of spinning cobweb distinctions of what things ought to be. Women have often more of what is called *good sense* than men. They have fewer pretensions; are less implicated in theories; and judge of objects more from their immediate and involuntary impression on the mind, and, threfore, more tuly and naturally. They cannot reason wrong; for they do not reason at all. They do not think or speak by rule; and they have in general more eloquence and wit as well as sense, on that account. By their wit, sense and eloquence together, they generally contrive to govern their husbands. Their style, when they write to their friends (not for the booksellers) is better than that of most authors.

Uneducated people have most exuberance of invention, and the greatest freedom from prejudice. Shakespeare's was evidently an uneducated mind, both in the freshness of his imagination, and in the variety of his views; as Milton's was scholastic, in the texture both of his thoughts and feelings. Shakespeare had not been accustomed to write themes at school in favour of virtue or against vice. To this we owe the unaf- fected, but healthy tone of his dramatic morality. If we wish to know the force of human genius, we should read Shekespeare. If we wish to see the insignificance of human learning, we may study his commentators.

W. HAZLITT

ridir diye dinin dehşet ve müsadelerine bürünmüş göstererek kendilerini tâkip edenlerin sağlam duygularını tazyik etmiş olmasınlar. İnsan idrâki gerçeği ve faydalıyı bulmak için ne az kullanılmıştır! Dinî akidelerle sistemlerin müdafaası uğruna ne çok marifetler israf edilmiştir! Dinî ihtilâflarda, hukukta, siyasiyatta, sözle tenkitlerde, teşriî ilmisimyada, altın yapmak san'atinda ne çok zaman, ne çok kabiliyetler harcanmış gitmiştir! Bir Laud'un, bir Whitgift'in, bir Bishop Bull veya Bishop Waterland'ın, yahut Prideaux'nun «Alâkalar» ının, yahut Puffendorf yahut Vattel'in yazılarından, yahut ta Scaliger, Cardan, Scioppius'un ayni derecede âlimane hem de ayni derecede faydasız uğraşmalarından bugün elde ettiğimiz müspet semere nedir? Büyük küçük binlerce cilt dolduran eserlerinde kaç buğday ağırlığında akıl ve dirayet vardır? Yarın bunların hepsi birden alevlere teslim edilse dünya ne kaybeder? Zaten şimdiden bile bunların hepsi «Capulet'lerin kabristanının yolunu» tutmuş değil mi? Halbuki bunların her biri devirlerinin birer kâhini sayılırlardı; size, bana, aklı selime, tabiata, kendilerine uymadıkları için istihza ile bakarlardı. Şimdi gülme sırası bize geldi.

Bu bahsi kapatmak için söyliyelim ki cemiyet içinde rastlanan insanlar arasında en aklı başında olanlar iş ve dünya adamlarıdır. Bunlar münakaşa ettikleri zaman gördükleri ve bildikleri şeyleri öne sürerler, eşyanın kendilerince olması icap eden şekillerine dair örümcek ağı farklar örmezler. Sağlam duygu denilen şeyden ekseriya kadınlarda erkeklerden daha ziyade bulunur. Daha az iddiaları vardır, nazariyelerle daha az girift olurlar; etraflarındaki eşya hakkındaki hükümleri daha fazla dimağ üzerindeki anî ve ihtiyarsız intibalarına dayanır, binaenaleyh daha doğrudur ve daha tabiîdir. Yanlış muhakeme edemezler çünkü hiç muhakeme etmezler. Düşünmeleri ve konuşmaları kaideye tabi değildir; onun için, umumiyetle, hem dirayetleri, hem belâgat ve nükteleri daha fazladır. Nükteleri, belâgatleri ve dirayetlerinin birleşmesi sayesinde kocalarının idaresini başarırlar. Dostlarına yazdıkları zaman (kitapçılara değil) usluplları ekseri müelliflerinkinden daha iyidir.

Tahsilsiz kimseler icat kabiliyetleri en taşkın, peşin hükümlerden en azade olan kimselerdir. Shakespeare'inki, hem muhayyilesinin tazeliğinden, hem de görüşlerinin tenevvüünden açıkça anlıyoruz, tahsil görmemiş bir kafa imiş; tıpkı Milton'un kafasının, hem düşüncelerinin hem de duygularının nesçinden anlaşıldığı üzere, skolastik bir kafa olduğu gibi. Shakespeare mektepte fazilet lehine ve kötü huylar aleyhine tahrir vazifeleri yazmağa alışmış değildi. Dramatik ahlâk görüşlerinin özentisiz fakat sıhhatli ve sağlam edasını buna borçluyuz. İnsan dehasının kudretini idrâk etmek istiyorsak Shakespeare'i okumalıyız. İnsan ilminin manasızlığını görmek istiyorsak Shakespeare'i tefsir edenlerin yazılarını tetkik edebiliriz.

Tercüme eden: *Ulviye ISVAN*

BAUDELAİRE'DEN ŞİİRLER

L'ENNEMI

Ma jeunesse ne fut qu'un ténébreux orage,
Traversé çà et là par de brillants soleils;
Le tonnerre et la pluie ont fait un tel ravage,
Qu'il reste en mon jardin bien peu de fruits vermeils.

Voilà que j'ai touché l'automne des idées,
Et qu'il faut employer la pelle et les râteaux
Pour rassembler à neuf les terres inondées,
Où l'eau creuse des trous grands comme des tombeaux.

Et qui sait si les fleurs nouvelles que je rêve
Trouveront dans ce sol lavé comme une grève
Le mystique aliment qui ferait leur vigueur?

— O douleur! ô douleur! Le Temps mange la vie,
Et l'obscur Ennemi qui nous ronge le coeur
Du sang que nous perdons croît et se fortifie!

DÜŞMAN

Gençliğim bir karanlık fırtına oldu,
Bir kaç yerinde parlak güneşler açan;
Öyle harab çıktım ki bu fırtınadadan,
Bahçemde kızarmış tek tük meyve kaldı.

İşte fikirlerin güzüne ulaştım,
Suyun mezarlar gibi çukur açtığı
Sel basmış toprakları durmayıp gayrı,
Kürekler, tırmıklarla onarmam lâzım.

Boyatacak mı ki sırrî gıdayı bulup
Hayâl ettiğim yeni çiçekler acap
Bir kumsal gibi yıkanmış bu topraklardan?

— Ey acı! ey acı! Zaman ömrü yiyor,
Ve kalbimizi kemiren sinsi Düşman
Kaybettiğimiz kanla gelişip büyüyor!

SEMPER EADEM

"D'où vous vient, disiez-vous, cette tristesse étrange,
Montant comme la mer sur le roc noir et nu?„
— Quand notre coeur a fait une fois sa vendange,
Vivre est un mal! C'est un secret de tous connu,

Une douleur trés-simple et non mystérieuse,
Et, comme votre joie, éclatante pour tous.
Cessez donc de chercher, ô belle curieuse!
Et, bien que votre voix soit douce, taisez-vous!

Taisez-vous, ignorante! âme toujours ravie!
Bouche au rire enfantin! Plus encor que la Vie,
La Mort nous tient souvent par des liens subtils.

Laissez, laissez mon coeur s'enivrer d'un *mensonge*,
Plonger dans vos beaux yeux comme dans un beau songe,
Et sommeiller longtemps à l'ombre de vos cils!

SEMPER EADEM

"Sana nerden geliyor, dedin, bu garip hüzün,
Çıkan deniz gibi çıplak ve siyah kayaya?„
— Hasadı eriştimi bir kere gönlümüzün,
Yaşamak bir dert olur! Bilinen bir muamma,

Pek sade bir iztirap ve esrarsız, gizlisiz,
Ve, tıpkı senin neşen gibi, herkese mahsus.
Vazgeç öyleyse sormaktan, güzel mütecessis!
Ve, sesin o kadar tatlı bir sesken bile, sus

Sus, cahil, bihaber kadın! her vakit hayran ruh!
Çocuk gülüşlü ağız! Hayattan daha fazla,
Çok defa Ölüm bizi tutar ince bağlarla.

Bırak, bırakta kalbim mestolsun bir *yalandan*,
Yüzsün gözlerinde güzel bir ruyada gibi,
Ve kirpiklerinin gölgesinde yatsın bir zaman!

MOESTA ET ERRABUNDA

Dis - moi, ton coeur parfois s'envole - t - il, Agathe,
Loin du noir océan de l'immonde cité,
Vers un autre océan où la splendeur éclate,
Bleu, clair, profond, ainsi que la virginité?
Dis - moi, ton coeur parfois s'envole - t - il, Agathe?

La mer, la vaste mer, console nos labeurs!
Quel démon a doté la mer, rauque chanteuse
Qu'accompagne l'immense orgue des vents grondeurs,
De cette fonction sublime de berceuse?
La mer, la vaste mer, console nos labeurs!

Emporte - moi wagon! enlève - moi, frégate!
Loin! loin! ici la boue est faite de nos pleurs.
— Est - il vrai que parfois le triste coeur d'Agathe
Dise: Loin des remords, des crimes, des douleurs,
Emporte - moi, wagon, enlève - moi, frégate?

Camme vous êtes loin, paradis parfumé,
Où sous un clair azur tout n'est qu'amour et joie,
Où tout ce que'lon aime est digne d'être aimé,
Où dans la volupté pure le coeur se noie!
Comme vous êtes loin, paradis parfumé!

Mais le vert paradis des amours enfantines,
Les courses, les chansons, les baisers, les bouquets,
Les violons vibrant derrière les collines,
Avec le brocs de vin, le soir, dans les bosquets,
— Mais le vert paradis des amours enfantines.

L'innocent paradis, plein de plaisirs furtifs,
Est - il déjà plus loin que l'Inde et que la Chine?
Peut - on le rappeler avec des cris plaintifs,
Et l'animer encor d'une voix argentine,
L'innocent paradis, plein de plaisirs furtifs?

MOESTA ET ERRABUNDA

De bana, kalbin uçar mı bazan, Agathe,
Bu pis şehrin kara ummanından uzak,
Başka bir ummana, sade renk ve hayat,
Ve bekâret gibi, mavi, derin, berrak?
De bana, kalbin uçarmı bazan, Agathe?

Deniz, engin deniz, dinlendirir bizi!
Kükreyen rüzgârın hudutsuz orguna
Uyan, boğuk sesli şarkıcı, denizi
Hangi şeytan, dadı yaptı bu yorguna?
Deniz, engin deniz, dinlendirir bizi!

Al götür beni, vagon! kaçır beni, gemi
Uzak! uzak! çamur gözyaşı bu yerde.
— Sahiden Agathe'ın mahzun kalbi der mi
Bazan: azaptan, cürümden, dertten öte,
Götür beni, vagon, kaçır beni, gemi?

Ne kadar uzaktasın, kokulu cennet,
Saf istek içinde kalbin boğulduğu,
Aydın bir gök altında her şeyin aşk, lezzet,
Sevilenin sevilmeğe lâyık olduğu!
Ne kadar uzaktasın, kokulu cennet!

Lâkin saf aşkların cenneti olan yer,
Titreyen kemanlar kuytu bayırlarda,
Koşuşlar, şarkılar, öpüşler, demetler,
Şarap testileriyle, gün sonu, kırlarda,
— Lâkin saf aşkların cenneti olan yer,

Kaçamak hazlarla dolu masum dünya,
Daha mı uzakta şimdi Hindden, Çinden?
Mümkün mü çağırmak geri ahüzarla,
Ve gümüş bir sesle yaşatmak yeniden,
Kaçamak hazlarla dolu masum dünya?

LE MORT JOYEUX

Dans une terre grasse et pleine d'escargots
Je veux creuser moi-même une fosse profonde,
Où je puisse à loisir étaler mes vieux os
Et dormir dans l'oubli comme un requin dans l'onde.

Je hais les testaments et je hais les tombeaux;
Plutôt que d'implorer une larme du monde,
Vivant, j'aimerais mieux inviter les corbeaux
A saigner tous les bouts de ma carcasse immonde.

O vers! noirs compagnons sans oreille et sans yeux,
Voyez venir à vous un mort libre et joyeux;
Philosophes viveurs, fils de la pourriture,

A travers ma ruine allez donc sans remords,
Et dites-moi s'il est encor quelque torture
Pour ce vieux corps sans âme et mort parmi les morts!

ŞEN ÖLÜ

Kendim bir çukur kazmak istiyorum bir yanda,
Sümüklüböcek dolu cıvık bir toprakta ki,
Yayıp rahatca kocamış kemiklerimi
Uyuyayım, denizde balık gibi, nisyanda.

Vasiyetten de nefret ederim, mezardan da;
Âlemden gözyaşı dilenmekten daha iyi,
Kargaları çağırıp emdirmek, iliklerimi
İğrenç gövdemin her ucundan, yaşarken daha.

Ey kurtlar! kulaksız ve gözsüz kara yoldaşlar,
Bakın, önünüzde hür ve memnun bir ölü var;
Filozof hovardalar, çürüntüler âlemi,

Haydi, keder etmeden gezin şu harabemi,
Ve deyin bana, varmı daha başka işkence
Bu kart ve ölüler içinde ölü cesede!

HORREUR SYMPATHIQUE

De ce ciel bizarre et livide,
Tourmenté comme ton destin,
Quels pensers dans ton âme vide
Descendent? réponds, libertin.

— Insatiablement avide
De l'obscur et de l'incertain,
Je ne geindrai pas comme Ovide
Chassé du paratis latin.

Cieux déchirés comme des grèves,
En vous se mire mon orgueil;
Vos vastes nuages en deuil

Sont les corbillars de mes rêves,
Et vos lueurs sont le reflet
De l'Enfer où mon coeur se plaît.

CANA YAKIN DEHŞET

Bahtın gibi karmakarışık,
Bu kül rengi ve garip gökten,
Hangi düşüncelerdir inen
Boş ruhuna? cevap ver, Aşık.

— Bir doymazlık içinde her dem
Müphemlikten ve karanlıktan,
Latin cennetinden kovulan
Ovide gibi ahüzar edemem.

Kumsallar gibi yırtık gökler,
Sizde gururum akseder;
Yasta geniş bulutlarınız

Cenazesi hayâllerimin,
Parıltısı, ışıklarınız
Gönlümü çeken Cehennemin.

L'HORLOGE

Horloğe! dieu sinistre, effrayant, impassible,
Dont le doigt nous menace et nous dit: *Souviens-toi!*
Les vibrantes Douleurs dans ton coeur plein d'effroi
Se planteront bientôt comme dans une cible;

Le Plaisir vaporeux fuira vers l'horizon
Ainsi qu'une sylphide au fond de la coulisse;
Chaque instant te dévore un morceau du délice
A chaque homme accordé pour toute sa saison.

Trois mille six cent fois par heure, la Seconde
Chuchote: Souviens-toi.-Rapide avec sa voix
D'insecte. Maintenant dit: Je suis Autrefois,
Et j'ai pompé ta vie avec ma trompe immonde!

Remenber! Souviens-toi prodigue! *Esto memor!*
(Mon gosier de métal parle toutes les langues).
Les minutes, mortel folâtre, sont des gangues
Qu'il ne faut pas lâcher sans en extraire l'or!

Souviens-toi que le Tems est un joueur avide
Qui gagne sans tricher, à tout coup; c'est la loi.
Le jour décroît; la nuit augmente; *souviens-toi.*
Le gouffre a toujours soif; la clepsydre se vide.

Tantôt sonnera l'heure où le divin Hasard,
Où l'auguste Vertu, ton épouse encore vierge,
Où le Repentir même (oh! la dernière auberge!)
Où tout te dira: Meurs, vieux lâche! il est trop tard!„

ÇALARSAAT

Çalarsaat! uğursuz allah, korkunç, birkarar,
Parmağı bizi tehdit eder, bize der : "*Hatırla*!
Bir hedefteymiş gibi dikilecek yakında
Dehşet dolu kalbinde ürpermiş Istıraplar.

Kaçacak ufka doğru o buharı andıran
Zevk, kulisin nihayetinde bir rakkas gibi;
Her insanın bütün ömrü boyunca nasibi
Nimeti bir parça yiyor senden de her an.

Ve Saniye, üçbinaltıyüz kere saatte
Fısıldıyor : *Hatırla! Hatırla!* -- Koşan böcek
Sesiyle. Şimdi der : Ben Geçmişzamanım gerçek,
Ve emdim kirli hortumumla ömrünü işte!

Remember! Hatırla ey sefih! *Esto memor!*
(Aşinasıdır hançerem bütün lisanların.)
Dakikalar o külçelerdir ki, fani çılgın,
Altınını almadan atmaması doğrudur!

Hatırla ki Zaman muhteris bir kumarbazdır
Hilesiz kazanır, bu bir kanun, her koyuşta.
Gün sona eriyor; gece büyüyor; *hatırla!*
Susuzdur hep girdap; su saati boşalır.

Yakında çalacak saat ve ilahî Kader,
Ve şan dolu Fazilet, henüz bakire zevce,
Ve Nedamet o dahi (ah! son misafirhane!)
Ve hepsi diyecek : Vakit, koca ötlek! geber!"

RECUEILLEMENT

Sois sage, ô ma Douleur, et tiens-toi plus tranquille.
Tu réclamais le Soir; il descend; le voici:
Une atmosphère obscure enveloppe la ville,
Aux uns portant la paix, aux autres le souci.

Pendant que des mortels la multitude vile,
Sous le fouet du Plaisir, ce bourreau sans merci,
Va cueillir des remords dans la fête servile,
Ma Douleur, donne-moi la main; viens par ici,

Loin d'eux. Vois se pencher les défuntes Années,
Sur les balcons du ciel, en robes surannées,
Surgir du fond des eaux le Regret souriant;

Le Soleil moribond s'endormir sous une arche,
Et, comme un long linceul traînant à l'Orient,
Entends, ma chère, entends la douce Nuit qui marche.

BAUDELAİRE

MÜRAKABE

Sakin ol artık, sakin ve rahat ol ey Keder.
Akşamı istiyordun hep; iniyor; bak işte:
Kaplamakta beldeyi bir karanlık atmosfer,
Huzur getirerek kimine, mihnet kimine.

Zevkin, o amansız celladın kırbacını yer,
Vicdan azapları toplarken sefil cünbüşte,
Bu fani kalabalık; elini elime ver,
Kederim, gel buradan; bütün bunlardan öte.

Geçmiş Yılların, eski zaman elbiseleriyle,
Gök taraçalarından iğildiğini seyreyle;
Sudan yükseldiğini Esefin mütebessim;

Mağlûp Güneşin bir kemerde dinlendiğini,
Ve, Doğuda sürüklenen uzun bir kefen gibi,
İşit, yürüyen tatlı Geceyi işit, sevgilim.

Tercüme eden: *A. Muhip DIRANAS*

PETİTS POĖMES EN PROSE

BAUDELAİRE

Les foules

Il n'est pas donné à chacun de prendre un bain de multitude: jouir de la foule est un art; et celui-là seul peut faire, aux dépens du genre humain, une ribote de vitalité, à qui une fée a insufflé dans son berceau le goût du travestissement et du masque, la haine du domicile et la passion du voyage.

Multitude, solitude: termes égaux et convertibles par le poète actif et fécond. Qui ne sait pas peupler sa solitude, ne sait pas non plus être seul dans une foule affairée.

Le poète jouit de cet incomparable privilège, qu'il peut à sa guise être lui-même et autrui. Comme ces âmes errantes qui cherchent un corps, il entre, quand il veut, dans le personnage de chacun. Pour lui seul, tout est vacant; et si de certaines places paraissent lui être fermées, c'est qu'à ses yeux elles ne valent pas la peine d'être visitées.

Le promeneur solitaire et pensif tire une singulière ivresse de cette universelle communion. Celui-là qui épouse facilement la foule connaît des jouissances fièvreuses, dont seront éternellement privés l'égoïste, fermé comme un coffre, et le paresseux, interné comme un mollusque. Il adopte comme siennes toutes les professions, toutes les joies et toutes les misères que la circonstance lui présente.

Ce que les hommes nomment amour est bien petit, bien restreint et bien faible, comparé à cette ineffable orgie, à cette sainte prostitution de l'âme qui se donne tout entière, poésie et charité à, l'imprévu qui se montre, à l'inconnu qui passe.

Il est bon d'apprendre quelquefois aux heureux de ce monde, ne fût-ce que pour humilier un instant leur sot orgueil, qu'il est des bonheurs supérieurs au leur, plus vastes et plus raffinés. Les fondateurs de colonies, les pasteurs de peuples, les prêtres missionnaires exilés au bout du monde, connaisseent sans doute quelque chose de ces mystérieuses ivresses; et, au sein de la vaste famille que leur génie s'est faite, ils doivent rire quelquefois de ceux qui les plaignent pour leur fortune si agitée et pour leur vie si chaste.

KÜÇÜK MENSUR ŞIIRLER

BAUDELAİRE

Kalabalıklar

Kalabalığa dalıp insanlarla kaynaşabilmek herkesin nasibi değildir: kalabalıktan zevk almak bir sanattır. Ancak daha beşikte iken bir periden kıyafet ve maske değiştirmek zevkini alan, evinden nefret eden ve seyahate âşık olan adam, insanların sofrasında bir hayat cümbüşü sürebilir.

Kalabalık, inziva: bu iki mefhum arasında fark yoktur; ruhunda hareket ve bereket olan şair, her ikisinde ayni hali bulabilir. İnzivasını şenlendirmekten âciz olan adam, telâşlı bir kalabalığın ortasında yalnız kalmasını da bilmez.

Şairin emsalsiz bir imtiyazı vardır: keyfine göre, ister kendisi, ister başkası olur. Kendilerine bir vücut arıyan serseri ruhlar gibi, dilediği zaman istediği adamın şahsiyetini benimsiyebilir. Yalnız onun için her yer açıktır; bazı yerler ona kapalı gibi görünür, bunun sebebi de şairin nazarında o yerlerin görülmeğe değer tarafı olmamasıdır.

Tek başına düşüne düşüne gezen adam, dünya ile kaynaşmakta harikulàde bir şevk bulur. Kalabalıkla kolayca kaynaşabilen adam, kutu gibi kapalı kalan hotkâmların, salyangozlar gibi kabuğuna çekilmiş tembellerin ebediyen mahrum kalacakları bir çok hararetli zevklere kavuşur. Rasgeldiği bütün meslekleri, bütün sevinçleri, bütün sefaletleri hep kendine mal eder.

Kendisini bütün şiiri ve bütün merhametile her karşısına çıkan, meçhul ve beklenmedik şeye veren bir ruhun bu harikulâde sefahati, bu mukaddes fuhşu yanında insanların aşk dedikleri şey pek küçük kalır.

Bu dünyanın mesutlarına, budalaca gururları bir ân için olsun kırılsın diye, kendi saadetlerine üstün, daha geniş, daha zengin saadetler olduğunu söylemek hayırlıdır. Müstemleke kuranlar, insan sürülerini idare edenler, dünyanın bir ucuna sürülmüş misyoner papazlar şüphesiz bu esrarlı şevk ve hazları biraz olsun tatmışlardır; dehalarının yarattığı büyük ailenin ortasında yaşarlarken kendilerine karışık bahtları, feragatkâr hayatları için acıyanlara herhalde zaman zaman gülüyorlardır.

Le fou et la Vénus

Quelle admirable journée! Le vaste parc se pâme sous l'oeil brûlant du soleil, comme la jeunesse sous la domination de l'Amour.

L'extase universelle des choses ne s'exprime par aucun bruit; les eaux elles-mêmes sont comme endormies. Bien différentes des fêtes humaines, c'est ici une orgie silencieuse.

On dirait qu'une lumière toujours croissante fait de plus en plus étinceler les objets; que les fleurs excitées brûlent du désir de rivaliser avec l'azur du ciel par l'énergie de leurs couleurs, et que la chaleur, rendant visibles les parfums, les fait monter vers l'astre comme des fumées.

Cependant, dans cette jouissance universelle, j'ai aperçu un être affligé.

Aux pieds d'une colossale Vénus, un de ces fous artificiels, un de ces bouffons volontaires chargés de faire rire les rois quand le Remords ou l'Ennui les obsède, affublé d'un costume éclatant et ridicule, coiffé de cornes et de sonnettes, tout ramassé contre le piédestal, lève des yeux pleins de larmes vers l'immortelle déesse.

Et ses yeux disent: — "Je suis le dernier et le plus solitaire des humains, privé d'amour et d'amitié, et bien inférieur en cela au plus imparfait des animaux. Cependant je suis fait, moi aussi, pour comprendre et sentir l'immortelle Beauté! Ah! Déesse! ayez pitié de ma tristesse et de mon délire!„

Mais l'implacable Vénus regarde au loin je ne sais quoi avec ses yeux de marbre.

A une heure du matin

Enfin! seul! On n'entend plus que le roulement de quelques fiacres attardés et éreintés. Pendant quelques heures, nous posséderons le silence, sinon le repos. Enfin! la tyrannie de la face humaine a disparu, et je ne souffrirai plus que par moi-même.

Enfin! il m'est donc permis de me délasser dans un bain de ténèbres! D'abord, un double tour à la serrure. Il me semble que ce tour de clef augmentera ma solitude et fortifiera les barricades qui me séparent actuellement du monde.

Horrible vie! Horrible ville! Récapitulons la journée: avoir vu plusieurs hommes de lettres, dont l'un m'a demandé si l'on pouvait aller en Russie par voie de terre (il prenait sans doute la Russsie pour une

Deli ile Venüs

Ne harikulâde bir gün! Güneşin yakıcı gözü altında geniş park, Aşk'ın eline düşmüş gençlik gibi, baygın yatıyor.

Her şey, kâinatı saran sessiz bir vecd içinde; sular bile uyuyor gibi. Burada, insanların bayramlarına hiç benzemiyen sessiz bir cümbüş var.

Sanki gittikçe artan bir ışık, eşyayı her ân biraz daha parlatıyor; sanki çiçekler coşmuş, renklerinin kudretile göğün maviliğini yenmek arzusuna kapılmış; sanki kokular, sıcaktan görünür bir hale gelmiş, duman duman güneşe doğru yükseliyor.

İşte bu kâinatı saran mestî içinde bağrı yanık bir insan gördüm.

Muazzam bir Venüs'ün ayakları altında, Vicdan Azabı'nın yahut Sıkıntı'nın rahat bırakmadığı kralları güldürmeğe memur, deli rolü yapan gönüllü soytarılardan biri, alaca bulaca ve gülünç bir kıyafette, başında boynuzlar ve çıngıraklar, heykelin kaidesinde büzülüp tostoparlak olmuş, yaşlar dolu gözlerini ölmez mabudeye dikmiş, bakıyor.

Ve gözlerile diyor ki: "Ben insanların en zavallısı, en yalnızıyım; aşktan ve dostluktan mahrumum, hayvanların en aşağısından daha aşağıyım. Halbuki ben de, ebedî güzelliği anlamak ve duymak için yaratılmışım! Ne olur, ey Mabude! benim perişan ve şaşkın halime acı!„

Fakat merhametsiz Venüs, mermer gözlerile uzaklarda bir yere bakıyor.

Sabahın saat birinde

Hele şükür! yalnızım artık! Geç kalmış ve yorgunluktan canı çıkmış bir kaç arabanın gürültüsünden başka ses yok. Bir kaç saat, rahata değilse bile sükûta kavuşacağız. Çok şükür! insan yüzü görmek azabından kurtuldum; artık ıztırap bana ancak kendimden gelebilir.

Çok şükür! bir karanlık banyosunda yorgunluğumu gidermek fırsatını buldum! Evvelâ anahtarı iki defa çevirip kapıyı kapamak lâzım. Anahtar kilitte döner dönmez yalnızlığımın artacağını, beni şu anda dünyadan ayıran duvarların daha muhkem olacağını sanıyorum.

Korkunç hayat! Korkunç şehir! Bütün gün ne yaptım? bir kaç muharrir gördüm; birisi bana Rusya'ya kara yoluyla gidilir mi diye sordu (her halde Rusya'yı bir ada zannediyor); bir mecmua müdüriyle

lîe); avoir disputé généreusement contre le directeur d'une revue, qui à chaque objection répondait : " — C'est ici le parti des honnêtes gens„ ce qui implique que tous les autres journaux sont rédigés par des coquins; avoir salué une vingtaine de personnes, dont quinze me sont inconnues; avoir distribué des poignées de main dans la même proportion, et cela sans avoir pris la précaution des gants; être monté pour tuer le temps, pendant une averse, chez une sauteuse qui ma prié de lui dessiner un costume de *Vénustre*; avoir fait ma cour à un directeur de théâtre, qui m'a dit en me congédiant: " — Vous feriez peut-être bien de vous adresser à Z...; c'est le plus lourd, le plus sot et le plus célèbre de tous mes auteurs; avec lui vous pourriez peut-être aboutir à quelque chose. Voyez-le, et puis nous verrons„ ; m'être vanté (pourquoi?) de plusieurs vilaines actions que je n'ai jamais commises, et avoir lâchement nié quelques autres méfaits que j'ai accomplis avec joie, délit de fanfaronnade, crime de respect humain; avoir refusé à un ami un service facile, et donné une recommandation écrite à un parfait drôle; ouf! est-ce bien fini?

Mécontent de tous et mécontent de moi, je voudrais bien me racheter et m'enorgueillir un peu dans le silence et la solitude de la nuit. Ames de ceux que j'ai aimés, âmes de ceux que j'ai chantés, fortifiez-moi, soutenez-moi, éloignez de moi le mensonge et les vapeurs corruptrices du monde; et vous, Seigneur mon Dieu! accordez-moi la grâce de produire quelques beaux vers qui me prouvent à moi-même que je ne suis pas le dernier des hommes, que je ne suis pas inférieur à ceux que je méprise.

La solitude

Un gazetier philanthrope me dit que la solitude est mauvaise pour l'homme; et à l'appui de sa thèse, il cite, comme tous les incrédules, des paroles des Pères de l'Eglise.

Je sais que le Démon fréquente volontiers les lieux arides, et que l'Esprit de meurtre et de lubricité s'enflamme merveilleusement dans les solitudes. Mais il serait possible que cette solitude ne fût dangereuse que pour l'âme oisive et divagante qui la peuple de ses passions et de ses chimères.

Il est certain qu'un bavard, dont le suprême plaisir consiste à parler du haut d'une chaire ou d'une tribune, risquerait fort de devenir fou furieux dans l'île de Robinson. Je n'exige pas de mon gazetier les courageuses vertus de Crusoé, mais je demande qu'il ne décrète pas d'accusation les amoureux de la solitude et du mystère.

mertçe atıştım; benim her itirazıma; "Burası namuslu insanların ocağıdır„ diye cevap veriyordu; yani bütün diğer gazetelerde yazanlar namussuzdur, demek istiyordu. Yirmi kadar insana selâm verdim, onbeşini tanımam bile; bir okadar insanın da elini sıktım, ihtiyaten bir çift eldiven bile satın almamıştım. Bir sağanak esnasında vakıt geçirmek için bir dansözün yanına çıktım; kendisine bir *Vénustre* kostümü çizmemi rica etti; bir tiyatro müdürüne ricaya gittim, beni teşyi ederken şöyle söylüyordu: "Z...'e baş vurursanız iyi olur belki; muharrirlerim arasında en kaba, en budala ve en meşhur olanı odur; belki onunla bir neticeye varabilirsiniz; hele bir onu görün, sonra görüşürüz.„ Yapmadığım bir kaç kötü işi yaptım diye övündüm (niçin?); buna mukabil, seve seve yaptığım bazı kötülükleri kahbece inkâr ettim: tefahür budalalığı, insanlığa hürmetsizlik. Bir dosta kolay bir yardımı esirgedim, buna mukabil saçma sapan bir adama tavsiye mektubu verdim. Of! daha bitmedi mi?

Herkese ve kendime dargın, şimdi gecenin sükût ve inzivası içinde günahlarımdan kurtulmak, kendimde biraz gurur bulmak istiyorum. Sevdiğim, şiirlerime koyduğum insanların ruhları, siz bana kuvvet verin, yardım edin bana; dünyanın yalanından, ruhu kirleten havasından uzaklaştırın beni. Siz de, Allahım, bırakın inayetinizle bir kaç güzel mısra yapayım da insanların en kötüsü olmadığıma, hakir gördüğüm kimselerden aşağı olmadığıma inanabileyim.

Yalnızlık

İnsaniyetperver bir gazeteci bana yalnızlığın insan için fena birşey olduğunu söyledi; ve fikrini müdafaa için, bütün imansızlar gibi, Klise Babalarının [1] bazı sözlerini zikretti.

Ben de biliyorum ki Şeytan tenha yerleri ziyaret etmekten hoşlanır, cinayet ve şehvet Şeytanı, yalnızlık anlarımızda kızışıp başımıza musallat olur. Fakat inziva belki de yalnız, onu kendi ihtirasları ve vehimlerile dolduran tembel ve serseri ruhlar için tehlikelidir.

Şüphesiz, en büyük zevki bir kürsüden veya bir tribünden söz söylemekte bulan bir geveze, Robinson'un adasında aklını oynatabilir. Ben gazeteci dostumdan Crusoe'nin cüretkâr meziyetlerini istemiyorum; fakat o da yalnızlığın ve esrar âleminin âşikları hakkında töhmet kararı vermesin.

[1] *Père de l'Eglise*: XIII üncü asırdan evvelki âlim din adamları.

Il y a, dans nos races jacassières des individus qui accepteraient avec moins de répugnance le supplice suprême, s'il leur était permis de faire du haut de l'échafaud une copieuse harangue, sans craindre que les tambours de Santerre ne leur coupassent intempestivement la parole.

Je ne les plains pas, parce que je devine que leurs effusions oratoires leur procurent des voluptés égales à celles que d'autres tirent du silence et du recueillement; mais je les méprise.

Je désire surtout que mon maudit gezetier me laisse m'amuser à ma guise. "Vous n'éprouvez donc jamais, — me dit-il, avec un ton de nez très apostolique, — le besoin de partager vos jouissances?„ Voyez-vous le subtil envieux! Il sait que je dédaigne les siennes, et il vient s'insinuer dans les miennes, le hideux trouble-fête!

"Ce grand malheur de ne pouvoir être seul!...„ dit quelque part La Bruyère [1], comme pour faire honte à tous ceux qui courent s'oublier dans la foule, craignant sans doute de ne pouvoir se supporter eux-mêmes.

"Presque tous nos malheurs nous viennent de n'avoir pas su rester dans notre chambre„, dit un autre sage, Pascal, je crois, rappelant ainsi dans la cellule du recueillement tous ces affolés qui cherchent le bonheur dans le mouvement et dans une prostitution que je pourrais appeler *fraternitaire*, si je voulais parler la belle langue de mon siècle.

Assomons les pauvers

Pendant quinze jours je m'étais confiné dans ma chambre, et je m'étais entouré des livres à la mode dans ce temps-là (il y a seize ou dix-sept ans); je veux parler des livres où il est traité de l'art de rendre les peuples heureux, sages et riches, en vingt-quatre heures. J'avais donc digéré—avalé, veux-je dire,—toutes les élucubrations de tous ces entrepreneurs de bonheur public,—de ceux qui conseillent à tous les pauvres de se faire esclaves, et de ceux qui leur persuadent qu'ils sont tous des rois détrônés.—On ne trouvera pas surprenant que je fusse alors dans un état d'esprit avoisinant le vertige ou la stupidité.

Il m'avait semblé seulement que je sentais, confiné au fond de mon intellect, le germe obscur d'une idée supérieure à toutes les formules de bonne femme dont j'avais récemment parcouru le dictionnaire. Mais ce n'était que l'idée d'une idée, quelque chose d'infiniment vague.

[1] Auteur français très méprisé en Belgique.

Bizim çığırtkan ve geveze ırklarımız arasında öyle insanlar vardır ki onlara darağacının tepesinden mükellef bir hitabe söylemek müsadesi verilse ve Santerre'in [1] davullarile sözlerinin kesilmesi tehlikesi olmasa, idam cezasını pek de korkunç görmezler.

Onlara acımıyorum, çünkü başkalarının sükût ve mürakebede buldukları hazları onların hitabet coşkunluğunda ayni nisbette bulduklarını tahmin ediyorum; böyle olmakla beraber, bu adamları hakir görüyorum.

Gazeteci olacak o cehennemlik adam beni istediğim gibi eğlenmekte serbest bıraksın, benim asıl arzum bu. Burnundan çıkan peygamberane bir sesle bana: "Siz hiç zevklerinizi başkalarile paylaşmak ihtiyacını duymaz mısınız?„ diyor. Kıskanç tilkiye bakın siz! Kendi zevklerini umursamadığımı biliyor, sonra da, pis bozguncu herif, gelip benim zevklerime karışmak istiyor!

La Bruyère [2] bir yerde "Yalnız olamamak ne büyük felâket!...„ der. Bu sözüyle sanki inzivadan kaçan insanları utandırmak istemiştir, o insanlar ki kalabalığa karışıp kendilerini unutmaya can atarlar, çünkü kendi kendilerine tahammül edemiyeceklerinden korkarlar.

Başka bir hakim, Pascal galiba, der ki "Hemen bütün felâketlerimiz odamızda kalamadığımız için başımıza gelir„. Bunu söylerken o da saadeti harekette ve, asrımın güzel lisanını kullanarak *uhuvvetperverane* diyebileceğim bir fuhş içinde arıyan bütün şaşkınları inziva ve mürakabe höcresine davet etmektedir.

Fakirleri tepeliyelim!

Onbeş gün odama kapanmış, o zamanın (onbeş, onaltı sene evvelki zamanın) modasına uygun kitaplara gömülmüştüm. Şu, milletleri yirmi dört saatte akıllı ve zengin etmek sanatinden bahseden kitapları kasdediyorum. Velhasıl bütün o halkın saadetile uğraşan, fakirlere köle olmalarını tavsiye eden ve onları, tahttan inmiş birer kral olduklarına ikna eden kimselerin âlimane hezeyanlarının hepsini hazmettim, daha doğrusu, yuttum. Tahmin edersiniz ki baş dönmesine yahut sersemlemeğe yakın bir halde bulunuyordum.

Yalnız, zihnimin derinliklerinde, yeni okuduğum bütün o kocakarı düsturlarının fevkinde bir fikrin gizlice türediğini hisseder gibi olmuştum. Fakat bu, bir fikrin fikri gibi müphem, son derece müphem bir şeydi.

---

[1] XVI ıncı Louis'nin idamında, kralın sesi duyulmasın diye. trampet çaldırdığı rivayet olunan bir zabit.

[2] Belçika'da hiç sevilmiyenleri Fransız muharriri. (Baudelaire'in notu).

Et je sortis avec une grande soif. Car le goût passionné des mauvaises lectures engendre un besoin proportionnel du grand air et des rafraîchissants.

Comme j'allais entrer dans un cabaret. un mendiant me tendit son chapeau, avec un de ces regards inoubliables qui culbuteraient des trônes, si l'esprit remuait la matière et si l'oeil d'un magnétiseur faisait mûrir les raisins.

En même temps, j'entendis une voix qui chuchotait à mon oreille, une voix que je reconnus bien; c'était celle d'un bon Ange, ou d'un bon Démon qui m'accompagne partout. Puisque Socrate avait son bon Démon, pourquoi n'aurais-je pas mon bon Ange, pourquoi n'aurais-je pas l'honneur, comme Socrate, d'obtenir mon brevet de folie, signé du subtil Lélut et du bien avisé Baillarger?

Il existe cette différence entre le Démon de Socrate et le mien, que celui de Socrate ne se manifestait à lui que pour défendre, avertir, empêcher, et que le mien daigne conseiller, suggérer, persuader. Ce pauvre Socrate n'avait qu'un démon prohibiteur; le mien est un grand affirmateur, le mien est un Démon d'action, ou Démon de combat.

Or, sa voix me chuchotait ceci :„Celui-là seul est l'égal d'un autre, qui le prouve, et celui-là seul est digne de la liberté, qui sait la conquérir."

Immédiatement, je sautai sur mon mendiant. D'un seul coup de poing, je lui bouchai un œil, qui devint, en une seconde, gros comme une balle. Je cassai un de mes ongles à lui briser deux dents, et comme je ne me sentais pas assez fort, étant né délicat et m'étant peu exercé à la boxe, pour assommer rapidement ce vieillard, je le saisis d'une main par le collet de son habit, de l'autre, je l'empoignai à la gorge, et je me mis à lui secouer vigoureusement la tête contre un mur. Je dois avouer que j'avais préalablement inspecté les environs d'un coup d'œil, et que j'avais vérifié que dans cette banlieue déserte je me trouvais pour un assez long temps, hors de la portée de tout agent de police.

Ayant ensuite, par un coup de pied lancé dans le dos, assez énergique pour briser les omoplates, terrassé ce sexagénaire affaibli, je me saisis d'une grosse branche d'arbre qui traînait à terre, et je le battis avec l'énergie obstinée des cuisiniers qui veulent attendrir un beefsteack.

Tout à coup, — ô miracle! ô jouissance du philosophe qui vérifie l'excellence de sa théorie! — je vis cette antique carcasse se retourner, se redresser avec une énergie que je n'aurais jamais soupçonnée

Nihayet susuzluktan içim yanarak dışarı çıktım. İnsan kötü şeyler okumak iptilâsına kapılınca, açık hava almak ve serinletici şeyler içmek ihtiyacı o nisbette artıyor.

Tam bir meyhaneye gireceğim sırada bir dilenci bana şapkasını uzattı. Gözlerininde unutulmaz bir bakış vardı, öyle bir bakış ki, eğer ruh maddeyi harekete getirebilse, manyetizmacının gözü üzümleri oldurabilseydi, bu bakış kralların tahtlarını devirebilirdi.

O anda bir sesin kulağıma bir şeyler fısıldadığını duydum, hemen tanıdım; bu ses, her yerde yanımda gezen dost bir Meleğin yahut dost bir Şeytanın sesiydi. Sokrat'ın dost Şeytanı oluyor da benim dost Meleğim niçin olmasın? Niçin ben de, Sokrat gibi, kurnaz Lelut ile akıllı Baillarger'nin imzalarını taşıyan bir delilik tasdiknamesi almak şerefine nail olamazmışım?

Sokrat'ın Şeytan'ı ile benimki arasında şu fark var ki Sokrat'ınki yalnız menetmek, haber vermek, durdurmak için peyda oluyordu; benimki ise nasihat etmek, fikir vermek, ikna etmek lûtfunda bulunmaktadır. Zavallı Sokrat'ın Şeytan'ı sadece nehyedici bir şeytanmış; benimki hep emreden bir Şeytan; bir aksiyon Şeytan'ı, yahut mücadele Şeytan'ı.

Her neyse, bu ses bana şunu fısıyordu: "Başkalarile müsavi olan adam, yalnız bunu isbat eden adamdır; hürriyete lâyık adam, yalnız hürriyeti fethedebilen adamdır.„

Derhal, bizim dilencinin üzerine atıldım. Bir yumrukta gözlerinden birini kapattım; bir saniye içinde bu gözü lâstik top gibi şişti. İki dişini parçaladım, bu arada benim de bir tırnağım kırıldı. Nahif bünyeli ve yumruk atmaya az alışkın bir adam olduğum için, bu ihtiyârı çarçabuk tepelemeğe kuvvetimin yetmiyeceğini anladım ve bir elimle elbisesinin yakasını tuttum, bir elimle de boğazını yakalıyarak kafasını var kuvvetimle bir duvâra çarpmaya başladım. İtiraf edeyim ki, işe başlamazdan evvel etrafa bir göz atmış ve bu tenha kenar mahallede, uzunca bir zaman için polis tehlikesi olmadığını anlamıştım.

Nihayet tâkatsiz kalan altmışlık ihtiyarı, omuz kemiklerini kıracak kadar kuvvetli bir tekmeyle yere serince, yerde sürünen bir ağaç dalını yakaladım, ve bifteği yumuşatmak istiyen bir aşcı gayretile adamı dövdükçe dövdüm.

Birdenbire, ne görsem beğenirsiniz? — mucizeye bakın! nazariyesinin mükemmelliğini isbat eden bir feylesofun sevincini düşünün! — o çürük, küflü gövde, bukadar perişan bir vücutta bulunacağını hiç um-

dans une machine si singulièrement détraquée, et, avec un regard de haine qui me parut de *bon augure,* le malandrin décrépit se jeta sur moi, me pocha les deux yeux, me cassa quatre dents, et, avec la même branche d'arbre, me battit dru comme plâtre. — Par mon énergique médication, je lui avais donc rendu l'orgueil et la vie.

Alors, je lui fis force signes pour lui faire comprendre que je considérais la discussion comme finie, et me relevant avec la satisfaction d'un sophiste du Portique, je lui dis: "Monsieur, *vous êtes mon égal!* veuillez me faire l'honneur de partager avec moi ma bourse; et souvenez-vous, si vous êtes réellement philanthrope, qu'il faut appliquer à tous vos confrères, quand ils vous demanderont l'aumône, la théorie que j'ai eu la *douleur* d'essayer sur votre dos.„

Il m'a bien juré qu'il avait compris ma théorie, et qu'il obéirait à mes conseils.

["Qu'en dis-tu, Citoyen Proudhon?„]

Le mauvais vitirer

Il y a des natures purement contemplatives et tout à fait impropres à l'action, qui cependant, sous une impulsion mystérieuse et inconnue, agissent quelquefois avec une rapidité dont elles se seraient crues elles-mêmes incapables.

Tel qui, craignant de trouver chez son concierge une nouvelle chagrinante, rôde lâchement une heure devant sa porte sans oser rentrer, tel qui garde quinze jours une lettre sans la décacheter, ou ne se résigne qu'au bout de six mois à opérer une démarche nécessaire depuis un an, se sentent quelquefois brusquement précipités vers l'action par une force irrésistible, comme la flèche d'un arc. Le moraliste et le médecin, qui prétendent tout savoir, ne peuvent pas expliquer d'où vient si subitement une si folle énergie à ces âmes paresseuses et voluptueuses et comment, incapables d'accomplir les choses les plus simples et les plus nécessaires, elles trouvent à une certaine minute un courage de luxe pour exécuter les actes les plus absurdes et souvent même les plus dangereux.

Un de mes amis, le plus inoffensif rêveur qui ait existé, a mis, une fois le feu à une forêt pour voir, disait-il, si le feu prenait avec autant de facilité qu'on l'affirme généralement. Dix fois de suite, l'expérience manqua; mais, à la onzième, elle réussit beaucoup trop bien.

madığım bir kudretle ayağa kalktı; iki büklüm olmuş ihtiyar serseri üzerime atıldı, iki gözümü şişirdi, dört dişimi kırdı ve ayni ağaç dalıyla beni alçı döver gibi dövdü. — Kullandığım şiddetli tedavi usulü sayesinde, ona yeniden hayat ve gurur vermiştim.

O zaman, münakaşayı bitmiş addettiğimi kendisine anlatmak için bir çok işaretler yaptım; ve Atinalı bir sofist sevincile yerden kalkarak ona şunları söyledim: "Mösyö, *siz benimle birsiniz.* Sizinle kesemdeki parayı paylaşmak şerefini benden esirgemeyin; ve eğer hakikaten insaniyetperver bir adamsanız, hatırınızda kalsın ki, bütün meslekdaşlarınız üzerinde, sizden sadaka istedikleri zaman, sırtınızda tecrübe etmek *ıztırabına* katlandığım nazariyeyi tatbik etmek lâzımdır.„

Nazariyemi anladığına ve tavsiyelerimi yerine getireceğine yemin etti.

["Vatandaş Proudhon [1], buna ne dersin?„]

Kötü camcı

Hareket kabiliyetinden temamen mahrum, sadece hayalî mizaclar vardır. Bununla beraber bazen, mechul ve ısrarlı bir kuvvetin tesiri altında, kendilerinden ummadıkları bir süratle harekete geçerler.

Kapıcısından acı bir haber alacağı korkusiyle bir saat içeri girmeye cesaret edemiyen ve perişan bir halde kapının önünde dolaşan; bir mektubu, açmadan, onbeş gün ceblerinde taşıyan; bir senedenberi yapılmış olması gereken bir teşebbüse ancak altı ay düşündükten sonra karar veren insanlar günün birinde ansızın kendilerini, yayından fırlayan ok gibi, karşı durulmaz bir kuvvetle harekete geçmiş bulurlar.

Her şeyi bilirim davasında olan Ahlakcı ve Hekim bu tenbel ve zevkperest ruhlara böyle çılğın bir kudretin, durup dururken, nereden geldiğini bir türlü izah edemezler. Nasıl olur da en basit ve en lüzumlu işleri becermekten aciz bu insanlar her hangi bir dakikada kendilerinde en delice, hattâ ekseriya en tehlikeli işleri yapabilecek lüzumsuz bir cesaret bulurlar.

Bir defa dostlarımdan biri, gelmiş geçmiş hayalperestlerin en çekingeni, bir ormanı ateşe verdi. "Her kesin söylediği kadar kolay mı yanıyor, bunu görmek istedim„ diyordu. Tecrübe arka arkaya on kere yarım kaldı. Fakat on birincisinde lüzumundan fazla muvaffak oldu.

[1] Proudhon (1809 - 1865): fazla hayalî nazariyeleriyle meşhur Fransız sosyalisti.

Un autre allumera un cigare à côté d'un tonneau de poudre, *pour voir, pour savoir, pour tenter la destinée,* pour se contraindre lui-même à faire preuve d'énergie, pour faire le joueur, pour connaître les plaisirs de l'anxiété, pour rien, par caprice, par désoeuvrement.

C'est, une espèce d'énergie qui jaillit de l'ennui et de la rêverie; et ceux en qui elle se manifeste si opinément sont, en général, comme je l'ai dit, les plus indolent et les plus rêveurs des êtres.

Un autre, timide à ce point qu'il baisse les yeux même devant les regards des hommes, à ce point qu'il lui faut rassembler toute sa pauvre volonté pour entrer dans un café ou passer devant le bureau d'un théâtre, où les contrôleurs lui paraissent investis de la majesté de Minos, d'Éaque et de Rhadamanthe, sautera brusquement au cou d'un vieillard qui passe à côté de lui et l'embrassera avec enthousiasme devant la foule étonnée.

Pourquoi? Parce que... parce que cette physionomie lui était irrésistiblement sympatique? Peut-être; mais ile est plus légitime de supposer que lui-même il ne sait pas pourquoi.

J'ai été plus d'une fois victime de ces crises et de ces élans, qui nous autorisent à croire que des Démons malicieux se glissent en nous font accomplir, à notre insu, leurs plus absurdes volontés.

Un matin je m'étais levé maussade, triste, fatigué d'oisiveté, et poussé, me semblait-il, à faire quelque chose de grand, une action d'éclat; et j'ouvris la fenêtre, hélas!

(Observez, je vous prie, que l'esprit de mystification qui, chez quelques personnes, n'est pas le résultat d'un travail ou d'une combinaison, mais d'une inspiration fortuite, participe beaucoup, ne fût-ce que par l'ardeur du désir, de cette humeur, hystérique selon les médecins, satanique selon ceux qui pensent un peu mieux que les médecins, qui nous pousse sans résistance vers une foule d'actions dangereuses ou inconvenantes.)

La première personne que j'aperçus dans le rue, ce fut un vitrier dont le cri perçant, discordant, monta jusqu'à moi à travers la lourde et sale atmosphère parisienne. Il me serait d'aileurs impossible de dire pourquoi je fus pris à l'égard de ce pauvre homme d'une haine aussi soudaine que despotique.

« — Hé! hé! » et je lui criai de monter. Cependant je réfléchissais, non sans quelque gaieté, que, la chambre étant au sixième étage et l'escalier fort étroit, l'homme devait éprouver quelque peine à opérer son ascension et accorcher en maint endroit les angles de sa fragile marchandise.

Bir başkası da barut fıçısının yanında cigara yakdı. Görmek için, bilmek için, tali denemek için, kendini bir irade kudreti göstermeğe icbar etmek için, kumar niyetine, heyecan ve korku zevklerini tatmak için, yani hiç birşey için degil, durup dururken, iş olsun diye.

Bu, can sıkıntısından ve hülyadan doğma bir kudrettir. Ve kendilerinde bu kudretin bu kadar şiddetle tezahür ettiği kimseler umumiyetle, söylediğim gibi, mahlukatın en mülâyim, en hayalci olanlarıdır. Gözlerini başkalarının nazarları önünde yere indirecek kadar mahcup biri; bir kahveye girebilmesi veya biletcileri kendisine Minos'un, Eakos'ın ve Radamanthüs'in [1] ihtişamı içinde görünen tiyatro kişesi önünden geçebilmesi için bütün zavallı iradesini toplaması icap eden bir başkası birdenbire yanından geçen bir ihtiyarın boynuna atılır ve hayretten dona kalmış ahalinin önünde şapır şupur onu öper.

Niçin aceba? Aceba bu yüz ona dayanılamıyacak kadar sevimli geldi de ondan mı? Belki; ama bunu niçin yapdığını kendinin bile bilmediğini farzetmek daha doğru olur.

İçimize giren ve farkında olmadığımız halde bizi saçma iradeleriyle fesada veren kötü şeytanların yaptırdığını sandığımız bu buhranlar, bu taşkınlıklar bir kaç defa da benim başıma geldi.

Bir sabah işsizlikten yorğun, efkârlı ve sıkıntılı bir halde kalkmıştım. İçimde büyük çapta bir iş, muazzam bir hareket yapmak arzusu vardı. Ve pencereyi açdım, açmaz olaydım.

(İşlere bir esrarengizlik verme haleti ruhiyesi ekseri insanlarda bir gayretin, bir fikrî ameliyenin mahsulü değil, anî bir ilhamın neticesidir. Bu haleti ruhiye doktorlara göre isterik, doktorlardan biraz daha iyi düşünenlere göre de şeytanî olan mizaclarla pek güzel bagdaşır. Bizi alır, önüne geçilmez bir tarzda, bir tehlikeli ve uyğunsuz hareketler hercü mercine doğru sürükler.)

İlk gördüğüm insan bir camcı oldu; keskin, ahenksiz feryadı ağır ve kirli Paris havası içinde bana kadar yükseldi. Niçin olduğunu pek söyliyemiyeceğim, bu adama karşı zalim ve zalim olduğu kadarda anî bir içerleme hissi duydum.

"— Hey! Baksana!„ Ve yukarıya çıkması için haykırdım. Bir taraftan da garip bir zevk duymaktan kendimi alamayarak düşünüyordum ki: Oda ta altıncı kattadır, merdiven daracıktır ve adam yukarı çıkıncaya kadar bir çok zahmetlere maruz kalacak, nazik eşyasının uclarını bir çok yerlerde öteye beriye takacaktır.

[1] Cehennemin. üç hakimi

Enfin il parut : j'examinai curieusement toutes ses vitres, et je lui dis : «Comment ! vous n'avez pas de verres de couleur ? des verres roses, rouges, bleus, des vitres magiques, des vitres de paradis ? Impudent que vous êtes ! vous osez promener dans des quartiers pauvers, et vous n'avez pas même de vitres qui fassent voir la vie en beau ! » Et je le poussai vivement vers l'escalier, où il trébucha en grognant.

Je m'approchai du balcon en je me saisis d'un petit pot de fleurs, et quand l'homme reparut au débouché de la porte, je laissai tomber perpendiculairement mon engin de guerre sur le rebord postérieur de ses crochets; et le choc le renversant, il acheva de briser sous son dos toute sa pauvre fortune ambulatoire qui rendit le bruit éclatant d'un palais de cristal crevé par la foudre.

Et, ivre de ma folie, je lui criai furieusement : « La vie en beau ! la vie en beau ! »

Ces plaisanteries nerveuses ne sont pas sans péril, et on peut souvent les payer cher. Mais qu'importe l'éternité de la damnation à qui a trouvé dans une seconde l'infini de la jouissance ?

BAUDELAIRE

Nihayet göründü. Bütün camların alâka ile karıştırdım ve dedim ki "Nasıl! renkli camlarınız yok mu? Penbe, kırmızı, mavi camlar, sihirli camlar, cennet camları? Siz ne utanmaz şeysiniz. Fakir fukara mahallelerinde dolaşmaya kalkın da dünyayı güzel gösterecek camınız bulunmasın ha!„ Ve onu hızla merdivenden aşağı ittim; homurdanarak, paldır küldür aşağıa indi.

Balkona koştum, küçük bir saksı yakaladım, adam yeniden kapının eşiğinde görünür görünmez elimdeki bonbaya tepeden inme, sırtındaki yükün arka kenarına doğru bırakıverdim. Sademenin tesiriyle yere yuvarlanan adam seyyar servetini sırtının altında muazzam bir gürültüyle ezdi, tamam etti. Sanki billûr bir saraya bir yıldırım isabet etmişti.

Ve çılğınlığımdan sarhoşa dönmüş, avaz avaz bağırdım: "Daha güzel bir dünya! Daha güzel bir dünya!„

Bu asabi eğlenceler tehlikesiz degildir ve insana çok kere pahalıya oturabilir. Bununla beraber bir anda en derin hazza ermiş bir adama isterseniz dünyanın lânetini yağdırınız, umurunda mı?

Tercüme eden: *Sabahattin EYUBOĞLU*

GLÜCK UND UNGLÜCK IN DER WELTGESCHICHTE

In unserem eigenen Leben sind wir gewöhnt, das uns Gewordene teils als Glück, teils als Unglück aufzufassen und tragen dies wie selbstverständlich auf die vergangenen Zeiten über.

Obwohl uns von Anfang an dabei Zweifel aufsteigen müssten, indem je nach Lebensaltern und Erfahrungen unser Urteil in eigenen Sachen sich stark ändern kann; erst die letzte Lebensstunde gewährt den abschliessenden Spruch über diejenigen Menschen und Dinge, mit welchen wir in Berührung gekommen sind; - und dieser Spruch kann ganz verschieden lauten, je nachdem wir im vierzigsten oder im achtzigsten Jahre sterben; - und er hat doch nur eine subjektive Wahrheit für uns selbst und keine objektive. Das erlebt vollends jeder dem, dass ihm früher gehegte Wünsche später als Torheit vorkommen.

Trotz allem aber haben sich geschichtliche Urteile über Glück und Unglück in der Vergangenheit gebildet, sowohl solche über einzelne Ereignisse als solche über ganze Zeiten und Zustände, und zwar liebt derartige Urteile hauptsächlich die neuere Zeit.

Wohl gibt es auch einige ältere Aussagen: das Wohlbehagen einer über Dienende herrschenden Klasse spricht sich hin und wieder, z. B. im Skolion des Hybreas [1] aus; Machiavelli [2] rühmt das Jahr 1298, freilich um den gleich darauf erfolgten Umschlag damit in Kontrast zu

[1] Th. Bergk, Anthol. lyr. S. 531.

[2] Stor. Fior, II.

CİHAN TARİHİNDE SAADET VE FELÂKET [1]

Hayatımızda başımızdan geçenleri [2] kâh saadet, kâh felâket telâkki etmeğe alışmışızdır. Bunu, sanki bedihî imiş gibi, geçmiş zamanlara da teşmil ederiz.

Halbuki, bize taalluk eden şeylerde, hükûmlerimizin yaşımıza ve tecrübelerimize göre çok değişebilmesi, ta baştan itibaren içimizde şüphe uyandırması lâzım gelirdi. Ancak hayatın son ânıdır ki, temas etmiş olduğumuz insanlar ve eşya hakkında kat'î hükmü verir; bu hüküm kırk yaşında ölürsek başka, seksen yaşında ölürsek te bambaşka bir ifade bulur, ve âfakî bir hakikati değil, ancak bizim için muteber, enfüsî bir hakikati ihtiva eder. Bunu herkes, evvelce taşıdığı arzuların, sonradan kendisine birer divanelik gibi geldiğini görmekle, iyice tecrübe eder.

Her şeye rağmen, mazidek saadet ve felâket hakkında, tarihî hükümler vücut bulmuştur; bunlar hem münferit hâdiseler, hem bütün devirler ve durumlar üzerinde yürütülmüştür; bu gibi hükümleri bilhassa yeni zaman sever.

Şüphesiz, buna dair bir kaç eski söz de mevcuttur: Hâdimler üzerine hükmeden bir sınıfın refahı, — meselâ Hybreas'ın Skolion'nunda 1) olduğu gibi [3] — arasıra ifadesini bulmuştur. Machiavelli 2) 1298 senesini sena eder; vâkıa maksadı, takip eden anî değişikliği onunla kontrast

[1] Bu yazı, İsviçre'li kültür ve san'at tarihçisi Jakob Burckhardt (1818 - 1897) 'ın müteferrik eserlerinden, *Grösse, Glück und Unglück in der Weltgeschichte* (Cihan Tarihinde Büyüklük, Saadet ve Felâket) adlı parçasından alınmıştır. Memleketimizde şimdi tanınmağa başlıyan müellif, bilhassa İtalyada Rönesans kültürü hakkındaki iki ciltlik kitabiyle Avrupanın san'at görüşü üzerinde büyük tesirler bırakmıştır. Tarih ve kültür felsefesine temas eden yazıları da bir çeyrek asırdanberi gün geçtikçe daha fazla rağbet kazanmaktadır. — Burckhardt'ın pek şahsî bir üslûbu vardır. Onun için, yukarıdaki tercüme mükemmellik iddiasından çok uzaktır. Burckhardt'dan bir parçayı lisanımıza çevirmekten maksadımız, bu neviden metinlerin mütercime ne gibi zorluklar arzedebildiğini göstermek olmuştur. (M)

[2] *Uns Gewordene*, «biz olmuş olan, bizim olmuş olan» demektir. Türkçe bunu aynen böyle söylemeğe imkân olmadığından, «Başımızdan geçenler» dedik. (M)

1) Th. Bergk, Anthol. lyr. S. 531

[3] Müellifin neyi kasdettiğini maalesef anlıyamadık. (M)

2) Stor. Fior, II.

setzen, und ähnlich zeichnet Justinger das Bild des alten Bern um 1350. Dies alles ist zwar viel zu lokal, und das betreffende Glück beruhte zum Teil auf den Leiden anderer; doch haben immerhin diese Aussagen wenigstens die Naivität für sich und sind nicht im Sinne weltgeschichtlicher Perspektiven ersonnen.

Wir aber urteilen z. B. folgendermassen:

Es war ein Glück, dass die Griechen über die Perser, Rom über Karthago siegte.

Ein Unglück, dass Athen im Peloponnesischen Kriege den Spartanern unterlag.

Ein Unglück, dass Cäsar ermordet wurde, bevor er dem römischen Weltreich eine angemessene Form sichern konnte.

Ein Unglück, dass in der Völkerwanderung so unendlich vieles von den höchsten Errungenschaften des menschlichen Geistes unterging.

Ein Glück aber, dass die Welt dabei erfrischt wurde durch neuen gesunden Völkerstoff.

Ein Glück, dass Europa im 8. Jahrhundert sich im ganzen des Islams erwehrte.

Ein Unglück, dass die deutschen Kaiser im Kampf mit den Päpsten unterlagen und dass die Kirche eine so furchtbare Gewaltherrschaft entwickeln konnte.

Ein Unglück, dass die Reformation sich nur in halb Europa vollzog und dass der Protestantismus sich in zwei Konfessionen teilte.

Ein Glück, dass Spanien und dann Ludwig XIV. mit ihren Weltherrschaftstplänen am Ende unterlagen usw.

Freilich je näher der Gegenwart, desto mehr gehen dann die Urteile auseinander Mann könnte aber sagen, dass damit gegen das Urteilen an sich nichts bewiesen sei, indem dasselbe, sobald man eine etwas grössere Zeitenfolge übersehe, sein gutes Recht habe und die Ursachen und Wirkungen, die Ereignisse und Folgen richtig schäzen könne.

***

Eine optische Täuschung spiegelt uns das Glück in gewissen Zeiten bei gewissen Völkern vor, und wir malen es nach Analogie der menschlichen Jugend, des Frühlings, des Sonnenaufganges und in andern Bildern aus Ja wir denken es uns in einer schönen Gegend, in einem bestimmten Hause wohnhaft, etwa wie abendlicher Rauch aus

haline koymaktır. Bunun gibi Justinger [1] 1350 civarında eski Bern'in bir tasvirini çizmektedir. Bütün bunlar pek fazla mevziî şeylerdi; ve her birindeki saadet, kısmen başkalarının ıstıraplarına dayanırdı. Bununla beraber, bu sözler safdillik meziyetine sahip oldukları gibi, cihan tarihi perspektiv'lerine uygun olarak ta düşünülmüş değillerdir.

Fakat biz meselâ şöyle hükümler veririz:

Yunanlıların Persler'e, Romanın Kartaca'ya galebe çalmış olması, bir saadettir.

Atina'nın Pelopones harplerinde Isparta'lılara mağlûp olmuş olması, bir felâkettir.

Sezar'ın. Roma cihan imparatorluğuna münasip bir şekil veremeden katledilmiş olması, bir felâkettir.

Kavimler göçünde, insan zekâsının en yüksek başarılarından fevkalâde çoğunun mahvolmuş olması, bir felâkettir.

Fakat bu yüzden. yeni, sıhhatli ırk malzemesi sayesinde dünyanın tazelenmiş olması da, bir saadettir.

Avrupanın, 8 inci asırda, umumiyet itibariyle İslâmiyete karşı koymuş olması, bir saadettir.

Alman kayserlerinin papalara karşı savaşlarında mağlûp olmaları ve kilisenin o kadar müthiş bir istibdat tesis etmiş olması, bir felâkettir.

"Reformation„'un yalnız yarı Avrupada tahakkuk etmiş ve protestanlığın iki mezhebe ayrılmış olması, bir felâkettir.

İspanyanın ve arkasından XIV üncü Lui'nin dünya hakimiyeti plânlarının neticede akîm kalmış olması, bir saadettir, ilâh...

Vâkıâ, zamanımıza ne kadar yaklaşılırsa, hükümler de o nisbette birbirinden uzaklaşır. Fakat denebilirdi ki bununla hüküm verme aleyhine, esas itibariyle, hiçbir şey isbat edilmiş değildir, zira biraz uzun bir zaman teselsülünü kavramak bahis mevzuu olunca, hüküm vermenin meşru tarafları olduğu ve illetlerle eserlerin, hâdiselerle neticelerin doğru takdir edilebileceği görülür.

***

Bir rüyet galatı, bizi aldatarak bazı zamanlarda, bazı milletleri mesutmuş gibi göstermektedir; biz de bu saadeti, insanın gençliği, ilkbahar, güneşinin doğması mümaseletleri ile, yahut başka tasvirlerle gözümüzün önünde canlandırırız. Meselâ, uzakta bir kulübeden akşamleyin çıkan dumanın, içinde oturanlar arasındaki samimiyeti tasavvur etmemize

[1] Konrad Justinger (1438 de ölmüştür): eski bir Bern'li vak'anüvis. (M)

einer entfernten Hütte die Wirkung hat, dass wir uns eine Vorstellung von der Innigkeit zwischen den dort Wohnenden machen,

Auch ganze Zeitalter gelten als glücklich oder unglücklich; die glücklichen sind die sogenannten Blütezeiten der Menschheit. Ernstlich wird hierfür etwa das perikleische Zeitalter in Anspruch genommen, in welchem der Höhepunkt des ganzen Lebens des Altertums in bezug auf Staat, Gesellschaft, Kunst und Poesie erkannt wird. Andere dergleichen Zeitalter, z. B. die Zeit der guten Kaiser (im 2. Jahrhundert n. Chr.), sind, als zu einseitig gewählt, aufgegeben worden. Doch sagt noch Renan [3] von den drei Jahrzehnten zwischen 1815 und 1848, es seien die besten, welche Frankreich und vielleicht die Menschheit erlebt habe.

Als eminent unglücklich gelten natürlich alle Zeiten grosser Zerstörung, indem man die Glückseligkeit des Siegers (und zwar mit Recht) nicht zu rechnen pflegt.

***

Es ist erst ein Zug der neueren Zeit, denkbar erst bei dem neueren Betrieb der Geschichte, solche Urteile zu fällen. Das Altertum glaubte an ein ursprüngliches goldenes Zeitalter, auf welches hin die Dinge immer schlimmer geworden; Hesiod malt das “jetzige„ eiserne Zeitalter mit düsteren Nachtfarben. In der jetzigen Zeit macht sich eher eine Theorie der wachsenden Vervollkommnung (der sogenannte Fortschritt) zugunsten von Gegenwart und Zukunft geltend . . . . .

. . . .

. . . .

Jedenfalls sind diejenigen Epochen, welche bisher als Jugendalter der einzelnen Völker galten, nämlich diejenigen, in welchen sie zuerst kenntlich auftreten, an sich schon sehr abgeleitete und späte Zeiten.

***

Wer ist es un aber, der im ganzen diese Urteile fällt?

Es ist eine Art von literarischem Konsensus, allmählich angehäuft aus Wünschen und Räsonnements der Aufklärung und aus den wahren oder vermeinten Resultaten einer Anzahl vielgelesener Historiker.

Auch verbreiteten sie sich nicht absichtlos, sondern sie werden oft publizistisch verbraucht zu Beweisen für oder gegen bestimmte Richtungen der Gegenwart. Sie gehören mit zu dem umständlichen Gepäck

[3] Questions Contemporaines S. 44.

saik olması gibi, biz onu güzel bir diyarda, muayyen bir evde mukim olarak düşünürüz.

Bazen bütün bir çağ da saadetli yahut felâketli sayılmaktadır; bu gibileri, refah devirleri denen çağlardır. Bu hususta ciddî bir misal olarak, İlkçağ'ın bütün hayatının devlet, cemiyet, sanat ve şiir bakımlarından en yüksek noktası diye kabul edilen Perikles çağı ileri sürülüyor. Başka bu gibi çağları, meselâ iyi Kayserler zamanını (Milâttan sonra 2. ci asırda), fazla tek taraflı olmak dolayısiyle, almaktan vazgeçilmiştir. Maamafih Renan bile, 1815 ile 1848 arasındaki otuz senelik devir için. [1] Fransanın ve belki beşeriyetin yaşadığı en iyi seneler olduğunu söyler. 1)

Büyük tahribat zamanlarının hepsi son derece felâketli sayılır; zira, galibin saadet hissini hesaba katmak (haklı olarak) âdet değildir.

***

Bu gibi hükümler vermek, Yeni zamanın bir vasfıdır ve ancak tarihin yeni faaliyet tarzı ile kabili tasavvurdur. İlkçağ, meb'dede bir altın çağının mevcut olduğuna ve ona nazaran herşeyin gittikçe fenalaştığına inanırdı; Hesiod, "şimdiki„ demir çağını, karanlık gece renkleriyle tasvir eder. Zamanımızda bilâkis, hâl ve ati lehine olarak, gittikçe fazlalaşan kemal (yani terakki denen şey) nazariyesi kuvvet bulmaktadır.

. . . .

Her halde, şimdiye kadar muhtelif kavimlerin gençlik çağları addedilmiş olan devirler, daha doğrusu, bunların ilk defa tanılacak surette meydana çıktıkları devirler, aslında, çok müştak ve muahhar zamanlardır.

***

Peki, bu hükümleri umumiyetle veren kimdir?

Tenevvür devrinin arzularından ve akıl ve muhakeme oyunlarından [2] ve çok okunan bir takım tarihçilerin vardıkları hakikî yahut mefruz neticelerden yavaş yavaş toplanarak teşekkül etmiş bir nevi edebî sözbirliğidir. Bu hükümler maksatsız olarak verilmiş değillerdir, bilâkis ekseriya zamanımızın muayyen cereyanları lehine yahut aleyhine bürhan olarak neşriyatta harcanmaktadırlar. Bunlar efkârı umumiyenin tenevvürü bagajına dahil olup (sahneye çıkışlarındaki şiddet yahut kabalıktan

[1] Asılnda «üç dekad» denmiştir. (M)

1) Questions Contemporaines S. .44

[2] Almancada «Räsonnement», fransızcada olduğu gibi «muhakeme» demek değildir; bir kusuru ifade eden bu kelime, Tenevvürün her şeyi akıl ve muhakeme ile halletmeğe kalkışmasına işaret etmek için kullanılmıştır. (M)

der öffentlichen Meinung und tragen zum Teil sehr deutlich (schon in der Heftigkeit resp. Grobheit ihres Auftretens) den Stempel der betreffenden Zeitlichkeit. Sie sind die Todfeinde der wahren geschichtlichen Erkenntnis.

***

Und nun mögen einige ihrer Einzelquellen nachgewiesen werden.

Vor allem haben wir es mit dem Urteil aus Ungeduld zu tun. Es ist spezifisch dasjenige des Geschichtsschreibers und Geschichtslesers und entsteht, wenn man sich zu lange mit einer Epoche hat beschäftigen müssen, zu deren Beurteilung vielleicht die Kunde, vielleicht auch nur unsere Anstrengung nicht hinreicht. Wir wünschen, die Dinge möchten geschwinder gegangen sein, und würden z. B. von den sechsundzwanzig ägyptischen Dynastieen einige aufopfern, damit nur endlich König Amasis und sein liberaler Fortschritt Meister würden. Die Könige von Medien, obwohl ihrer nur vier sind, machen uns ungeduldig, weil wir so wenig von ihnen wissen, während das grosse Phantasieobjekt Cyrus bereits vor der Tür zu warten scheint.

Summa: wir nehmen Partei für das uns Ignoranten interessant Erscheinende, als für ein Glück, gegen das Langweilige als gegen ein Unglück. Wir verwechseln das Wünschbare entlegener Zeiten (wen es eins gab) mit dem Ergötzen unserer Einbildungskraft.

Bisweilen suchen wir uns hierüber durch eine scheinbar edlere Auffassung zu täuschen, während uns doch nur eine retrospektive Ungeduld bestimmt.

Wir bedauern vergangene Zeiten, Völker, Parteien, Bekenntnisse usw. als unglücklich, welche lange Zeit um ein höheres Gut gekämpft haben. Gerade wie man heute den Richtungen, welche beim einzelnen in Gunsten sind gerne die Kämpfe ersparen und den Sieg ohne Mühe pflücken möchte, so auch in der Vergangenheit. Wir bemitleiden z. B. die römischen Plebejer und die Athener vor Solon in ihrem Kampf von Jahrhunderten gegenüber den harten Patriziern und Eupatriden und dem erbarmungslosen Schuldrecht derselben.

Allein erst durch den langen Kumpf war nun einmal der Sieg möglich und die Lebensfähigkeit und der hohe Wert der Sache erweisbar.

Und dann, wie kurz war die Freude, und wie nehmen wir ein Hinfälliges in Schutz gegen ein anderes Hinfälliges! Athen geriet mit der Zeit in politische Ohnmacht, und Rom eroberte Italien und endlich die Welt unter unendlichen Leiden der Völker und bei starker innerer Entartung.

anlaşıldığı gibi), zamanın şartlarının damgasını kısmen pek açık surette taşırlar. Bunlar, hakikî tarihî marifetin can düşmanıdırlar.

***

Şimdi bu hükümlerin kaynaklarından bazılarını birer birer meydana çıkaralım.

Herşeyden evvel, sabırsızlık saikı ile verilen hüküm bahis mevzuudur. Bu, hassaten tarih yazanın ve tarih okuyanın verdiği hükümdür ve, hakkında hüküm vermek için belki eldeki haberlerin, belki de yalnız cehdimizin kifayet etmediği bir devir ile pek uzun zaman meşgul olursak husule gelir. Hâdiselerin daha çabuk geçmiş olmasını isteriz. Ve meselâ Kral Amasis'le onun tahakkuk ettirdiği liberal terakkinin nihayet hâkim olması için, yirmi altı Mısır hanedanından bir kaçını fedaya hazırız. Med kralları, ancak dört tane oldukları halde, bizi sabırsızlandırırlar, çünkü haklarında pek az şey biliriz. Halbuki muhayyelelerin büyük mevzuu Kurus, görünüşe göre, alâkalanalım diye [1] kapının önünde bekler.

Netice: Biz cahillere alâkabahş görünenin tarafını, saadetin tarafıdır diye iltizam ederiz. Ve felâketin aleyhinde bulunmak niyetiyle can sıkıcının aleyhinde bulunuruz. Muhayyelemizin hazzını, uzak zamanların arzuya şayan tarafları (eger böyle bir şey var idiyse) zannederek, bunları birbiriyle karıştırırız. Arasıra görünüşte daha asîl bir kanaatle kendimizi aldatmağa teşebbüs ederiz, halbuki durumumuzu tayin eden, retrospektif, geriye bakan, bir sabırsızlıktan başka birşey değildir.

Yüksek bir nimet için uzun zaman savaşmış olan devirlere, kavimlere, partilere, imanlara ilh..., felâketli oldukları için acırız. Bugün fertlerin teveccühüne mazhar cereyanların, savaşlardan masun kalması ve zafer meyvelerini zahmetsizce toplaması nasıl isteniyorsa, mazide de tıpkı böyledir. Roma Pleb sınıfına (ayak takımına) ve Solon'dan evvelki Atinalı'lara, haşin Patrici ve Eupatrid'lere [2] ve bunların merhametsiz borç haklarına karşı asırlarca devam ettirdikleri mücadeleden dolayı acırız. Ancak bu uzun savaş sayesindedir ki zafer mümkün olmuş ve işin yüksek kıymeti isbat edilebilmiştir.

Ve sonra, sevinç ne kadar kısa oldu ve biz de bir dermansızı nasıl başka bir dermansıza karşı müdafaa ettik! Atina, zamanla, siyasî acze düştü, Roma ise, İtalyayı ve, kavimlerin sonsuz ıstırapları ve kendisinin dahilden kuvvetle tereddisi içinde, dünyayı fethetti.

[1] Bu iki kelime, cümlenin anlaşılması için tarafımızdan ilâve olunmuştur. (M)

[2] Roma ve Atinada asilzade sınıfları (M)

Besonders aber meldet sich diese Stimmung, der Vergangenheit ihre Kämpfe ersparen zu wollen, bei der Betrachtung von Religionskriegen. Es empört, dass irgendeine Wahrheit (oder was uns dafür gilt) sich nur durch äussere Gewalt solle Bahn machen können und dass sie, wenn diese nicht genügt, unterdrückt wird. Unfehlbar verliert auch während längerer Kämpfe die Wahrheit innerlich von ihrer Reinheit und Weihe durch die zeitlichen Absichten ihrer Vertreter und Parteigänger. So erscheint es uns als ein Unglück, dass die Reformation politisch in der Welt Stellung fassen, materiell gegen eine furchtbare materielle Gegnerschaft kämpfen und dabei Regierungen zu Vertretern haben musste, welchen oft mehr an den Kirchengütern als an der Religion gelegen war.

Allein absolut nur im Kampf, und zwar nicht nur in der gedruckten Polemik, entwickelt sich das ganze, volle Leben, das aus Religionsstreitigkeiten kommen muss; nur der Kampf macht auf beiden Seiten alles bewusst, nur durch ihn, und zwar in allen Zeiten und Fragen der Weltgeschichte, erfährt der Mensch, was er eigentlich will und was er kann.

Zunächst wurde auch der Katholizismus wieder eine Religion, was er eben kaum noch gewesen war; dann wurde der Geist nach tausend Seiten hin geweckt, Staatsleben und Kultur mit dem religiösen Kampf in alle mögliche Verbindung und Gegensatz gebracht und am Ende die Welt umgewandelt und geistig unermesslich bereichert, was bei blossem glattem Gehorsam unter dem neuen Glauben unterblieben wäre.

***

Ferner das Urteil nach der Kultur. Es besteht darin, dass man Glück und Moralität eines vergangenen Volkes oder Zustandes nach der Verbreitung der Schulbildung, der Allerweltskultur und des Komforts im Sinne der Neuzeit beurteilt, wobei dann gar nichts die Probe besteht und alle vergangenen Zeitalter nur mit einem grösseren oder geringeren Grade des Mitleids abgefertigt werden. “Gegenwart„ galt eine Zeitlang wörtlich gleich Fortschritt, und es knüpfte sich daran der lächerlichste Dünkel, als ginge es einer Vollendung des Geistes oder gar der Sittlichkeit entgegen. Unvermerkt wird dabei auch der Massstab der unten zu besprechenden Sekurität mit ins Spiel gezogen, und ohne diese und ohne die eben geschilderte Kultur könnten wir allerdings nicht mehr leben. Aber ein einfaches, kräftiges Dasein, noch mit dem vollen physischen Adel der Rasse, unter beständiger, gemeinsamer Gegenwehr gegen Feinde und Bedrücker, ist auch eine

Fakat, mazinin savaşlardan masun kalmasını istemek haleti, bilhassa din harpleri mütalea edildiği vakit kendini gösterir, Her hangi bir hakikatin (yahut bizce öyle telâkki olunanın) ancak haricî cebirle kendisine yol açabilmesi ve bu cebir kifayet etmeyince bastırılması, hiddet uyandırıyor. Uzun savaşlar esnasında hakikat, mümessillerinin ve taraftarlarının zamanla mukayyet maksatları yüzünden, iç temizliğinden ve kutsallığından muhakkak gaybediyor. Böylece, "Reformation„ nun dünyada siyasî bir durum alması, müthiş bir maddî düşman cephesine karşı maddî savaşta bulunmağa ve bu yüzden ekseriya kendileri için dinden ziyade kilisenin servetleri mühim olan hükûmetleri, mümessil diye tanımağa mecbur olması, bize bir felâket olarak görünüyor.

Fakat din kavgalarından gelmesi zarurî olan hayat, tam ve dolu olarak, - ve yalnız yazı münakaşasına inhisar etmemek üzere, - ancak ve mutlaka savaşta inkişaf eder; ancak savaş, iki tarafta herşeyi şuurlulaştırır, ancak savaş sayesindedir ki insan, cihan tarihinin her devrinde ve bütün meselelerinde, ne istediğini ve neye kadir olduğunu öğrenir.

Bu suretle, evvelâ katoliklik, tekrar bir din oldu, - o zamana kadar pek değildi; sonra, zekâ binbir cihetten uyandı; devlet hayatı ve kültür ile din savaşı arasında bir çok bağ ve tezatlar husule getirildi ve neticede, dünya değiştikten maada zihince ölçülmez derecede zenginleşti. - Yeni imana sadece ve düpedüz itaat edilmiş olsaydı bu vukua gelmiyecekti.

***

Sonra, kültüre nazaran hüküm gelir. Bu, geçmiş bir kavmin yahut durumun saadet ve ahlâkını, mektep terbiyesinin, harcıâlem kültürün ve konforun yayılmasına göre ve yeni devrin anladığı manada takdir etmekten ibarettir. Bu imtihanın karşısında hiç kimse duramaz ve bütün geçmiş çağlar ancak az çok merhametle baştan savulur. "Hal„ bir müddet aynen terakki yerine geçiyor ve son derece gülünç bir hodperestlik buna dayanıyordu. Sanki zihin, hattâ ahlâk kemale doğru gidiyormuş! Burada, aşağıda mütalea edilecek olan "emniyet„ ölçüsü de, farkına varılmadan hesaba katılmaktadır. Emniyet, ve şimdi tasvir olunan kültür olmadan yaşıyamıyacağımız, bir vâkıadır. Fakat sade ve kuvvetli bir varlık ta, üstelik ırkın tam ve fizikî asaleti ve düşmanlara ve zalimlere karşı daimî müşterek müdafaa ile birlikte olursa [1] bir kültürdür, ve yüksek ve derunî bir kalp terbiyesine bağlı olabilir. Zekâ, çoktanberi kompledir! ve "moral progresses„ (ahlakî terakkiler) in araştırılmasını, bütün çağlara değil, fertlerin hayatına taallûk eden bu terakkileri bula-

[1] Bundan müellifin, ırkçı olduğu zannedilmesin; Burckhardt bilâkis İsviçre an'anesine tamamen uygun bir demokrattır. (M).

Kultur und möglicherweise mit einer hohen innern Herzenserziehung verbunden. Der Geist war schon früh komplett! Und die Erkundigung nach "moral progresses„ überlassen wir billig Buckle, der sich so naiv verwundert, wenn sich keine finden wollen, während sie sich doch auf das Leben des einzelnen, nicht auf ganze Zeitalter beziehen. Wenn schon in alten Zeiten einer für andere das Leben hingab, so ist man seither darüber nicht mehr hinausgekommen.

***

Es folgt nun, indem wir hier mehreres zusammenfassen, das Urteil nach dem Geschmack überhaupt. Dasselbe hält diejenigen Zeitalter und Völker für glücklich, in und bei welchen das Element besonders mächtig war, welches jedem gerade das teuerste ist. Je nachdem nun Gemüt, Phantasie oder Verstand vorherrschen, wird man solchen Zeiten und Völkern die Krone reichen, da eine möglichst grosse Quote von Menschen sich ernsthaft mit den übersinnlichen Dingen beschäftigte oder da Kunst und Poesie herrschten und möglichst viele Zeit und Teilnahme für edlere Geistesarbeit und Kontemplation übrig hatten oder da möglichst viele Leute guten Verdienst hatten und alles rastlos für Gewerbe und Verkehr tätig war.

Mit Leichtigkeit könnte man allen dreien beweisen, wie einseitig ihr Urteil ist, wie wenig es das ganze damalige Leben umfasst und wie unerträglich ihnen der Aufenthalt in jenen gepriesenen Zeiten aus verschiedenen Gründen sein würde.

***

Auch das Urteil nach der politischen Sympathie lässt sich oft hören. Der eine kann die vergangenen Zeiten z. B. nur da für glücklich halten wo Republik, der andere nur da, wo Monarchie gewesen ist; der eine nur, wo beständig heftige Bewegung, der andere nur, wo Ruhe herrsht; denken wir dabei z. B. an Gibbons Ansicht von der Zeit der guten Kaiser als der glücklichsten des Menschengeschlechts überhaupt.

Diese Urteile heben einander gegenseitig von selbst auf. Und vollends diejenigen, welche das Glück der vergangenen Zeiten je nach der Konfession des Urteilenden bemessen

. . . .

. . . .

Jakob BURCKHARDT

mayınca safdilcesine hayretlere düşen Buckle'ye [1] bırakırsak daha doğru olur. Eski zamanlarda, bir kişi başkaları için hayatını feda ederdiyse, o zamandanberi daha ileriye gidilmiş değildir.

***

Şimdi, bir çok şeyleri toplamakla, zevka göre hüküm elde ederiz [2]. Bu hüküm, öyle çağları ve kavimleri mesut addeder ki, bunlarda en kudretli unsurlardan birini, fertlerce en kıymetli olan şey teşkil etmektedir. Kalp, yahut muhayyile, yahut ta müdrikenin hâkim olmasına göre, şu üç halden biri tahakkuk edince, yani mümkün olduğu kadar çok adette insan müteal şeylerle ciddî surette meşgul olunca; yahut sanat ve şiir hâkim olup mümkün olduğu kadar çok kişi asîl zekâ işlerine ve murakabe ve teemmüle zamanlarından ve alâkalarından bir kısmını ayırmağa muktedir olunca; ve yahut ta mümkün olduğu kadar çok kimse iyi bir kazanca malik ve her şey, durmadan meslek ve ticarette faal olunca, bu devirlere ve kavimlere saadet rütbesi verilir [3].

Bu hükümlerin ne kadar tek taraflı olduğu, mazideki hayatın bütününü ihatadan ne kadar uzak olduğu, ve övülen devirlerin içinde bulunmanın muhtelif sebepler yüzünden kendilerine ne kadar tehammülfersa olacağı, her üçünün taraftarlarına [4] kolaylıkla isbat edilebilirdi.

***

Siyasî sempatiye göre hüküm de sık sık işitilmektedir. Birisi, geçmiş zamanları ancak cümhuriyet olunca; ötekisi, ancak hükümdarlık olunca; berikisi, inkıtasız canlı hareket, ötekisi ise sükûnet hâkim olunca mesut edebiliyor; bu hususta, meselâ Gibbon'un [5] insan neslinin en mesut zamanı olarak iyi Kayserler devrini görmesini hatırlıyalım.

Bu hükümler kendiliklerinden, birbirlerini karşılıklı olarak ifna ederler. Hele eski zamanların saadetini, hüküm verenin mezhebine göre ölçenlerde bu, tamamiyle böyledir.

. . . .

. . . .

Tercüme eden
Nusret HIZIR

[1] Henry Thomas Buckle (1821—1862) İngiliz kültür tarihçisi; bilhassa İngiliz medeniyeti ile meşgul olmuştur. (M)

[2] Bu cümleyi aynen tercüme etmeğe imkân olmadı. (M)

[3] Metin «kendisine taç giydirilir» diyor; türkçeye uymadığından yukarıki şekil tercih olundu. (M)

[4] «Taraftarları» kelimesi, mananın anlaşılması için tarafımızdan ilâve olunmuştur.(M)

[5] Edward Gibbon (1737 - 1794) tarihci; bilhassa Romanın inhitat devriyle meşgul olmuştur. (M)

FELSEFENİN PRENSİPLERİ

Felsefe kelimesi hikmetin tetkikini ifade eder. Hikmet sözünden de yalnız işlerimizde tedbir değil, fakat hayatımızı sevk ve idare için olduğu kadar sıhhatimizi koruma ve bütün zenaatların icadı için insanın bilebildiği bütün şeylerin tam ve mükemmel bir bilgisi kastolunur.

Bu bilginin böyle (yani tam ve mükemmel) olması için de onun ilk illetlerden çıkarılmış olması lâzımdır; böylece, bu bilgiyi edinme usulünü öğrenmek için, — ki asıl felsefe de budur — bu ilk illetleri, yani prensipleri aramakla işe başlamak lâzımdır; bu prensiplerde de iki şart bulunmalıdır, birincisi: Bu prensipler o kadar açık ve bedihî olmalıdırlar ki, insan aklı onları dikkatle tetkike koyulduğunda doğruluklarından şüphe edemesin. İkincisi: Geriye kalan diğer bütün şeylerin bilgisi bu prensiplere o şekilde bağlı olmalıdır ki, diğer şeyler mevcut olmadığı halde dahi prensipler bilinebilmeli, fakat bilmukabele, prensipler mevcut olmayınca diğer şeyler bilinememelidir; ve bundan sonra da prensiplere tâbi olan şeylerin bilgisini o suretle prensiplerden çıkarmalıdır ki, yapılan talillerin bütün devamınca aşikâr olmıyan hiç bir şeye rast gelinmesin. Doğruyu söylemek lâzımsa, ancak ve yalnız Allahdır ki, tam mânasiyle hakîmdir, yani her şeyin hakikatini bütün açıklığiyle bilir; fakat denebilir ki, insanlar, daha pek mühim hakikatler hakkında az veya çok bilgi sahibi oldukları nisbette az veya çok hikmet sahibidirler. Bu hususta bütün ulemanın benimle üzerinde mutabık kalmıyacağı hiç bir şey bulunmadığını sanıyorum.

Bundan sonra, insan zihninin bilebildiği bütün şeylere şâmil olan bu felsefenin faydalarını göz önüne koymak ve bizi yalnız onun en vahşi ve en barbar insanlardan ayırdığına ve bir milletin fertleri ne kadar iyi tefelsüf ederse, o milletin de o kadar medenî ve incelmiş olacağına inanmak icap ettiğini göstermek isterdim; böylece, bir devlette mevcut olabilecek en büyük nimet, orada hakikî filozofların bulunması olacaktır. Bundan başka, her insanın, kendini felsefe tetkikine veren kimselerle,

hususî olarak bir arada yaşaması faydalı olduğu gibi, bizzat kendinin felsefe ile meşgul olması, şüphe yok, ölçülmez derecede daha iyidir. Nitekim insanın kendini sevk ve idare etmek için kendi gözlerinden istifade etmesi, şüphesiz, gözü kapalı başkaları ardınca yürümekten çok daha hayırlıdır; fakat kapalı gözlerle tek başına kendini sevk ve idare etmektense, bu son vaziyette bulunmayı tercih etmek daha iyidir. Doğrusu felsefesiz yaşamak, açmağa çalışmadan, gözü kapalı yaşamaktır. Üstelik, gözümüzün gö،üp meydana çıkardığı bütün şeyleri görmenin verdiği zevk, asla felsefenin bulup meydana çıkardığı şeylerden edinilen bilginin verdiği hazla ölçülemez. Ve sonra bize, ahlâkımızı tanzim ve bu dünyada hayatımızı idare için, felsefe öğrenmek, adımlarımıza rehberlik için gözlerimizi kullanmaktan çok daha elzemdir. Yalnız kaba hayvanlardır ki, durmaksızın uzviyetlerini besliyecek yiyeceği aramakla meşguldur. Çünkü, bütün işleri vücutlarını korumaktır. Halbuki insanların esaslı endişesi, ruhun hakikî gıdası olan hikmeti aramak olmalıdır. Çünkü insanın mevcudiyetinin esas kısmını ruh teşkil eder; ve yine şuna eminim ki, eğer bir çok kimseler hikmeti arama yolunda muvaffak olacaklarını ümit etseler ve ne dereceye kadar buna muktedir olduklarını bilselerdi, şüphesiz kendile'ini bu araştırmıya vakfetmekten çekinmezlerdi. Nekadar az asil ve ulvî olursa olsun, ve mahsus şeylere nekadar çok bağlanırsa bağlansın daha büyük bir hayır, bir iyilik arzusu ile hislerden yüz çevirmiyen hiç bir ruh yoktur; meğer ki, bu ruh iyinin ne olduğunu *bilmeye*. Sağlık, zenginlik ve şeref bolluğu içinde yaşıyan ve talihin en çok yardım ettiği kimseler dahi bu arzudan diğerlerinden daha az âzade değildir. Bilâkis, asıl onların, sahip oldukları nimetten daha üstün bir servet peşinde koştuklarına kaniim. İman ışığının yardımını aramaksızın, yalnız tabiî akıl ile mülâhaza ettiğimizde görürüz ki, bu yüksek nimet, hakikatin ilk illetleriyle bilinmesinden, yani hikmetten başka bir şey değildir. Ve söylediğim bütün bu şeyler tamamen doğru olduklarından, iyi bir tarzda prensiplerden istidlâl edilselerdi, bizi iknada güçlük çekmezlerdi.

Fakat tecrübe bize gösteriyor ki, filozofuk taslıyanlar, çok zaman, felsefe ile hiç uğraşmıyanlardan daha az hakim ve makul olduklarından, kimse bu şeylere inanmak istemiyor. Bunun için, burada, bugün bildiğimiz bütün ilmin neden ibaret bulunduğunu ve bu ana kadar ulaştığımız hikmet derecelerinin neler olduğunu kısaca izah etmek istiyorum: Hikmetin ilk derecesi, teemmülsüz ve tefahhussuz elde edilebilecek derecede kendiliğinden aşikâr olan mefhumları; ikincisi duyguların tecrübesinin bildirdiği bütün şeyleri; üçüncüsü başka insanlarla konuşmanın bize öğrettiği şeyleri ihtiva eder; ve dördüncü olarak buna, bütün kitapları

değilse de, bilhassa bize iyi malûmat vermeğe muktedir kimselerin yazdığı eserleri okumak ilâve edilebilir; zira okuma, müellifle konuşmanın başka bir nev'idir. Ve bugüne kadar hikmetin ancak bu dört vasıta ile öğrenildiği görülüyor. Çünkü burada vahyi ilâhiyi hesaba katmıyorum, zira o bizi basamak basamak değil, hemen bir hamlede, birden yanılmaz bir imana yükseltiyor.

Fakat ne de olsa, hikmete vâsıl olmak kastiyle her devirde, bu dört dereceden ölçüsüz derecede üstün ve emin beşinci bir derece bulmak için uğraşan *büyük adamlar bulunmuştur:* Bu da bilmeğe muktedir olduğumuz bütün şeylerin sebeplerini kendilerinden çıkarabileceğimiz ilk illetleri ve hakikî prensipleri aramaktır. İşte asıl bu iş için çalışanlaradır ki, filozof adı verilmiştir. Bununla beraber, bu filozoflar arasından tek bir tanesini tanımıyorum ki bu emelinde muvaffak olmuş olsun. Bunların en başlıcaları, bütün eserleri elimizde bulunan Eflatunla Aristo'dur, ve aralarında ancak şu fark vardır: Hocası Sokrat'ın açtığı çığırda giden Eflâtun, kat'î ve yakinî hiçbir şey bulamadığını kemali safıyetle itiraf etmiştir, ve bazı prensipler tasavvur ederek onlarla diğer şeyleri izah etmiye çalışmış ve böylece kendince, *doğruya yakın*, muhtemel görünen şeyleri yazmakla iktifa etmiştir. Halbuki Aristo daha az samimî davranmış, yirmi yıl talebesi olduğu Eflâtun'un prensiplerinden başka prensipleri olmadığı halde, onların izah tarzını büsbütün değiştirmiş, ve her ne kadar bu değişik prensipleri doğru ve emin telâkki ettiğine dair hiçbir emare bulunmasa da, yine onların hakikî ve kat'î prensipler olduğunu iddia etmiştir. Bu iki adam büyük bir zekâ sahibi oldukları gibi yukarıda söylediğimiz dört vasıta ile elde edilen hikmete de bolca maliktiler ve bu da onlara büyük bir otorite veriyordu. Böylece Eflâtun ve Aristo'dan sonra gelenler onların bildiğinden daha iyi bir şey aramadılar, sadece üstatlarının fikirlerini takip etmekte ısrar ettiler; ve aralarında zuhûr eden başlıca münakaşa da şu oldu: Her şeyden şüphe etmeli mi, yoksa bazı şüphe edilmez, yakinî şeyler var mıdır? Bu ise onları her iki cihetten fâhiş hatalara sürüklemiştir; zira şüphe taraftarı olanlar o kadar ileri gittiler ki, şüpheyi günlük hayatın işlerine de teşmil ederek, kendilerini sevk ve idarede tedbirli olmayı dahi ihmal ediyorlardı. Yakin ve katiyette ısrar edenler de, yakinin duygulardan geldiğine inandıkları için, mûtalarına tamamen itimat ediyorlardı; o kadar ki, Epikür astronomların gösterdiği bütün delillere rağmen, güneşin göründüğünden daha büyük olmadığını söylemiye cesaret ediyordu.

Birçok münakaşalarda görülebilen kusurlardan biri de şudur ki, hakikat iddia olunan iki kanaatin vasatîsi olduğuna göre, bu kanaatler biribirini nakzetmeğe ne kadar fazla yeltenirse o kadar da hakikatten

uzaklaşırlar. Fakat şüpheden yana fazlaca temayül edenlerin hatâsı ardınca uzun zaman gidilmediği gibi, diğerlerinin hatâsı da duyguların birçok noktalarda bizi aldattığı anlaşıldığından, düzeltildi. Bununla beraber, yakinin duyguda değil, fakat yalnız bedihî idraklere malik olunduğu zaman müdrikemizde olduğunu göstermek suretiyle bu hatânın büsbütün bertaraf edildiğini de sanmıyorum. Sonra ilk dört hikmet derecesiyle elde edilen bilgiden başka bir bilgiye malik olmadığımız müddetçe, hayatımızın idaresine teallûk eden hususlarda bize doğru gibi görünen şeylerden şüphe etmemeliyiz, fakat bunları, bir delilin bedahati ile mecbur olunduğu zaman bile fikrimizi değiştirmiyecek derecede doğru ve kat'î telâkki etmemeliyiz.

Son asırlarda, filozof olmak istiyen birçok kimseler, bu hakikati bilmedikleri, hattâ bilseler de ondan istifade edemedikleri için, körü körüne Aristo'yu takip etmişler ve ona atfettikleri birçok fikirlerle yazılarının medlûl ve mânasını bozmuş ve değiştirmişlerdir; öyleki, eğer yeniden dünyaya gelmesi mümkün olsaydı, Aristo bile bunların kendine ait olduğunu tanıyamazdı. Aristo'yu takip etmiyenlere gelince - ki bunların arasında birçok büyük zekâlar bulunuyordu - gençliklerinde bu fikirlerle aşılanmış olmaktan kendilerini kurtaramadıklarından - çünkü medresede yalnız bunlar okutuluyordu - ve zihinleri bunlarla pek dolu olduğundan, onlar da hakikî prensiplerin bilgisine erişememişlerdir. Hepsini takdir ederim ve yanlışlarını düzeltmiye *yeltenmekle* herkesin nefretini kazanmak istemem, fakat hiç birinin reddedeceğini sanmadığım iddiamın bir delilini vermek isterim: Bu filozofların hepsi tam ve kat'î şekilde bilmedikleri bir şeyi prensip olarak kabul etmişlerdir. Meselâ, bunlar arasında tek birini tanımıyorum ki, sıkleti, yer yüzünde bulunan cisimlerde mevcut bir şey olarak kabul etmesin; halbuki, ağır denilen cisimlerin arzın merkezi istikametinde sukut ettikleri tecrübe ile sabit olduğu halde ağırlık denilen şeyin ne olduğunu, yani cisimleri bu şekilde sukut ettiren prensipin illeti ne olduğunu, bilmiyoruz ve bunu başka bir yerden öğrenmiye mecburuz. Bazılarının prensip edindikleri boşluk ve atomlar, soğuk ve sıcak, kuru ve ıslâk, tuz, kükürt, civa ve bunlara benzer diğer şeyler hakkında da aynı sözler söylenebilir. Halbuki, bedihî olmıyan bir prensıpten ta'lil ile çıkarılan neticelerin hiç biri bedihî olamaz; her ne kadar bu neticeler bedihî bir şekilde istidlâl edilseler de, bunun içindir ki, bu kimselerin bu nevi prensiplere istinat eden istidlâlleri onlara ne tek bir şeyin yakinî bir bilgisini vermiş ve ne de, binnetice, onları hikmeti aramada bir adım ileri götürmüştür. Eğer doğru bir şey bulabilmişlerse, onu da ancak yukarda söylediğimiz dört vasıta ile yapmışlardır. Burada onların hak iddia ettikleri şereften bir şey eksiltmek istemem;

yalnız şimdiye kadar hiç felsefe tahsil etmemiş olanları teselli etmek maksadiyle şunu şöylemek isterdim ki, yolculukta, gitmek istediğimiz yere sırtımızı çevirerek tersine yüneldiğimiz esnada, ne kadar çok ve çabuk yürürsek o kadar da gideceğimiz yerden uzaklaşacağımız ve sonra doğru yana dönerek yollandığımızda, ilkin yanılmadan varacağımız saatten daha erken menzilimize ulaşamıyacağımız malûm olduğuna göre, böylece kötü prensiplere malik olduğumuz zaman, onları ne kadar çok kullanır ve bu suretle, iyi ve yerinde felsefe yaptığımızı sanarak, zihnimizi nekadar dikkat ve itina ile onlardan bir çok neticeler çıkarmıya verirsek, okadar da hakikat ve hikmetin bilgisinden uzaklaşmış oluruz. Bundan da şu neticeyi çıkarmıya mecburuz ki, felsefeyi öğrenmiye en çok müsait kimseler, şimdiye kadar bütün bu felsefe adı verilen şeylere dair en az bilgisi olanlardır.

Bu şeyleri iyice anlattıktan sonra, burada bizi insan hayatının en yüksek bilgisini teşkil eden bu en yüksek hikmet mertebesine ileten hakikî prensiplerin, bu kitapta bahsettiğim prensipler olduğunu isbat edecek olan delilleri arzetmek isterdim; bu ispatı yapmak için de iki delil kâfidir: Birincisi, bu prensipler pek açıktır; ikincisi, bu prensiplerden diğer bütün şeyler çıkarılabilir; zira onlarda ancak bu iki şartın bulunması lâzımdır: şimdi bu prensiplerin pek açık olduğunu kolayca ispat edebilirim; evvelâ, bunu bu prensipleri bulduğum zaman kullandığım usul ile ispat edebilirim: Kendilerinden en ufak bir şekilde şüphe edebildiğim bütün şeyleri yanlış diye reddetmek; zira şüphe götürmez bir hakikattir ki, tetkik edildikte bu şekilde reddedilmesine imkân olmıyan şeyler insan aklının bilebileceği şeylerin en bedihîsi ve en açığıdır. Böylece, her şeyden şüphe etmek istiyen bir kimsenin, şüphe ederken kendinin var olduğundan da şüphe edemiyeceğini, ve bu şekilde muhakeme edenin, yani kendinden şüphe edemediği halde geri kalan diğer bütün şeylerden şüphe edenin, beden dediğimiz şey değil de ruh veya düşünce dediğimiz şey olduğunu göz önüne alarak, bu düşüncenin mevcudiyetini birinci prensip olarak kabul ettim, ve bundan da pek açık bir surette şu prensipleri çıkardım: Dünyada mevcut olan bütün şeylerin yaratanı bir Allah vardır ve bütün hakikatlerin menbaı olan bu Allah müdrikemizi öyle bir tabiatte yaratmıştır ki, pek açık ve pek seçik bir şekilde idrâk ettiği şeyler üzerine verdiği hükümlerde hiç bir zaman aldanmasına imkân yoktur. Bunlar, gayri maddî veye metafizik şeylere tatbik ettiğim prensiplerdir; bu prensiplerden pek açıkça cismanî veya fizikî şeylerin prensiplerini çıkarıyorum ki, şunlardır: Muhtelif şekillere malik, muhtelif tarzda hareket eden, uzunluk, enlilik ve derinlikce mutehayyiz olan cisimler mevcuttur. İşte, kısaca, kendilerinden diğer şeylerin

hakikatini çıkardığım prensipler. Bu prensiplerin açıklığını ispat eden diğer delil de şudur: Bu prensipler her zaman malûmdu ve bütün insanlar tarafından doğru ve şüphe edilmez olarak kabul edilmişti. Yalnız bunlar arasından Allahın varlığını istisna etmelidir; çünkü bazı kimseler, duyguların idraklerine fazlaca ehemmiyet atfettikleri için, Allahın varlığından şüphe etmişlerdi, halbuki o ne gözle görülür ve ne de elle tutulur.

Fakat prensiplerin arasına koyduğum bütün hakikatle her zaman herkesce bilinmiş olamasına rağmen, diyebilirim ki, şimdiye kadar bu hakikatleri felsefenin prensipleri olarak tanıyan, yani onları, kendilerinden dünyada mevcut diğer bütün şeylerin bilgisi çıkarılabilen hakikatler olarak kabul eden tek bir kimse tanımıyorum; bunun içindir ki, bana burada, bu hakikatlerin bu türlü hakikatler olduğunu ispat etmek kalıyor; bunu da ancak tecrübede göstermek, yani okuyucuları bu kitabı okumıya davet etmek suretiyle daha iyi ispat edebileceğimi sanıyorum. Bir çok ruhların tabiat ve mahiyetini tetkik ettiğimde şuna dikkat ettim: Hiç bir zihin yoktur ki, icabı veçhile sevk ve idare edildiği takdirde doğru düşünmeğe, yani iyi hüküm vermeğe, ve hattâ en yüksek ilimleri iktisap etmeğe muktedir olmasın. Bu iddiamı akılla da ispat edebilirim: Madem ki prensipler açıktır ve onlardan bedihî istidlâllere istinat etmiyen hiç bir netice çıkarmıyoruz; şu halde bu türlü prensiplerden çıkarılacak neticeleri anlıyacak kadar akıl herkeste vardır. Fakat kablî hükümlerin mâni olmasından başka — ki kimse bundan âzade değildir, ve en çok zararları dokunduğu kimseler de kötü ilimleri en fazla öğrenenlerdir — çok zaman orta zekâlı bir çok kimseler de, ilimleri tetkik ve tahsili, buna kabiliyetli olduklarını sanmadıkları için, ihmal ederler; aksine, fazla ateşin olanlar da. çok acele ettiklerinden, ekseriyetle bedihî olmıyan prensipleri kabul ederek müphem ve meşkûk neticeler elde ederler. Bunun için burada, güçlerine fazla güvenmiyenleri temin etmek isterim ki, tetkik zahmetine katlandıkları zaman, yazılarımda tamamiyle anlıyamıyacakları hiç bir şey bulunmadığını göreceklerdir; bununla beraber pek şevkli ve ateşli olanlara da bildirmek isterim ki, en mükemmel zekâlar bile, yazılarımda söylemek istediklerimin hepsini anlamak için çok zaman ve dikkat sarfına muhtaçtırlar.

Bundan sonra, yazılarımı neşrederken hangi maksadı güttüğümü iyice anlatabilmek için, burada insanın bilgi edinmek için takip edeceği nizamı da anlatmak isterdim: Evvelâ, henüz yukarda izah ettiğim dört vasıta ile edinilen bayağı ve eksik bilgiden başka bilgisi olmıyan bir kimse, her şeyden önce kendine hayatının ef'alini tanzim eden bir ahlâk edinmelidir; çünkü bunun tehire tahammülü olmadığı gibi, ilk işimiz de iyi yaşamamızı temin etmek olmalıdır. Bundan sonra, mantık

tahsil etmelidir, lâkin medrese mantıkı değil; çünkü o, bilinen şeyleri başkasına anlatmanın vasıtatarını öğretmek veya bilinmiyen şeyler hakkında bir sürü mühakemesiz söz söylemekten başka bir işe yaramıyan bir cedelden (diyalektikten) başka bir şey değildir, ve aklıselimi arttırmaktan ziyade bozar; asıl tahsili icap eden mantık, bilinmiyen hakikatleri keşfetmek için aklı iyi idare etmek usulünü öğreten mantıktır; ve bu mantıkı öğrenecek kimse, riyaziye meseleleri gibi kolay ve basit meselelerde, onun kaidelerini tatbik etmeyi talim ederse çok iyi eder; çünkü mantık istimal ve tatbika çok merbuttur. Sonraları, bu meselelerde hakikati bulmağa alıştığı zaman artık ciddî olarak, hakikî felsefe ile uğraşmıya başlamalıdır; bu felsefenin ilk bölümü metafiziktir. Metafizik, bilginin prensiplerini ihtiva eder. Bu prensiplerde Allahın esas sıfatlarının, ruhumuzun ölmezliğinin ve bizde mevcut bütün açık ve basit mefhumların izahı bulunur. İkinci bölümü fiziktir, bunda maddî şeylerin hakikî prensipleri bulunduktan başka, umumî bir surette bütün kâinatın nasıl kurulduğu da tetkik edildiği gibi, arzın ve arzın çevresinde bulunan diğer bütün cisimlerin — hava, su, ateş, mıknatıs ve diğer madenlerin — mahiyeti de hususî olarak tetkik edilir. Bundan sonra, yine hususî bir şekilde insana faydalı olacak diğer ilimleri bilâhare bulmağa muktedir olmak için, nebatların, hayvanların, ve hassaten insanın tabiatini de tetkik etmeğe ihtiyaç vardır. *Böylece bütün felsefe bir ağaç gibidir: Kökleri metafizik; gövdesi fizik; ve bu gövdeden çıkan dallar da diğer ilimlerdir, ki üçe irca edilebilir; tıb, mihanik ve ahlâk... Burada kastettiğim ahlâk, diğer ilimlerin tam ve mükemmel bir bilgisini tazammun eden ve hikmetin en son mertebesini teşkil eden en yüksek ve en mükemmel ahlâktır.*

İmdi, nasıl meyvalar ağaçların kökünden veya gövdesinden değil de yalnız dallarından toplanırsa, aynı surette felsefenin de asıl faydası en son öğrenilebilen bölümlerinden elde edilir.

Maamafi, şimdiye kadar ne hususta halka hizmet ettiğimin görülebilmesi için, prensiplerimden elde edilebilecek meyvaların neler olduğunu burada söylemeliyim. Birincisi, şimdiye kadar bilinmiyen birçok hakikatleri onlarda bulmak hazzıdır; zira her ne kadar hakikat, yanlış ve uydurma şeylerden daha az güzel ve daha çok basit olması dolayısiyle muhayyilemize onlar kadar tesir etmese de, bununla beraber verdiği haz daha devamlı ve daha sağlamdır. İkincisi, bu prensipleri tetkik ettikçe tesadüf ettiğimiz bütün şeyler hakkında yavaş yavaş daha iyi hüküm vermeğe ve böylece daha hakîm olmağa alışacağız: Bu bakımdan bu prensiplerin, bayağı felsefenin yaptığı tesirin aksi bir tesiri olacaktır; zira bu kötü tesiri ukalâ dediğimiz, kendini âlim sanan cahillerde kolayca görebiliriz,

öyle ki eğer onlar bu bayağı felsefeyi öğrenmemiş olsalardı, akıl ve mantıktan bu kadar uzak kalmazlardı. Üçüncüsü, bu prensiplerin ihtiva ettiği hakikatler pek açık ve seçik olduklarından, bu türlü münakaşa ve münazaa sebeplerini ortadan kaldıracak ve böylece medresenin münakaşalarının aksine olarak, ruhları sulh ve mülâyemete hazır olacaklardır. Zira bu münakaşa ve mücadeleler onları öğrenenleri, farkettirmeksizin daha münazaacı ve inatçı kılıyorlardı, ve belki de şimdi dünyayı kaplıyan dinî dalâlet ve anlaşamazlıkların sebebidirler. Bu prensiplerin son ve esaslı meyvası şudur. Onlar üzerinde işliyerek, benim izah etmediğim daha bir çok hakikatler de keşfedilebilir, ve böylece azar azar bilinenlerden bilinmiyenlere geçmek suretiyle, zamanla, bütün felsefenin tam bilgisi elde edilebileceği gibi, hikmetinde en yüksek basamağına çıkılabilecektir...

Bu prensiplerden, çıkarılabilecek hakikatlerin hepsini bu suretle çıkarıncıya kadar daha birçok asırlar geçebilir, çünkü bulunması icabeden hakikatlerin birçokları, tesadüfen bulunması asla mümkün olmıyan ve pek zeki insanlar tarafından dikkat ve gayretle araştırılması lâzım gelen birçok hususî tercübelere tâbidir. Zira bu prensipleri kullanmak meharetine sahip aynı kimselerin, bu tecrübeleri yapması pek güçlükle vaki olacaktır ve sonra en iyi kafaların bile birçokları felsefe hakkında o kadar kötü bir kanaat edinmişlerdir ki, bu âne kadar hüküm süren felsefede gördükleri kusur yüzünden, asla daha iyi bir felsefe aramağa teşebbüs etmeğe karar vermiyeceklerdir.

Fakat nihayet, bu prensiplerle diğerlerinin bütün prensipleri arasında görecekleri fark ve bu prensiplerden çıkarılabilen büyük hakikatler serisi, onlara bu hakikatleri araştırmağa devam etmesi nekadar ehemmiyetli olduğunu ve bu hakikatlerin insanı hangi hikmet derecesine, hangi hayat kemaline ve hangi saadete götürdüğünü öğretebilirse, bu kadar faydalı bir tetkik ve tahsile vaktini hasretmeğe gayret göstermiyecek, veya hiç olmazsa, meyva verici bir şekilde kendilerini buna verenleri bütün kuuvetiyle himaye ve yardımı altına almak istemiyecek hiçbir kimse olmıyacağına inanmağa cesaret edebileceğim.

René DESCARTES

Çeviren: *Mehmet KARASAN*

TERCÜMENİN PRENSİPLERİ HAKKINDA BİR DENEME [*]

Edebiyatın muhtelif sahalarından şüphesiz ki şimdiye kadar en az tetkik edileni tercüme sanatıdır. Eskiler bu sanatın ehemmiyetini anlamışlarsa da onun prensip ve kaidelerini aramak için bir gayret sarfetmemişlerdir. Bulunduğumuz XVIII inci asırda tercümenin ehemmiyeti şüphesiz ki çok daha büyüktür; fakat ayni ihmal göze çarpmaktadır. Diyebiliriz ki şimdi ele aldığımız tetkik bu mesele hakkında ilk etraflı eserdir. Mr. d'Alembert'ın «*Mélanges de littérature et d'histoire*» da neşrettiği çok kısa bir denemeden ve Abbé Batteux'ın «*Principes de la littérature*» 'ünde yaptığı bazı mülâhazalardan başka bu mesele hakkında hiç bir yazıya raslamadım [1].

Tercümenin faydaları herkesçe hissedilmekte ve tercümeye karşı daima bir rağbet görülmektedir. Fakat bu rağbetin neticesi olarak tercüme bir sanat değil bir meslek sayılmaktadır ve bu meslekte umumiyetle bir meslek sahibi olmak için lâzım gelen şartlar fazla bile addediliyor. Burada mümkün olduğu kadar tercümenin şart ve kaidelerini tesbit etmiye çalışacağız.

Eğer iyi bir tercümenin vasıfları tesbit ve tarif edilebilseydi bu tercüme sanatının kaidelerini bulmak çok daha kolay olurdu; çünkü bu kaideleri bu tasvir veya tariften tabiî bir şekilde çıkarabilirdik. Fakat bu tarif hakkında birçok ihtilâflar mevcut. Bütün lisanların karakteri ayni olsaydı tercüme kolay bir şey olur ve mütercimden istenilen yegâne vasıflar sadakat ve dikkat olurdu. Maalesef lisanların karakterleri farklı olduğundan mütercimin vazifesi orijinal metinin manasını ve ruhunu vermekten ibaret sayılmaktadır. Mütercim muharririn fikirlerini hazmetmeli ve onları en münasip bir şekilde ifade etmelidir. Diğer bir noktai nazara göre mütercim yalnız fikir ve hisleri değil ayni zamanda da üslûbu da nakletmelidir. İlk noktai nazara göre bir mütercim esas metni iyileştirmeye ve güzelleştirmeye mecburdur; son noktai nazara göre mütercim esas metnin kusurlarını bile muhafaza etmeli ve eserin en ince nüanslarını vermeye çalışmalıdır. Bu iki zıt noktai nazar arasında hakikat şüphesiz ikisinin ortasındadır. Bana göre iyi bir tercümenin tarifini şu şekilde yapabiliriz; İyi bir tercüme esas metnin kıymetini okadar iyi bir şekilde muhafaza eder ki tercümeyi okuyan kimse bu kıymeti esas metni okuyan kadar kuvvetli ve sarih bir şekilde hisseder.

---

[*] Sir A. F. Tytler'in 1790 da çıkan «Essay on the Principles of Translation» isimli eseri iki esas sebepten dolayı bizi alâkadar etmelidir. Evvelâ bu eserin tespit ettiği tercüme kaideleri bugün için bile bütün kıymetlerini muhafaza etmekte ve bu meselede ne kadar az terakki ettiğimizi göstermektedir. Sonra, bilhassa şiir tercümelerinde, müdafaa edilen klâsik tercüme nazariyesi bizi esas metni klâsik ideale göre değiştirmeye «güzelleştirmeye» davet ediyor. Kültürümüzde çok mühim bir rol oynıyan bu nazariye şüphesiz ki bu eserde en iyi ifadesini bulmuştur. Tercüme hakkında yazılan bu ilk etraflı eserin burada ancak küçük ve kuru bir hulâsasını verebildik. (müt).

[1] Bu eserin ilk tabı neşredildikten sonra Mr. Cambell'in İncilin tercümesine mukaddeme olarak yazdığı notları okudum. Bu mukaddemede Mr. Cambell'in tesbit ettiği tercüme kaideleri tarafımdan tesbit edilen kanunlardan farklı değildir. Bu da bu kaidelerin mantık ve tabiate tamamen uygun olduğunu göstermektedir. Doğru düşünen bir adamın tercümenin kanunlarına kendiliğinden varabileceğine eminim. Fakat bunu söylemeliyiz ki esas mesele hiç bir zaman bu kanunlar değildir; esas mesele tatbikattadır.

Bu tarifin doğruluğunu kabul edersek bundan çıkan kaideleri şu şekilde hulâsa edebiliriz:

1. Tercümede fikirler değişmemeli
2. Üslûp ve tarz ayni kalmalı
3. Tercümenin ifadesi aslı kadar tabiî olmalı.

Birinci umumî kaide: Bir tercüme orijinal metnin fikirlerini tam bir şekilde vermelidir. Bir mütercimin orijinal metnin fikirlerini tam bir şekilde ifade etmek için ilk şart orijinal eserin lisanına ve mevzuuna vâkıf olmasıdır. Bu şart yerine getirilmezse mütercimin hiç bir zaman muharririn fikirlerini tam bir şekilde anlamış olduğundan emin olamayız... Eski lisanlardan tercümenin zorluğunu bu lisanlarla uğraşanlar pek iyi bilirler. Lisanların ancak küçük bir kısmı lûgatlerden ve gramerlerden öğrenilebilir. Cümlenin şeklinde ve kelimelerin manalarında bile birçok nüanslar vardır ki onlar ancak okumakla ve dikkatli bir tenkitle keşfedebilir. Her lisanda öyle kelimeler var ki bunların diğer lisanlarda tam karşılığı yoktur. Bunlar ekseriyetle hislere ihtisaslara ve umumiyetle derunî hayata aittir. Meselâ lâtince «Virtus, temperetia, misericordia» kelimeleri veya ingilizce «virtue, temperance, mercy» yunanca αρετη, σωφροσυνη, ελεος. manasını pek az verebiliyorlar. Bu türlü misallerden yüzlerce mevcuttur. Bu nüansları metinde sezemiyen veya kendi lisanında ifade edemiyen mütercim hiç bir zaman iyi bir mütercim sayılmaz... Eğer bir cümleye iki veya daha fazla mana verilebilirse mütercim parçaya veya muharririn düşünüş tarzına en uygun manayı seçmelidir. Orijinal metnin güçlüğünü taklit etmek ve tercümede iki manalı bir cümle vermek şüphesiz büyük bir hatadır. Meselâ d'Alembert Tacitus'u tercüme ederken şu cümle ile karşılaşmıştır. «Dictature ad tempus sumebantur». Bu cümlenin iki manası olabilir: 1) Diktatörler muayyen bir zaman için seçiliyordu. 2) Diktatör istisnaî vaziyetlerde seçiliyorlardı. D'Alembert zorluğu görmüş ve iki mana arasında seçmiyerek ikisini de tercümesinde vermiştir. «On créait au besoin des dictateurs passagers» (icabında muvakkat diktatörler seçiliyordu). Halbuki bütün parça nazarı itibare alınırsa mana şüphesiz «diktatörlerin muayyen bir zaman için seçildiğidir.»

Bir mütercim orijinal metne bir şey ilâve edebilir veya bu metinden bir şey çıkarabilir mi? Bu meseleye umumî bir cevap şu şekilde verebiliriz: bu hürriyet bir dereceye kadar meşrudur. Eğer mütercimin yaptığı ilâve metne daha fazla kuvvet verip manasını daha iyi ifade ediyorsa veya çıkardığı parça bir tekrar olup tamamen lüzumsuz ise bu hürriyet yalnız meşru değil mecburîdir; meselâ *Ilyadanın* I inci kitabında Homeros Ahileos'un esiri Briseis'i terketmesini şu şekilde anlatıyor: «Böyle söyledi. Patrocles sevgili dostunun sözünü dinledi güzel Briseisi çadırdan dışarı çıkardı ve onu götürecek olan adamlara verdi. Onlar yunanlıların gemilerine döndüler fakat Briseis kendi adamları arasında isteksiz yürüyordu». Pope bu parçayı şu güzel mısralarla tercüme etmiştir:

Patroclus now th'unwilling Beauty brought;
She in soft sorrows, and in pensive thought,
Past silent, as the heralds held her hand,
And oft look'd back slow moving o'er the strand.

«Patrokles o zaman isteksiz güzeli getirdi. Sessiz ıstıraplar ve derin düşünceler içindeki kadın elini tutan muhafızların yanında sükûnetle geçti; sık sık arkasına bakıyor ve sahilde ağır ağır ilerliyordu.»

Son üç mısradaki fikirler asıl metinde bulunmıyorlarsa da (isteksiz) kelimesi bütün bu fikirleri tedai ettirmektedir; çünkü isteksiz yürüyen kimse «yavaş yürür» ve arkasına ba-

kar. Bu genişletme bu sahneyi çok canlandırmaktadır. Orijinal metnin güzelleştirilmesi yalnız ilâve ile değil çıkarma ile de yapılır. Meselâ Hektor ile Andromak arasındaki veda sahnesinde şöyle bir mısra vardır «çocuk ağlıyarak kendini, kuşağı zarif bir şekilde süslenmiş süt ninenin kollarına attı». Pope tercümesinde süt ninenin kuşağına yapılan iltifatı hasretmiştir, Mr. Mellmoth Pope'u tenkit ederek der ki: «mütercim bu ihmalle sahnedeki bir şahsın güzelliğini tamamen kayibettirmiştir. Homeros süt nineye de dikkatimizi celbetmek istiyordu.» Eğer Homeros'un fikri bu ise mütercimimiz bana göre Homerostan daha fazla zevk sahibi olduğunu göstermiştir... Zaten Homeros'un şahıslara verdiği sıfatlar hiç te yerinde değildir. Bir öküzü kızartan Patrokles'e «ilâhî» sıfatını ve büyük bir et parçasını iştahla yiyen Agamemnona «milletlerin kralı» sıfatını veren mütercim Homeros'a sadık kalırsa da zevksizlik etmiş olacaktır. Demek ki mütercimlere epice büyük bir hürriyet vermek icap eder. Şiir tercümesinde de bu hürriyet şüphesiz çok daha büyük olacaktır. Burada esas gaye bir lisandan diğer bir lisana tercüme etmek değil fakat bir şiiri ele alıp diğer bir lisanda yeni bir şiir vermektir. Bunun içindir ki tercümeye yeni bir ruh vermek lâzımdır. Bu ruhu verirken asıl metinde bulunan kusurları önlemek icap eder. Roscommon'nun şu düsturunu hiç te kabul etmiyorum.

Your author always will the best advise
Fall when he falls, and when he rises, rise [2]

Bana göre mütercim metnin düşmesine, zayıflamasına mâni olmalıdır. Mütercim şairle daimî bir rekabette bulunmalıdır; ona en yüksek noktasında erişmeli ve mümkünse ondan daha yükseğe gitmelidir. O kusurları saklamağa, güzellikleri daha fazla güzelleştirmeye memurdur. Meselâ Pope Homeros'un kusurlarını çok güzel saklıyabilmiştir. İliyada'nın 3 üncü kitabının başlangıcında şöyle bir parça mevcuttur. «Ve karanlık o kadar derindi ki ancak bir taşın gideceği yere kadar görmek kabildi.» Bu mukayese şüphesiz zayıf ve zevksizdir. Pope bu imajı alıp, yerine çok daha güzel bir imaj koymuştur. İlyadan'ın 9 uncu kitabında ayni mütercim gene büyük bir zevkle şu pasajı çıkarmıştır: «seni dizlerime alıp mideni doldurdum ve sana verdiğim şarabı bu yaramaz devrinde göğsüme kusuyor ve elbisemi kirletiyordun.»

Fakat bu hürriyet gördüğümüz gibi iyi neticeler veriyorsa bazen de kötü neticeler verebilir. Bütün mesele bu serbestliğe bir hudut çizmektedir.

İkinci umumî kaide:

Tercümenin şekil ve üslûbu aslının şekli ve üslûbunun ayni olmalıdır. Bu ikinci kaide sadakat kaidesinden daha az ehemmiyetli ise de çok daha müşküldür. Çünkü bir muharriri anlamak nisbeten kolay ise de onun üslûp ve tarzını taklit etmek şüphesiz çok daha zordur. İyi bir mütercim muharririn üslûp karakterlerini hemen keşfetmeli ve onları aslında olduğu gibi tercümede de açık bir şekilde göstermelidir. Bunu yapmıyan bir mütercim manayı ne kadar sadık bir şekilde verirse versin gene sadık sayılamaz. Çünkü mana ile üslûp biribirinden tamamen ayrılmaz ve birini vermiyen diğerini de veremez.

Maamafih asıl metnin üslûbunu taklit ederken lisanları biribirinden ayıran farklara dikkat etmeliyiz. Meselâ lâtincenin mûcizliğini manadan hiç birşey feda etmeksizin ingilizcede vermek imkânsızdır. Fransız lisanı lâtin mûcizliğini vermiye ingilizceden çok daha müsa-

[2] Tercümede size en iyi rehber muharririn kendisidir. Onunla beraber alçalın, onunla beraber yükselin.

ittir. Meselâ Rousseau Tacitus'ün mûcizliğini bu parçada güzel verebilmiştir. «Que s'il me reste assez de vie, je réserve pour ma vieillesse la riche et paisible matière des régnes de Nerva et de Trajan: rares et heureux tems, où l'on peut penser librement, et dire ce que l'on pense.» Bundan maada yunan ve lâtin lisanlarının cümledeki yer değiştirmelerini ingilizcede taklit etmek bir delilik sayılabilir. Mr. Gordon Tacitus'ü tercüme ederken bu kusurdan kurtulmamış ve tercümesi birçok defa ingilizceden uzaktır. Meselâ bu cümle: «Still to be seen arel the Roman standards in the German groves, there, by me, hung up.»

Bütün bu söylediklerimizden şu esas kaideyi çıkarabiliriz: Bir mütercim eğer muharrir kendi lisanında yazsaydı nasıl yazardı diye kendi kendine sormalı ve bu şekilde hareket etmelidir. Bu kaide bizi çok münakaşa edilen bir meseleye temas etmiye davet ediyor. Bir şiir nesirle tercüme edilebilir mi? Şiiri nesre çevirmek müşkülâtı şiirin nev'ine göre değişmektedir. Didaktik nev'i şüphesiz ki bundan en az kaybeder. Fakat lirik bir şiiri nesre çevirmek en mantıksız teşebbüslerden biridir; çünkü şiirin esas güzelliğini teşkil eden vasıfları nesrin kusurları oluyor. Şiirde bizi hayran ettiren güzellikler nesirde ancak gülünç görünmektedir. Demek ki nesir hiç bir zaman şiirin güzelliğini ifade edemez; bunun neticesi de sarihtir: Ancak bir şair bir şiiri tercüme edebilir.

Üçüncü umumî kaide:

Tercümenin ifadesi aslı kadar tabiî olmalıdır. Bu kaidenin tatbikatı şüphesiz ki mütercimin vazifesinin en zor kısmını teşkil eder. İyi bir ressam bile ayni renkleri kullanarak bir tablonun tam bir kopyasını kolay kolay yapamaz. Mütercimin vazifesi çok daha müşküldür; o, bambaşka renklerle aslın kuvvet ve güzelliğini vermeli; başka unsurlarla eserin tıpkısını yapmalıdır. Mütercim tam bir taklit yapmalı; fakat onu yaparken kendi yazmış gibi tabiî bir üslûp kullanmalıdır. Tabiî bir şekilde yazmak ve ayni zamanda sadık kalmak... Mütercim işte bu zıt şartları tatmin etmelidir. Bunu yapmak için de kaide yoktur; yegâne kaide bilgi, çalışma ve istidattır.

Tercümenin bu üç kaidesinin tabiî nizamı yukarda verdiğimiz nizamdır. Bunun içindir ki bu kaidelerin birini diğerine feda etmek lâzım gelirse bu nizama ehemmiyet vermelidir. Lisanların biribirinden ayrı oluşu bizi bazen sadık kalmak için muharririn üslûp ve tarzından uzaklaşmaya mecbur eder. Fakat üslûba sadık kalmak için manadan uzaklaşmak büyük bir hata olur. Ayni şekilde tercümenin tabiî ve seyyal olması için metnin manasından veya üslûp tarzından uzaklaşmak hiç bir zaman doğru sayılamaz. Tacitus'un fransız mütercimi d'Ablancourt'un esas kusuru işte budur. Tercümeleri, seyyalliğin, zarafetin örnekleridir; fakat onları esas metinle katiyyen karşılaştırmamak icap eder. D'Ablancourt tercümenin esas gayesini bu tabiî ve seyyal üslûpta gördüğü için bu vasıflara her şeyi feda etmiştir. Kendisi de bunu itiraf etmekte fakat büyük örneklerden ders aldığını iddia etmektedir... «Bunun içindir ki en iyi tercümeler en az sadık gibi görünenlerdir; zamanımızın bir münekkiti Amyot'nun Plutarhos'ında 2000 hata saymış. Erasmus'un tercümelerinde de bu rakama yakın hata mevcuttur. Fakat bu tercümeler yapılan tercümeler arasında en iyileridir...»

Şiir tercümelerinde tabiî ve akıcı üslûba varmak nesir tercümelerine nazaran daha kolaydır. Bu da şiir tercümesindeki serbeslikten ileri gelmektedir. Tamamen sadık kalmaya mecbur edilmiyen mütercim kendi ağzından konuşur gibidir. Burada da hürriyetin hudutlarını tayin etmek lâzımdır. Fakat evvelce de söylediğim gibi bunda umumî kaide yoktur.

Orijinal eserin tabiiline ulaşmak için karşılaşacağımız en büyük müşkülât şüphesiz «idiomatik» cümle ve ifadelerin tercümesindedir. Her lisanın kendine ait ifadeleri mev-

cuttur, öyle ifadeler ki bunların karşılığını diğer lisanlarda bulmak mümkün değildir. Bu nevi cümlelerin bir tercümesi yapılmaz; bunun içindir ki onları umumiyetle basit bir lisanla izah etmeliyiz; fakat bir parçanın kıymeti bu idiomatik cümlede ise onun tercümesi tabiî imkânsızdır. Meselâ Le Sage'in Diable Boiteux'sünden yapılan taklitlerden bahseden şu dört mısra:

Le Diable Boiteux est aimable
Le Sage y triomphe aujourd'hui
Tout ce qu'on a fait après lui
N'a pas valu le diable.

Bu epigramın bütün kıymeti son mısradadır. Halbuki ingilizcede «it is not worth a farthing» beş para etmez diyebilirsek te «şeytan kadar kıymeti» yoktur diyemeyiz. Bunun içindir ki bu epigramın tercümesi imkânsızdır. Bazan bir idiomatic cümleye diğer bir lisanda tekabül eden başka bir idiomatik cümle bulmak kabildir .Meselâ Montaigne bir yerde şu cümleyi kullanmaktadır «On fut averti à Rome qu'il s'y donnait du bon temps». Gallio bu cümleye güzel bir karşılık bulmuştur «He there lived as merry as the day was long». Ayni mütercim başka bir cümleye de güzel bir karşılık bulmuş: «mais d'y enfoncer plus avant et de m'être rongé les ongles à l'étude d'Aristote.....» «But, to dive farther than that, and to have cudgell'd my brains in the study of Aristotle.» Fakat bu güzel buluşlar maalesef nadir kalmaya mahkûmdur... *Don Kihote* gibi bazı kitapların tercümesindeki zorluk işte bu idiomatik cümlelerin çokluğundan ileri gelmektedir......

Şaşaalı, parlak güzel üslûbun tercümesi zannedildiği kadar zor değildir; tercümesi zor olan üslûp tabiî, basit, seyyal üslûptur Çünkü «edebî» denilen üslûbun karakterleri göze çarpar ve onların taklidi mümkündür. Halbuki tabiî üslûbun esas karakterleri müşahede edilmiyor ve onların taklidi değil görülmesi bile büyük bir dikkatin eseridir....

Bütün bu mülâhazalardan çıkan netice şudur: Muharrir ile mütercim arasında bir yakınlık olmalıdır. Bununla Cicero'yu tercüme etmek için onun kadar büyük bir hatip olmak lâzım geldiğini söylemek istemiyorum. Fakat mütercim asıl metnin bütün kıymetini anlamak, eserin bütün mantık silsilesini takip etmek, onun güzelliğini bütün ruhiyle sezmek için muharririn ruhî sınıfından olmalıdır. Bunun içindir ki en iyi mütercimler tercüme ettiği eserlere benziyen eserler yazanlardır. Cicero'nun Eflâtundan tercüme ettiği Timeus'un bir parçası fevkalâde güzeldir. Fakat ayni muharririn Aratus'tan yaptığı bazı şiir tercümeleri bu kıymetten pek uzaktır. Çünkü Cicero iyi bir şair değildir. Fakat Cicero'nun Demosthenes'ten veya Eschines'den yaptığı tercümeleri bulabilseydik dünyanın en güzel tercümeleriyle karşılaşacaktık.. Büyük bir muharrir her tercüme ettiği eserde muvaffak olamaz. Ayrıca da söyliyebiliriz ki büyük bir muharrir olmak için milletinin hususiyetlerini bütün kuvvetleriyle hisseden ve onları kendinde taşıyan bir insan olmak lâzımdır. Büyük bir muharrir olmak için bu esas bir şattır ve işte bu şarttır ki iyi bir mütercim olmıya engeldir. Kendi millî kültür ve hususiyetleriyle dolu bir muharrir diğer bir milletin eserlerini tercüme ederken ister istemez kendi inandığı kıymetlere ehemmiyet verip esas metni değiştirecektir. Bunun en güzel misali Voltaire'in Shakespeare'den yaptığı tercümedir. Voltaire'in kaleminden geçen Shakespeare ne çok değişmiş kendine ne kadar az benzemektedir: küçük bir misal bunu ziyadesiyle gösterebilir:

To be, or not to be, that is the question:
Whether'its better in the mind to suffer
The slings and arrows of outrageous fortune;

Or to take arms against a sea of troubles,
And by opposing end them? To die; to sleep;
No more? And by a sleep, to say we end
The heart-ache, and the thousand natural shocks
That flesh is heir to; tis a consummation
Devoutly to be wish'd. To die; to sleep;
To sleep, perchance to dream; ay, there's the rub;

(Hamlet act III S. 1)

Voltaire'in tercümesi:

Demeure, il faut choisir, et passer à l'instant
De la vie à la mort, ou de l'être au néant.
Dieux justes, s'il en est, éclairez mon courage.
Faut-il vieillir courbé sous la main qui m'outrage,
Supporter, ou finir mon malheur et mon sort?
Que suis-je? qui m'arrête et qu'est ce que la mort?
C'est la fin de nos maux, c'est mon unique asile;
Après de longs transports, c'est un sommeil tranquille.
On s'endort et tout meurt; mais un affreux réveil,
Doit succéder peut-être aux douceurs du sommeil.

Görülüyor ki Voltaire, Hamlet'in bu meşhur mısralarını tamamen değiştirmiş onları fransız klâsik trajedisinin üslûbuna sokmuştur. Voltaire ingilizce bilir ve büyük bir şairdir. Fakat Shakespeare ile Voltaire ve umumiyetle fransız ile ingiliz karakterlerinin arasındaki fark sadık bir tercüme yapmağa engeldir. Voltaire güzellik fikrini simetri ve nizam fikrine bağlıyordu; Shakespeare'deki nizam ve simetriyle alâkası olmıyan güzellik ve büyüklüğü sezemezdi... Bu sebepten dolayıdır ki bu asrın en büyük fransız şairi bu kadar fena bir mütercim olmuştur. Halbuki ingilizceden fransızcaya yapılan ne kadar güzel tercümeler vardır; meselâ Butler'in meşhur «Hudibras»ı. Butler'in bütün *humour*'unu anlıyan mütercim bu manzumeden belki de aslı kadar güzel bir tercüme verebilmiştir. Bir iki misal bunu açıkça gösterir:

For his religion it was fit
To match his learning and his wit;
'Twas Presbyterian true blue
For he was of that stubborn crew
Of errant saints, whom all men grant
To be the true church militant:
Such as do build their faith upon
The holy text of pike and gun;
Decide all controversies by
Infallible artillery;
And prove their doctrine orthodox
By apostolic blow and knocks

Fransızcası:

Sa religion au genie
Et sçavoir étoit assortie;
Il étoit franc Presbyterien,
Et de sa secte le soutien,
Secte, qui justement se vante
D'être l'Eglise militante;
Qui de sa foi vous rend raison
Par la bouche de son canon,
Dont le boulet et feu terrible
Montre bien qu'elle est infallible;
Et sa doctrine prouve à tous
Orthodoxe, à force de coups.

Aşağıdaki mısralar da tercümesinde belki daha güzeldir.

For Hudibras wore but one spur,
As wisely knowing could he stir
To active trot one side of's horse,
The other would not hang an a-se.

Car Hudibras avec raison
Ne se chaussoit qu'un éperon,
Ayant preuve démonstrative
Qu'un coté marchant, l'autre arrive.

Görülüyor ki ingilizceden fransızcaya güzel tercüme yapılabilir ve yapılmaktadır. Fakat esas şart mütercimin muharrire ruhan yakın olmasıdır. [3]

Demek ki büyük bir mütercim olmak için büyük bir muharrir olmak lâzımdır, fakat Voltaire'in misali açıkça gösteriyor ki büyük bir muharrir olmak büyük bir mütercim olmıya hiç te kâfi değildir. Büyük bir mütercimden istenilen şartlar büyük muharrirlerden istenilen şartlardan fazladır. Bunun içindir ki büyük mütercimler büyük muharrirlerden daha nadirdir ve onlardan daha az kıymetli değildir.

Sir A. F. TYTLER
Tercüme eden: *Erol GÜNEY*

[3] Şüphesiz ki XVIII inci asırda Shakespeare'den bu kadar fena ve Butler'den bu kadar iyi tercümeler yapılması yalnız bir tesadüf eseri değildir. Romantizmden henüz geçmiyen bir Fransız Shakespeare'i anlamaz ve dolayısiyle tercüme edemezdi. Halbuki XVIII inci asırda Fransada «Hudibras'a» yakın birçok manzumeler yazılmış olduğu için güzel bir tercüme mümkündü. (müt).

SAPPHO'NUN BİR ŞİİRİ VE TERCÜMELERİ HAKKINDA

İ. s. Birinci asırda yazılmış olan bir eserde Sappho'nun bir manzumesinden alınmış dört kıta bulunmuştur. περὶ ὕψους (ulviyet hakkında) adlı bu eserin muharriri aşkın fizik ihtisaslarından bahsederken, Sappho'nun manzumesini misal olarak getiriyor. Manzumenin Sappho'nun lisan ve veznine uygun olan bu dört kıtadan sonra, elyazısında manası anlaşılmadığından maada, manzum da olmıyan bir cümle var. Bu cümle beşinci kıtanın başlangıcı mı, yoksa şiir dört kıtadan ibaret mi? Bu meselenin halline çok emek sarfedildiği halde, bir neticeye varılamamıştır. Aşağıda verdiğimiz metin, pek küçük bir fark ile umumiyetle âlimler tarafından doğru olarak kabul edilen metindir:

Φαίνεταί μοι κῆνος ἴσος θέοισιν
ἔμμεν' ὤνηρ ὄττις ἐνάντιός τοι
ἰσδάνει καὶ πλάσιον ἆδυ φωνεί-
σας ὐπακούει,
καὶ γελαίσας ἰμέροεν, τό μ' ἦ μὰν
καρδίαν ἐν στήθεσιν ἐπτόασεν.
ὡς γὰρ ἔς σ' ἴδω βρόχε', ὤς με φώναι-
σ' οὐδ' ἒν ἔτ' εἴκει.
ἀλλὰ κὰμ μὲν γλῶσσα ἔαγε, λέπτον
δ' αὔτικα χρῶι πῦρ ὐπαδεδρόμακεν,
ὀππάτεσσι δ' οὐδ' ἒν ὄρημμ', ἐπιρρόμ-
βεισι δ' ἄκουαι.
ἁ δέ μ' ἴδρως κακχέεται, τρόμος δὲ
παῖσαν ἄγρει, χλωροτέρα δὲ ποίας
ἔμμι, τεθνάκην δ' ὀλίγω 'πιδεύην
φαινομ'
ἀλλὰ πᾶν τόλματον ἐπεὸ [1]

Sappho İ. ö. 6 ncı asrın başlangıcında Lesbos adasında yaşadı. Eski Çağlarda olduğu gibi, Sappho bugün de Garbın en büyük lirik şairlerinden biri sayılır. Eflâtun ona «onuncu Müz» ünvanını vermiştir. Eserinin en büyük kısmı maalesef kaybolmuştur, bugün şiirlerinden elimizde tamam olarak sade bir manzume ve yüz kadar natamam parça vardır. Sappho'nun şöhreti devrinde de çok parlaktı. Lesbos'ta müzlere vakfedilmiş bir nevi mektebin başında bulunuyor ve oraya gelen genç kızlara şiir, şarkı ve musiki öğretiyordu. Sappho muhtelif devirlerde yaşıyan şairlere bir ilham kaynağı olmuş ve çok defa yalnız tefsirlere yol açan hayatı ve şahsiyetine dair birçok efsaneler doğmuştur.

[1] Manzume sapphik vezinle yazılmıştır. Bu vezin üç 11 hecelik mısra ile bir 5 hecelik mısradan mürekkep dört mısralı kıtalardan ibarettir (— ⏑ — ⏓ | — ⏑ ⏑ — | ⏑ — ⏓ ve — ⏑ ⏑ — | ⏓)

Tercümesi: Tanrılara denk görünüyor bana
o adam ki senin karşında
oturur ve yakından tatlı sesini
ve o hasret verici gülüşünü
duyar, benimse
göğsümde kalbim dona kaldı,
çünkü seni bir an görsem
ağzımdan bir ses çıkmaz
fakat dilim tutulur, ince
bir ateş derhal tenimin altından koşar,
gözlerim görmez olur, [2]
kulaklarım uğuldar;
üstümden terler dökülür, titreme
bütün vücudümü sarar, çimenden yeşil
olurum ve az daha kendimi ölmüş
hissederim, Agallis.
Fakat, her şeye katlanmalı madem ki.....

Manzume üç kısımdan ibarettir: birincisi (mısra 1 - 5 e) üç kişiyi takdim ediyor: bir erkek (o adam ki..), şair Sappho (bana) ve bir genç kız (senin karşında....); şair manzumede genç kıza hitap ediyor. İkinci kısım: genç kızın Sappho'da uyandırdığı fizik ihtisaslar. Üçüncü kısım: περὶ ὕψους 'un sakat cümlesini manzumenin sonu olarak kabul edersek, ümitsizlik veya tevekkül ifade etmektedir.

Birinci imaj bir cümle ile üç kişiyi tasvir ediyor; bu üç kişinin mevcudiyeti ve aralarındaki rabıtalar şiiri yaratıyor. Agallis'in yanında bir erkek var. Fakat kim olduğu metinden anlaşılmıyor. Agallis ona söz söylüyor ve gülüyor, o da tatlı sesini, hasret verici gülüşünü dinliyor. Mesut olsa gerek. İkinci şahıs şiirin mihverini teşkil eden Agallis yalnız semî tezahürlerle, yani sesi ve gülüşü ile kendisini göstermektedir. Hassalardan insana en ince, en zengin ihtisasları veren hassa kulaktır. Demek ki Ayallis gayet ince ve uzaktan gelen bellisiz tezahürlerle kendini gösteriyor. Erkeğin de ayni zamanda Agallis ile beraber görünmesi, genç kızı bize daha da müphem ve bulutlu bir tarzda gösteriyor. Erkekle beraber konuşuyorlar. Her ikisinin mevcudiyeti diğerinin fonksyonudur. Her biri diğerinin mevcudiyeti içinde beliriyor,Sappho onları ayrı ayrı görmüyor, sade onları birbirine bağlıyan rabıtayı seziyor. Bu rabıta nedir? Şiirin kendisi bu suale de cevap vermiyor. Fakat Agallis'in erkekle tatlı tatlı sohbet edişi, bize bu münasebet hakkında müphem de olsa bir fikir veriyor. Sesleriyle biribirine bağlı olan bu iki şahıs bir ipin iki ucu gibi biribirinden ayrılması mümkün olmıyarak gösterilmektedir: birinin varlığı diğerinden ayrı olarak tasavvur bile edilemez. Manzumenin umumî havasını tayin eden ve üçüncü şahsın, yani şairin fizik ihtisaslarının tasvirine bir hüzün ve yeis edası veren bu çözülmez rabıtadır. Sappho sevdiği genç kızın başka bir adamla mesut münasebetini görüyor ve Agallis'i kaybettiğini hissediyor; bunun için ihtisaslarının hepsini bir ümitsizlik havası sarıyor. Agallis ile o erkek arasındaki rabıtadan başka, onlarla Sappho arasındaki rabıta var. Manzumenin ilk cümlesi bir tanrı gibi karşısına çıkan erkeği görünce, şairin hayranlığının ifadesidir. Cümlenin başında bulunan φαίνεται kelimesi, bu hayranlığa daha da kuvvet veriyor. Bu ilk cümleden hemen sonra, erkeğin Agallis'in yanında oturduğunu

[2] Aslında: gözlerimde görüş kalmaz.

ve onu dinlediğini öğreniyoruz. Bu erkek niçin tanrılara benziyor? Sebebi ikinci ve üçüncü mısrada gösteriliyor: Agallis'in yanında olduğu, onunla konuştuğu için. Genç kızın etrafına saçtığı nurlu saadet erkeğin şahsında aksediyor. Erkek tanrılara benzemeği Agallis'e borçludur. Şair erkeğe olan hayranlığını ifade ederken, hakikatte yakınlığı ile bir erkeği tanrı kadar parlak ve bahtiyar kılmağa muktedir olan Agallis'i övüyor.

Agallis'in sesi ve gülmesi tasvir edilirken, yaptığı tesir birdenbire erkekten Sappho'ya geçiyor. Sappho o sesin, o gülüşün kendi üzerinde bıraktığı intibaları sayıyor, erkekten artık hiç bahsetmiyor. Fakat erkek artık sahneye çıkmıyorsa da, bir gölge gibi daima mevcuttur, o ve Agallis ile rabıtası Sappho'nun en ufak fizik ihtisasına tesir ediyor.

Agallis'in gülüşü Sappho'nun kalbine nüfuz ediyor; genç kıza bir daha baktıktan sonra, gittikçe şiddetlenen ihtisaslarla kendinden geçerek, öldüğünü hissedecek kadar sarsılıyor.

İlk altı mısrada gayet muhtasar ve bereketli bir tarzda takdim edilen bu üç kişi arasındaki rabıtalar manzumede sezilen his gerginliğinin nüvesidir. Bu başlangıç okuyucuya sözle söylenmiyen bir çok şeyler hissettiriyor. Üç kişinin tasvirinde sis içinde kalan bir hiss âlemi, mahiyetini iyice tayin edemediğimiz birçok samimî rabıtalar belirmektedir. Gayet maddî, gözle görülür, elle tutulur neviden olan fizik ihtisasların tasvirine geçmeden, hafif, bir az esrarengiz çizgilerle çizilmiş olan bu başlangıç şiirin hissî muhtevasıdır. Burada belki şairin erkeği kıskanması, herhalde bir tanrı gibi Agallis'in karşısında oturan, ona malik olmak, onu meşgul etmek saadetiyle meşbu olan bu adama hayranlığı, gençliği kendisine tasasız bir neşe veren ve Sappho'nun ıstırabına büsbütün lâkayd kalan Agallis'e hayran, vurgun olması; bu sesin, bu tebessümün kendisine değil de başkasına tevcih edilmesinden meyusiyeti, hulâsa adî kıskançlıktan sakin tevekkül ve feragata kadar uzanan duygu silsilesindeki bütün merhaleleri bu birkaç mısrada sezebiliriz. Fakat şairin ruh haleti ile doğrudan doğruya temasa girmiyoruz: Sappho'nun hiss âlemi yarı şeffaf bir perde arkasından beliriyor, fakat bu esrarengiz loşluk içinde o âlemin ne kadar zengin, ne kadar cazip olduğunu hissedebiliyoruz. Ruhî muhtevası bu kadar zengin olduğu halde, en ince nüanslarla ifade edilen bu birinci kısım fizik ihtisasların tasvirine şairane dediğimiz edayı veren kısımdır.

Agallis'in sesini, gülmesini duyunca, Sappho bütün vücudünü kaplıyan bir ihtisas fırtınasına tutuluyor. Bütün şiddeti ile dakik bir surette tasvir edilen bu ihtisaslar birinci kısmın bellisiz, hafif çizgileri ile tenakuz teşkil eder. Sappho'yu bu hale getiren Agallis'in zahirî görünüşü değil, sesidir. Sappho'nun sensualisme'i basarî değil semîdir. İnsanın kalbine nüfuz etme kabiliyeti çok büyük olan gülüşü işidince, Sappho ürperiyor ve aşk teheyyüçlerinin uyandırdığı fizik ihtisasları meydana çıkıyor. Şair ihtisaslarını uyandıran sebepler arasında, tesiri en şiddetli, en keskin olanı seçip okuyucuya onu hissettirmekte büyük hüner gösteriyor. İhtisasın sebepleri ile ihtisasın kendisi gayet canlı, hattâ dramatik bir surette tasvir ediliyor. Bu canlılık o kadar ki, ihtisasların gözümüzün önünde cereyan ettiğini sanıyoruz, sanki şair manzumeyi kaleme aldığı an, o ihtisasları duyuyormuş gibi. Şiir bizde bir resmin verdiği intıbaı bırakıyor.

Agallis gülünce, Sappho'nun kalbi dona kalıyor. Bu gülüş hiss âleminden fizik ihtisaslar âlemine bir geçit gibidir, fizik ihtisasları harekete getiren bir darbedir. περὶ ὕψους'un müellifi, bu ihtisas tasvirinde görülen hüsnüintihap ve zenginliği övüyor. Bizim en çok alâka ve hayranlığımızı çeken bu tasvirdeki matérialisme ve samimiyettir. Ekseriya bir fail ile bir fiilden ibaret olan basit, kısa cümlelerle, Sappho vücudünü saran ve onu mahvolma hissine kadar götüren ihtisasları kaydediyor. περὶ ὕψους 'un müellifi Sappho'nun ihtisasların her birini ölecek birer insan gibi tasvir ettiğini söyliyor. Filhakika bunların her biri Sappho'ya

tesir eden müstakil kuvvetlerdir. Ateş, ter, titreme kendi haricinde birer mevcudiyeti olan ve ona nüfuz eden maddî varlıklardır. Bunların hiç biri mücerret değil. İhtisasların tasvirinde fikir, arzu, iradeden eser yok, mazi veya istikbal ile de bir bağ yoktur. Sappho'nun kullandığı kelimeler hep müşahhastır. Bakış bile gözde bulunan müşahhas bir varlık gibi gösteriliyor. Bu tasvirde arzu veya ıstırap ifade eden umumî mevhumlara rastlamıyoruz. Sappho'nun şiirinde hissler ve ihtisaslar henüz tasnif edilmiş, mevhum çerçeveleri içinde tesbit edilmiş değildir. Şair aşk, ıstırap, cinnet gibi mücerret şemalaştırmalar bilmiyor, kelimeleri daha iptidaî, fakat daha saf membalardan, tabiatin kendisinden akıyor. Sade maddî varlıklar bilen bu hayat telâkkisinde umumî mücerret mevhumlar olmadığından, benlik notion'u bizimkine nazaran çok zayıftır. Fakat buna mukabil şiirin lirik kıymetleri daha kuvvetli, daha sağlamdır.

Modern insan benliğini tabiata izafe eder, onu kendi fikirleri, kendi hissleri ile süsler. Sappho tabiati kendi benliğinden müstakil maddî bir varlık olarak görüyor. Tabiatla kendisi arasında bir münasebet varsa da, bu münasebetin keyfiyetini tayin eden insan değildir. Manzumesi de kendinden haricî âleme değil, haricî âlemden kendi içine akıyor gibidir.

Sappho umumi fikir veya görüşlere dayanmadığı için, şeniyeti hiç bir hususta tahdit etmek ihtiyacını duymuyor; şeniyette değişiklik yapmıyor, realitelerle beşerî duyguları mezc etmiyor. Şeniyetin tasvirine hudut çizmediği gibi, haya duygusu da bilmiyor. Bu hususiyetler Sappho'nun şiirinde görülen hudutsuz samimiyetin bazı unsurlarıdır. Presokratik felsefede de bu şiiri doğuran zihniyete rastlıyoruz. Mezkûr felsefenin dünya görüşlerinde pek az mücerret fikir vardır. Namütenahi mevhumu bile müşahhas bir nokta olarak tasavvur edilir. Bu devir asıl manada materialisttir, yani maddî varlıklar çerçevesinde düşünür. Maddenin histen veya mücerret fikirden daha samimî olması pek tabiîdir. Bundan böyle, Sappho'nun samimiyeti tabiî şuursuz bir hal, olmakla, spiritüalist felsefelerden ve yirmi asırlık hristiyanlıktan sonra bugün ifade bulabilecek samimiyetten elbette üstündür. Sappho'nun devrinde samimiyet şahsî bir meziyet değil, esasen samimî olan bir dünya görüşünün neticesidir.

Bazı münekkitler bu şiirin, Sappho'nun diğer birçok şiirleri gibi terbiye ettiği kızların birinin düğünü münasebetiyle yazılmış olduğunu ileri sürüyorlar. Bu iddiaya nazaran, manzume bir fırsat vesilesiyle yazılmış; bir erkeğin Agallis'in yanında oturması gibi şiirin muhit ve havası da bir realiteyi, bir olmuşu nakletmektedir. Sappho'nun idare ettiği mektepte, genç kızlar Sappho'dan şarkı ve dans öğrendikten sonra, evlenir giderlerdi. Bundan böyle Sappho'nun erkek motifini olmuş bir vakadan ve düğün şarkıları nevinin an'anesinden almış olduğu çok muhtemeldir. Sappho'nun yaşadığı zamanın kadınlar arasındaki münasebetlere müteallik ahlâk telâkkisi bizimkinden çok, ama pek çok farklıdır; Sappho'nun bizzat birçok genç kızların terbiyesiyle meşgul olduğu bu noktayı aşikâr kılar. Bu vaziyet ve telâkki nazarı itibara alınınca, düğün şarkısının bir kadının bir genç kıza olan aşkını terennüm etmesi hayretle karşılanmamalıdır. Erkek motifi realitenin elzem kıldığı bir motif olsun olmasın, bu şiirde birinci derece ehemmiyeti haizdir. Şiir tekniği bakımından, Agallis'in indirect bir tarzda akisleri ile tasvir edilişine kuvvet vermektedir. Diğer taraftan, erkeğin mevcudiyeti, şiirde sezilen ruh gerginliğini yaratan âmildir. Herhalde bu motifin şiiriyet havasını yaratmak hususunda emsalsiz bir rol oynadığı aşikârdır.

Bu manzumede kıskançlık hisseleri olup olmadığı meselesi erkek motifine merbut bir meseledir. Münekkitler bu nokta üzerinde de mutabık değildirler. Bazıları, Sappho'nun Agallis'in kocası olacak olan muayyen bir erkeği kıskandığını [3], bazıları la bilûmum erkek

[3] Ulrich von Wilamowitz-Mœllendorff, Sappho und Simonides. Berl. 1913. S. 58.

cinsini kıskandığını iddia ediyorlar. Sappho'nun aşkını zamanımızın çizdiği aşk ve ahlâk kategorilerinin birine yerleştirmek arzusundan kurtulamıyan bazı münekkitler de bu şiirde ruhî ve erotik kompleksler sezmek istemiştir [4]. En saf, en halis duyguları ifade eden bu şiirde kompleks aramak bence abestir. Sappho'nun şiirlerinde görülen aşk zamanında tabiata veya ahlâka mugayir sayılmıyordu. Ne tekim ki bir asır sonra, Atinada eflâtunî aşk gayet tabiî addediliyor. İnsan oğlunun ölmez duygularının en saf, en samimî ifadelerinde, zamanımızın telâkkilerine kapılarak, marazî kompleksler görmek herhalde doğru olmaz.

Ama bu şiirde kıskançlık var mı, yok mu? bilmiyoruz, herhalde manzume mahzun bir ciddiyet havası ilham ediyor. Şair benliğini sarsan duygulara irade veya isyanla karşı koymuyor, onlara derin bir tevekkülle katlanıyor. Kıskançlık ise, isyanla ifade bulan bir arzu, bir iradedir. Bu şiirde şair ihtisaslarını kabul ediyor ve onları hissettiği gibi nakledivor; yok olmak üzere iken bile hayatı yaşamağa razıdır; kuvvetli ve ulvî bir vect içinde, hayatın icap ettirdiği her şeye boyun eğmekle, en büyük tabiat kanunlarına uymuş oluyor. Bu mutabakat bir şiiri otuz asır yaşatacak kadar kuvvetlidir. Sanat eseri ya tabiate uymak, veya ona karşı gelmek, yani trajik olmakla güzeldir. Tabiate uygun olan, bütün tabiat unsurlarını ihtiva da ettiği için, bu şiirde belki kıskançlık vardır, ama hâdiselere irade veya isyanla karşı koymak istiyen insanın egoist hisseleri, sevdiğine malik olmak arzusu burada ulvileşmiş, tabiata uymuş, ona karışmıştır. Ağaçlar rüzgârla, taşler cazibe kanunu ile nasıl mutabık iseler, bu şiirde ihtisaslarını terennüm eden et de kıskançlıkla mutabıktır. Istırabı varsa da, isyan etmiyor. Şiir sükûnet ve tevekkül ilham ediyor.

Bu şiirin en eski tercümesi Lâtin şairi Catullus'un bir manzumesidir.

Ille mi par esse deo videtur,
Ille, si fas est, superare divos,
Qui sedens adversus identidem te
Spectat et audit
Dulce ridentem, misero quod omnis
Eripit sensus mihi: nam simul te,
Lesbia, aspexi, nihil est super mi
. . . .
Lingua sed torpet, tenuis sub artus
Flamma demanat, sonitu suopte
Tintinant aures, gemina teguntur
lumina nocte. [5]

Catullus'un şiirini okurken, Eski Çağlarda tercüme telâkkisinin bizimkinden çok farklı olduğunu unutmamalı. Eski zaman muharriri, örnek olarak seçtiği eserden serbestçe istifade eder, işine elverişli olanı alır ve aldığını da münasip gördüğü yeni şekillere sokar. Tercüme eseri diye bir şey bilmez, sade ayni mevzu, ayni motifleri kullanan muhtelif eserler tanır. Bundan böyle, mevzu ve motiflerini Sappho'dan aldığını bildiğimiz halde, Catullus'un bu şiirini diğer herhangi bir şiiri gibi tetkik ve tenkit etmeliyiz. Sappho'nun şiirinden aldığı

[4] «Psychisch-erotische Problematik» Bickel, Rhein. Mus. 89. 3 S. 203.

[5] Tercümesi:
Senin karşında oturan, seni bol bol seyreden, tatlı gülüşünü işiten bence bir tanrıya denktir, hattâ mümkün ise tanrılara bile üstündür. Zavallı ben, bütün hassalarım körleşir, seni görür görmez Lesbia (sesim kesilir). Dilim tutulur, azalarım altından ince bir alev koşar, kulaklarım kendi uğultusu ile uğuldar, çifte geçe gözlerimi örter.

motifleri, Catullus kendi dünyası ve kendi realitesi ile telif ediyor, o kadar ki burada söz söyliyen Sappho değil, sevgilisi Lesbia'ya hitap eden ve tasvir ettiği duygu ve ihtisasları bizzat duymuş olan Catullus'tur. Catullus Sappho'ya karşı hiç bir bağlılık, hiç bir mükellefiyet duymuyor. Hattâ örneğinin bir kıtasını hasfediyor ve yerine Sappho'nun şiiri ile hiç alâkası olmıyan bir kıta ilâve ediyor. Catullus'un şiirini hadd zatında şerh ve tefsir edecek değiliz, sade ayni şiirde Sappho ile Catullus arasındaki farklara işaret etmek suretiyle, Sappho'nun şiirine has unsurları meydana çıkarmağa çalışacağız. Catullus Sappho'nun veznini aynen muhafa ediyor.

Manzumeyi mısra ve mısra takibedelim:

Ille, si fas est, superare divos: Catullus'un bir az mübalâğalı bir ilâvesidir. Sappho'nun içten gelen hayranlığının ifadesini arttırmağa çalışmak bir nevi oyundur.

Identidem: Sappho şiirinde bir defa hissettiği duyguları terennüm ediyor, daha doğrusu manzumesi zaman mevhumunun dışında bulunuyor. Halbuki «çok defalar» edayı büsbütün değiştiriyor ve Sappho'da bulduğumuz şiiriyeti kısmen yok ediyor.

Spectat et audit: Catullus'ta görme de bir rol oynuyor, Sappho'da gördüğümüz semî sensualisme burada kaybolmuştur.

Misero: aşk Catullus'un şiirinde artık bir tasnife girmiştir; âşık zavallıdır, acınacak vaziyettedir. Catullus, kıymet hükümlerine göre tasnif bilmiyen Sappho'nun tabiî halinden uzaklaşmıştır, vaziyeti ve ruh haleti üzerinde düşünüyor, kendini tahlil ediyor ve duyduklarını mevcut kategorilerin birine yerleştiriyor.

Sensus: mücerret bir kelimedir. Catullus Sappho gibi kalbinin göğsünde hopladığını hissetmiyor.

Üçüncü kıta, son mısraı müstesna olmak üzere, Sappho'nun şiirine sadık olarak tercüme edilmiştir. Son mısrada Catullus şairane bir imaj kullanıyor: «çifte gece gözlerimi örtüyor», halbuki Sappho'nun ihtisasını sade tayin edip kaydettiğini görmüştük.

Son kıtanın eksikliğini izah için, birçok münekkitler bu kıtada Sappho'nun sade kadının duyabileceği ihtisasları tasvir ettiğini iddia ediyorlar. Bence, Sappho'nun zamanından beri kavaidi tesbit edilmiş olan aşk telâkkisi fizik ihtisası ancak bir raddeye kadar kabul ediyor. Catullus'un da bu hududu geçmesine imkân yoktu, nasıl ki ilerde Alman mütercimi Wilamowitz'in terden bahsedemediğini göreceğiz.

Catullus'un manzumesi ile Sappho'nunki arasında motif ayniyetinden başka benzerlik yoktur. Sappho'nun şiirine ruh veren halis şairane unsurlara Catullus kıymet vermiyor. Manzumesi haddi zatında da tenkid edilecek olursa, şairane bir bütün olmadığı, bir az beceriksiz bir tarzda biribirine bağlanan mısralardan ibaret olduğu intibaı hâsıl olur.

Boileau'nun tercümesi:

Heureux! qui près de toi, pour toi seule soupire,
Qui jouit du plaisir de t'entendre parler,
Qui te voit quelquefois doucement lui sourire.
Les dieux dans son bonheur peuvent-ils l'égaler?
Je sens de veine en veine une subtile flamme
Courir par tout mon corps, sitôt que je te vois;
Et dans le doux transports où s'égare mon âme,
Je ne sauris trouver de langue ni de voix.
Un nuage confus se répand sur ma vue.

Je n'entends plus; je tombe en de douces langueurs;
Et pâle, sans haleine, interdite, éperdue,
Un frisson me saisit, je tremble, je me meurs!
Mais quand on n'a plus rien il faut tout hasarder...

Boileau Sappho'nun şiirini alexandrin, yani Yunan vezinleri ve bahusus sapphik vezinle hiç alâkası olmıyan bir vezinle tercüme etmiştir.

Metni mısra mısra takip edelim:

Heureux qui..: Sappho Agallis'in yanında oturan adamın yalnız tanrılara müsavî olduğunu söylüyor, bahtiyarlıktan bahsetmiyor. Bahtiyar kelimesiyle tercüme etmek tercüme değil, tefsir etmek demektir. Bir de erkeğin haletini bahtiyar vasfı ile tesbit etmek, üç kişinin arasındaki münasebetlerin iyice belli olmadığından doğan ruhî müphemiyet ve şairane eda kaybolmuş oluyor. Boileau'nun tercümesi birinci kıtada Sappho'yu zikretmiyor, böylece aslın his gerginliği de derhal meydana çıkmıyor.

Pour toi seule soupire: Boileau'nun ilâvesidir; «soupirer» 17 nci asrın précieux aşk lisanının kullandığı bir kelimedir.

Qui jouit du plaisir: «heureux» gibi ihtisası tarif ediyor, halbuki Sappho olup biteni sade kaydediyor, erkeğin haletini tahlil ve tarif etmiyor. Saadetini hissettiriyorsa da sözle söylemiyor. «jouir du plaisir» tabiri de 17 nci asrın salonlarında konuşulan dilin en incelmiş tabirlerindendir.

Quelquefois: Boileau burada Catullus'un şiirindeki «identidem»i tercüme ediyor. Bütün bu kıtadan çıkan intiba şudur: bir salonda terbiyeli, nazik iki insan biribiriyle sohbet ediyor, ara sıra gülüşüyor.

Je sens de veine en veine.....: Sappho kendini seyretmiyor, vücudünü sarsan ihtisas keşmekeşinin ihtisas olduğunu bilmiyor, şuuru kaybolmuş, ona nüfuz eden kuvvetlere büsbütün teslim olmuştur; halbuki «je sens» tabiri ile Boileau içinde olup bitenleri şuuruyla idrak ediyor, seyircidir.

Et dans doux transports où s'égare mon âme: précieux aşk telâkkisine göre aşk bir çılgınlık, tatlı bir ıstıraptır. Boileau ruhum diyor, halbuki Sappho sade vücudünden bahsediyordu. Fakat 7 nci asır için aşk ruhu ilgilendiren bir hâdisedir. Burada fizik ihtisasların bile manevîleştirildiğini, maddeten tecrit edildiğini görüyoruz.

Je ne saurais trouver..: «je sens» gibi, şairin şuuru hâlâ mevcuttur, kendini seyrediyor hattâ hareket etmek istiyor.

Douces langueurs: précieux üslup.

Et pâle.... je me meurs: Sappho'da ihtisaslar tedricen şiddetleşiyor. Boileau da bu gradation'u muhafaza etmek istiyor, ama bu iki mısra sunî ve zorakî bir pathétique intıbaı veriyor. Sappho hakikaten ölmek üzeredir, çünkü şuurunu kaybetmiş vücudü de mahvolacak gibidir, halbuki Boileau'nun bu iki mısraı bir hanım efendinin bayılmadan veya sinir buhranı geçirmeden önce kopardığı çığlığa benziyor.

Hulâsa diyebiliriz ki Boileau Sappho'nun ihtisaslarını kendi zamanının aşk telâkkilerine uygun olarak ifade ediyor. Hiç bir telâkkiye bağlı olmıyan, his ve ihtisasların daha sistemleşmemiş bir devre ait olan Sappho'nun şiiri précieux görüş ve lisan kalıbına girince, acayip ve gülünç bir kıyafete bürünmüş gibi oluyor.

Wilamowitz'in tercümesi:

«Der Mann macht mir den Eindruck Götterkraft zu haben, der dir gegenüber sitzt und in deiner Nähe auf deine süsse Stimme, dein reizendes Lachen hört. Das verstört mir wirklich das Herz in der Brust. So ich dich nur ein wenig ansehe, so bring ich keinen Ton beraus, sondern meine Zunge ist zerbrochen, ein feines Feuer läuft mir sofort unter der Haut hin; die Augen haben keine Seekraft mehr; die Ohren sausen;.... Zittern ergreift mich ganz; fahler bin ich als Gras. Wenig fehlt dass ich den Eindruck einer Leiche mache, Agallis. Allein alles muss ertragen werden, wenn es einmal so weit ist.»

Wilamowitz efsaneye karışmış ve çok defa fena tefsir edilmiş olan Sappho problemini filoloji ilminin çerçeveleri içine alıyor. «Chansons de Bilitis» adlı şiirlerini neşretmekle, Pierre Louys zaten çok zengin olan sappho efsanesine bir yalan daha katmış oluyordu. Wilamowitz hakikî Sappho'nun müdafaasını üzerine alıyor ve dünyayı sapphik aşkın mahiyeti hakkında müphem dedikodulardan vazgeçip Sappho'yu büyük bir şair olarak, zamanı ve muhiti içinde tetkik etmeğe davet ediyor. Tarihî zihniyete müracaat ederek, Sappho'nun temayüllerini bir genç kız «pensionnat» sına benzetriği muhitinde yaşaması ile izah etmek istiyor. Tarihî zihniyetin doğmasına rağmen, Wilamowitz'in düşünüş tarzına has zihniyete Sappho tetkiklerinde de rastlıyoruz: geçmiş zamanları anlamak ve anlatmak için, onları kendi devrinin yaşayış tarzı ile mukayese ediyor ve benzerlikler tesbit etmeğe çalışıyor. Sappho'nun şiire ve sanata vakfedilmiş genç kız topluluğunu, on dokuzuncu asrın genç kız pensionnat'larına benzetmek hiç değilse zevksizliktir. Bu zihniyetin tesirlerini tercümede de görebiliriz: tercümesi yavan ve tatsızdır; edebî hiç bir kıymeti olmadığı halde, on dokuzuncu asrın ve ilk filoloji tetkiklerinin Sappho hakkında fikir ve görüşlerini canlandırmak hususunda kayda değer bir vesikadır.

Bu tercümeyi gözden geçirelim:

Manzumenin başında bulunmakla, manası çok kuvvetli olduğunu gördüğümüz φαίνεταί kelimesi «macht mir den Eindruck» (tesirini bırakıyor) gibi müptezel ve rationalist bir tabir ile tercüme ediliyor.

Götterkraft: Boileau'da olduğu gibi erkeğin tanrılara benzetilmesini kuvvet veya saadetle tefsir etmek ihtiyacı. Bu şiire kuvvet mevhumunu sokmak, Sappho'nun ince ve bellisiz kalem çizgileri ile çizilmiş şiir havasını büsbütün bozmak demektir.

Wilamowitz kelimelerin şiiriyet kıymetini tamamiyle ihmal ediyor. Meselâ ἱμέροεν kelimesini, lisanda çok kullanıldığı için, manası azalmış olup «hoş, zarif» manasına gelen «reizend» sıfatını kullanmak zevksizlik alâmetidir.

Keinen Ton heraus bringen: tabiri de kalıplaşmış, müptezel bir tabirdir; Sappho'nun burada kullandığı imaj kayboluyor.

Seekraft: Sappho'da müşahhas bir tabir olan «gözlerimde bakış kalmıyor» Seekraft kelimesiyle hem mücerretleşiyor, hem de şairaneliğini kaybediyor.

Wilamowitz «ter dökmeyi» tasvir eden 13 üncü mısraı hiç tercüme etmiyor. 19 ncu asırda yaşıyan bu burjuva, tabiri çiğ bularak yadırgamakta ve çirkin addedilen imajı kullanmaktan imtina etmektedir.

Wenig fehlt dass ich den Eindruck mache: aslın manası değiştirilmiştir: Sappho gerçekten öldüğünü hissediyor, başkalarına yaptığı tesiri hiç düşünmüyor.

Wilamowitz Sappho'ya dünya gözünde büyük şair şöhretini iade etmek ve şiirine ta alluk etmiyen bütün fikirleri ortadan kaldırmak istediği halde, anlayışı Sappho'nun şiirinin seviyesine yükselemiyor. Bilâkis Sappho'yu kendi seviyesine getiriyor, onu on dokuzuncu asrın ahlâk telâkkisine göre müdafaa ediyor, ona on dokuzuncu asırda yaşıyan bir kadının fikir ve hislerini izafe ediyor. Bu bakımdan dünyaya ne tetkikleriyle ne de tercümeleriyle Sappho'nun şiiri hakkında doğru bir fikir veremiyor.

Bu fikri bize son zamanlarda intişar eden modern tercümeler verecek mahiyettedir. Bunların biri almanca, diğeri italyanca olmak üzere iki tanesini sunuyoruz. İkisi de manzum ve sapphik vezinle yazılmıştır:

Jenen wähn ich Götter am meisten gleichend
Jenen Mann der dir gegenüber lagert
Dem du dicht am Ohr süsse Silben flüsterst
Der nur auf dich hört
Wenn dein Lachen klingt alle Sehnsucht weckend,
Dann verbirgt sich scheu mir das Herz im Busen
Und erspäh ich kurz dich, so kommt der Lippe
Nichts mehr an Worten.
Denn die Zunge ist mir gebrochen, zarte
Flamme unterrieselt so rasch die Haut mir
Mit den Augen fass ich nichts mehr und Brandung
Braust in den Ohren.
Schweiss ergiesst sich an mir herab, ein Zittern
Überfällt mich, bleicher als gilber Rasen
Bin ich. Ganz von Sinnen erschein ich nah dem
Sterben. Doch alles
Bleibt zu wagen, wenn es die Stude zulässt. [6]

Ai celesti pari mi sembra l'uomo
Che dinanzi ti siede, che da presso
T'ode, quando tu dolcemente parli,
Quando sorridi
Tutta grazia. Ma quel sorriso in petto
Sbigottisce questo mio cuor: ché, appena
T'ho veduta, filo di voce al labbro
Più non mi giunge.
Ma la lingua frangesi: lieve foco
Per le vene subitamente corre,
Nulla più distinguono le pupille,
Romban le orecchie;
E sudore giù per le membra corrè,
E tremore tutta m'invade; e, fatta
Pallida più dell'erba, poco lungi
Sembro da morte.
Pure, tutto bisogna ardire...... [7]

Zamanımız filolojik araştırmalarda yaptığı tetebbu sayesinde, Sappho'nun şiirine daha ziyade nüfuz etmeğe ve edasını daha büyük sadakatle tercüme etmeğe muvaffak olmuştur Yukardaki tercümeler asla kelime kelime bağlı kalmakla, şekil itibariyle gayet yüksek bir şiir seviyesine çıkabilmiştir. Bu tercümelerde bizi bilhassa ilgilendiren husus, Yunanca şairane ifadenin başka bir dile ayni fikirler uyandıran, fakat şairane kıymeti aslınınkinden aşağı olmıyan bir üslupla nakledilmesidir.

---

[6] Tercüme Ernst Morwitz' dir, Sappho, Dichtung. Berl. 1938.
[7] Bu tercüme de Ettore Romagnoli'den dir.

Almanca tercüme:

Mısra 1 ve 2 nin başında bulunan («Jenen ve Jenen Mann») işaret zamiri φαίνεται kadar kuvvetlidir ve Sappho'nun hayranlığını iyi ifade eder.

Süsse Silben flüsterst: aslın a ve o gibi kalın vokallerine mukabil, burada ü ve e sesleriyle bir allitération var.

Wenn dein Lachen klingt: Klingt: ses taklididir (onomatopée); bu mısra Agallis'in gülüşündeki nüfuz edici edayı çok iyi veriyor.

Alle Sehnsucht weckend: arzu, hasret manasına gelen ἰμέροεν kelimesinin tam mukabilidir.

So kommt der Lippe nichts mehr an Worten: bu tabir aslı kelime kelime ve büyük bir isabetle tercüme etmektedir.

Mit den Augen fass ich nichts mehr: gözün içinde bulunan maddî bir varlık olarak gösterilen görüş çok müşahhas bir manası olan «fassen» yakalamak fiili ile tercüme ediliyor.

Brandung braust in den Ohren: dalgaların kırılması manasına gelen »Brandung« kelimesinin karşılığı aslında yoktur, fakat mısra 11 in sonunda ile 12 nin başındaki r li allitération yunanca ἐπιρρόμ / βεισι δ' ἄκουαι ın edasını mükemmel surette taklit ediyor.

Morwitz'in asla sadakatı kelimelerin yerini ve yunanca mısrağının satır başını muhafaza etmeğe kadar varıyor. Sademeli ahengi aslın ahengine çok uygundur. Bu tercüme muvaffak olmuş tercümelerin bir nümunesi sayılabilir.

İtalyanca tercüme:

Romagnoli'nin tercümesi daha sade, daha kolay olmakla beraber, Morwitz'inki kadar original değildir, onun kadar zengin ve şairane buluşları yoktur. Çok sadık ve güzel bir tercüme olduğu ilk bakışta anlaşılır, fakat aslın bazı kuvvetli ifadelerini tercüme edememiştir, meselâ: *nulla più distinguono le pupille:* de aslın müşahhas ve maddî imajı kayboluyor; *tutta grazia:* italyancaya has ve çok kullanılan bir tabirdir, aslın ἰμέροεν tabirindeki hasret manasını vermiyor.

Bu şiirin ingilizce edebî bir tercümesini bulamadığıma esef ediyorum. Fakat, kelime ve ahenge en yakın sadakatle, seviye ve edası büyük sanat eseri kıymetini mezc eden bu iki tercüme Avrupada tercüme faaliyetinin bazan mükemmeliyete eriştiğini ispat etmektedir.

Azra ERHAT

D O M İ N İ K [1]

XIX uncu asır Fransız romanları arasında müstesna bir mevkii olan *Dominique*'in neşriyle hem tercüme kütüphanemiz çok güzel bir eser kazanmış, hem de şimdiye kadar dilimize hiç tercüme edilmemiş bir muharrir halkımıza tanıtılmış oluyor.

Eugène Fromentin'i her şeyden evvel kuvvetli bir ressam, şarka ait tablolariyle şöhret kazanmış bir sanatkâr olarak tanıyoruz. Bunun yanı sıra da, yaşamış olduğu velût edebiyat asrında (1820 - 1876), büyük muasırlarının arasında kendine bir mevki temin edebilmiş ve hâlâ zevkle okunan güzel eserler bırakmış bir muharrir olarak hatırlıyoruz. Bilhassa yazımızın mevzuunu teşkil eden *Dominique,* otobiyografik neviden, her zaman bir mükemmeliyet nümunesi olarak gösterilebilecek romanlardandır.

Dominique'de müellif, bütün hayatına müessir olmuş bir sevginin samimî hikâyesini anlatmakta, tatlı bir üslûp, kuvvetli bir ifade ile bizi sürükleyip götürmektedir. Tâ çocukluk çağlarında başlayıp büyüyen, fakat kendi kendine bile itirafa cesaret olunmıyan bir aşkla Dominiqu — daha doğrusu Fromentin — kendisinden birkaç yaş büyük olan Madeleine'i — hakikî ismiyle Jenny - Caroline Leocadie'yi — sevmektedir. Bu sevgi Madeleine'in izdivaciyle inkişaf eder ve her iki kalbi de senelerce kavurduğu halde, ahlak ve vazife telâkkilerinin o zamanlara mahsus büyük feragat hissiyle söndürülür, örtbas edilir. Eski bir dostluk, kuvvetli ve derin bir arkadaşlık görünüşünün altında için için yanan ve aslâ itiraf edilmiyen bu sevginin zaman zaman parlıyan, her iki kalbi de tatlı sızılarla tutuşturan alevi, eserin en güzel sahifelerini teşkil etmektedir. Nihayet ayni ateşten gömleğin içinde eriyen bu iki insan, senelerden sonra, mütekabil sevgilerini biribirlerine ihsas etmek cesaretinde bulunurlar ve böylelikle büsbütün kendisini bu ümitsiz sevgiye kaptıran Dominique, şuurunu kaybettiği bir ân, her şeyi unutarak, misafireten evinde bulunduğu sevgilisini kollarına alır ,onu öper ve bu günün sevgililerini en tatlı neticelere götüren bu hareket, onlar için ebedî ayrılık olur. Madeleine'in Dominique'e son sözleri şudur:

«Zavallı dostum! Bu işin böyle bitmesi mukadderdi. Sizi ne kadar sevdiğimi bilseydiniz! Dün size bunu söyliyemezdim; bu gün artık itiraf olunabilir, çünkü bizi biribirimizden ayıran bu memnu sözdür.»

Görülüyor ki eserde büyük, hareketli bir mevzu yoktur. Bununla beraber mevzuunun basitliği bu romana umumî bir kıymet vermekte ve onu bir az da her kese ait bir mevzu yapmaktadır. Belki de bu, doğrudan doğruya kalplerimize hitap etmesinden ileri geliyor; belki de az çok hepimiz tarafından duyulmuş, fakat hiç bir zaman bu derece ince bir tetkik ve tahlile tâbi tutulmamış hisleri ifade ettiği içindir. Mevzuunun sadeliği yanında bizi hayran bırakan şey eserin büyük bir iddia, bir tez gütmeden yalnız hakikî hisleri, derin bir nüfuzla, tahlil etmiş olmasıdır. Okuduğumuz birçok kitaplar arasında, hani bazan sebebini bilmiyerek diğerlerinden ayırt ettiğimiz ve mevzuunu senelerce hafızamızın bir köşesinde sıkı sıkıya

[1] *Dominik,* Eugène Fromentin'den tercüme eden: Ali Kâmi Akyüz; Hilmi Kitapevi, 340 sahife, 75 kuruş; İstanbul 1941.

sakladığımız bazı eserler vardır. İşte *Dominique,* kendine mahsus sâdeliği ve duygularımıza olan yakınlığı ile şüphe yok ki bunlardan biridir.

Mme La Fayette'in *Princesse de Clèves,* Benjamin Constant'ın *Adolphe,* Senancourt'un *Obermann* gibi eserleriyle ayni sıraya dizebileceğimiz *Dominique,* ince, psikolojik tahlilleriyle tam Fransız dehasının bir nümunesidir.Romantizmin en parlak ve en gürültülü devrinde yazılmış olan bu eser için, bu itibarla klâsik bir ehemmiyeti haizdir, diyebiliriz.

Dominik, Ali Kâmi Akyüz tarafından tercüme edilmiştir. Mütercim umumiyetle muhtevaya sadık kalmıya itina etmiş, fakat mutlak bir şekil endişesine kapılmıyarak düzgün bir türkçe metin vücude getirmeğe çalışmıştır. Bazı cümlelerin türkçede tam karşılıkları verilmek için yer yer serbest bir tercüme tercih edilmişse de bu karşılıkların eserin üslûbuna uygun düşüp düşmediğine pek dikkat edilmemiştir. Diğer taraftan tercümede, bir mecburiyet olmadığı ve pek âlâ türkçe mukabilleri bulunduğu halde, bazı kelimeler aslındaki gibi muhafaza edilmiştir. Hiç bir lüzum ve zaruret yokken fransızca olarak bırakılmış olan bu kelimeler eserin okunuşunda, hiç yoktan, tercüme kokusu dediğimiz şeyi duyurmıya kâfi geliyor. Bunun haricinde tek tük tercüme hatalarına, bazı çetrefil ve selikamıza uymıyan cümlelere de göz takılıyor .Bunlar da maalesef eserin üslûbuna müessir oluyor ve aslındaki sâdelik, açıklık, berraklık yer yer kayboluyor. İşaret ettiğimiz noktalar hakkında bazı misaller verelim:

1 — İlk sahifede: «. . . *ve ben birçok ihtiras adamlarının sonunda benim gibi olmalarını temenni ederim.*» deniliyor.

Aslında ise: « . . *et je souhaite à beaucoup d'ambitieux de finir ainsi.*» denilmektedir.

Görülüyor ki *ambitieux* kelimesi *ihtiras adamı* diye tercüme edilmiş. Halbuki sadece *muhteris* diye tercüme etmek daha doğru olurdu. Çünkü türkçede *birçok ihtiras adamları* diye ne yazar, ne de söyleriz. Halbuki bu cümlenin nihayetinde «*je souhaite de finir ainsi*» karşılığı olarak «*sonunda benim gibi olmalarını temenni ederim*» şeklinde ne güzel bir tercüme yapılmış. Başta selikamıza uymıyan *ihtiras adamları* tâbiri, sondaki bu güzelliği örtüyor.

2 — 25 inci sahifede: «*Her ne kadar Brey'ler iki üç nesildenberi, kazanılmış bir hak gibi,nahiyenin fasılasız Belediye reisi olmakta iselerde Tranbli'da Belediye reisi yoktu.*» deniliyor.

Aslında: «*La mairie n'était point aux Trembles, quoique depuis deux ou trois générations les de Bray eussent toujours été, comme par un droit acquis, maire de la commune*» denilmektedir.

Görülüyor ki Trembles'da olmıyan Belediye reisi değil, belediye dairesidir. Tercümedeki bu küçük hata Trembles'da oturan *de Bray*'lerin daima belediye reisi olduklarını söyliyen cümlenin başı ile sonu arasında büyük bir tezat vücude getiriyor.

3 — 3üncü sahifede *falaise* kelimesi tercümede aynen muhafaza edilmiş. Halbuki pek âlâ *sahildeki kayalık* denebilirdi. 29 uncu sahifede de geçen ayni kelimeyi takiben «*(Falezin) yani denize yakın sarp kayaların*» diye izahat veren mütercimin bir ismi has olmıyan bu kelimeyi ne için metinde muhafa etmekte ısrar ettiğini anlamak müşküldür. Buna benzer birçok kelimeler tercümede aynen muhafaza edilmiş. Gözümüze ilişenleri söyliyelim:

Sahife 96, 20 inci satırda *«yüzünün konturlarını»;* sahife 99, 6 ncı satırda *«Garip bir ışık bu çocuk verbini, hani hepimizin gerek Fransızcada ve gerek Lâtincede ilk olarak tarif ettiğimiz verbi aydınlattı»*; sahife 109, 13 üncü satırda *«titreyen bir aksandan»;* sahife 113, 9 uncu satır *«jestlerinde»;* sahife 114, 21 inci satırda *«hülyalarımın realitesi»;* aynı sahifede 25 inci satırda *«direkt ve dürüst»;* sahife 117, 20 nci satırda *«daha pozitif»;* ayni sahifenin son satırında *«bir rododendron buketi»;* sahife 283, birinci satırda *«yalnız ismi bile sanat âleminde prestij yaratan»;* sahife 293, 3 üncü satırda *«insan düşüncesinin moral bakımından»* ilâh...

Görüldüğü gibi aynen muhafaza edilen kelimeler hiç te türkçede karşılığı olmıyan veya türkçede artık hergün kullanmıya başladığımız kelimeler değildir. Böyle olsa bile bunları türkçe karşılıklariyle yazmak şüphe yok ki mütercimin kendi lehine kaydedilecek bir hareket olurdu.

4 — 39 uncu sahifenin 6 ncı satırında: *« — Çok iyi, dedi, bundan anlaşılır ki siz benim kötü taraflarımı da tam lâyık olduğum derecede takdir ediyorsunuz.»* deniyor. Aslına bakalım:

« — Tant mieux, reprit Dominique, cela me prouve qu'en bien comme en mal vous m'estimez ce que je vaux.»

Cümlenin aslından da anlaşıldığı gibi *«Kötü taraflarımı da iyi taraflarım kadar, tam lâyık olduğum derecede takdir ediyorsunuz.»* şeklinde yapılacak bir tercüme daha sadıkane olurdu.

5 — 73 üncü sahifenin 10 uncu satırında: *«Pek iyi bildiğim Vilnövden geçerken...»* deniliyor. Aslında ise şöyledir:

«En traversant Villeneuve, où je connaissais tous les visages...»

Görülüyor ki pek iyi bilinen Villeneuve değil, Villeneuve'ün sakinleri, oradaki bütün çehrelerdir.

6 — Yine aynı sahifede biraz aşağılarda: *«Hayırlı yolculuklar temenni eden şen selâmlarla bizi uğurlarlar...»* deniliyor. Aslı ise şöyledir:

«... ils me firent des signes joyeux pour me souhaiter un heureux voyage.»

Buradaki *signes* kelimesini, hayırlı yolculuk temennisine rağmen, selâm mânasına almak müşküldür. Sonra aslında müfret halinde bulunan meful cemileştirilmiş. Cümleyi daha sadıkane bir şekilde:

«Bana hayırlı yolculuklar temenni etmek için neşe ile ellerini salladılar.»
diye tercüme etmek daha doğru olurdu.

7 — 74 üncü sahifenin başında: *«Ogüsten damdan düşer gibi halama şöyle dedi.»* deniliyor. Halbuki aslında sadece:

«... Augustin, qui ne quittait pas la portière, dit brusquement à ma tante.» denilmektedir.

Brusquement kelimesinin *damdan düşer gibi* diye tercümesi, gerek *Fromentin*'in üslûbuna, gerek Augustin'in söylediği söze aykırı düşüyor. Çünkü Augustin'in *«İşte, Madam, Sen-Piyer'in kuleleri göründü.»* sözü *damdan düşer gibi* değil *birdenbire* söylenmiş bir söz olduğu gibi, Sen-Piyer'in kulelerinin görünmesi de, Ormesson'a yaklaşanlar için nihayet beklenilmiyen bir şey değildir.

8 — 76 ncı sahife: «... *koyun gibi götürüldüm, getirildim...*» deniyor. Aslında ise:

«Je me laissais conduir et ramener...»

Tercümedeki *koyun gibi* tabiri eserin üslûbuna hiç yakışmıyor. «*Kendimi, beni götürüp getirenlerin eline bırakmıştım*» şeklinle bir tercüme hem asla, hem de üslûba daha uygun düşerdi.

9 — 78 inci sahifenin ortalarında profesörün bir sözü var: « — *Siz çalışmıyorsunuz, öyle görüyorum, karışmam, sizin bileceğiniz bir iş...*» diyor.

Aslında bu cümle şöyledir:

«*Vous ne travaillez donc pas? me dit tout à coup le professeur. Cela vous regarde...*»

Görülüyor ki cümle tamamen başka türlüdür. Tercümede asıldaki sual şekli kaldırılmış. Sonra, *öyle görüyorum, karışmam* gibi ilâveler de yapılmış.. «*Siz çalışmıyor musunuz? Kendiniz bilirsiniz...*» denebilirdi.

10 — 81 inci sahifenin sonlarına doğru *Couvre-feu* «*artık ateşleri örtün işareti*» diye tercüme edilmiş. Bu eskiden hıristiyanların evlerine çekilip ışıklarını söndürmeleri için çalınan bir çan olduğuna göre «*ışıkları söndürme çanı*» diye tercüme edilebilirdi.

11 — 100 üncü sahifenin sonlarına doğru gözümüz çok güzel tercüme edilmiş satırlara ilişiyor:

«*On sekiz aydan fazla bir zamandanberi onun yanında bulunduğum halde ilk defa olarak ona böyle alıcı gözüyle bakmış bulunuyordum.*»

Aslı şöyledir: «*Il y avait plus de dix-huit mois que je vivais près d'elle, et pour la première fois je venais de la regarder quand on veut voir.*»

Görülüyor ki mütercim yer yer güzel karşılıklar bulmıya ve cesur bir tercüme yapmıya da muvaffak olmuştur.

12 — 104 üncü sahifenin ortalarında garip bir cümle var:

«*Bütün bu tatlı ve rengi uçuk şeyler orada fecrin alaca karanlığını ve en sakin, en cemiyetli bir beyazlığını yaratıyordu.*»

Deniliyor. Bu cümlenin aslı şöyledir:

«*Tout un ensemble de choses pâles et douces y répandait une sorte de léger crépuscule et de blancheur le l'effet le plus tranquille et le plus receuilli.*»

Görülüyor ki, cümle şekil itibariyle tamamen değiştirilmiştir. Fakat en garip olan şey *receuilli* kelimesine verilen *cemiyetli* manasıdır. Biz bunun bir tertip hatası olmasına ihtimal vermekteyiz. Cümledeki *Répandre* = *neşretmek, saçmak* fiilinin yerine *yaratmak* karşılığının ikamesi de manayı bozmamakla beraber metni tahrif etmekten geri kalmıyor.

13 — 111 inci sahifenin ortalarına doğru şöyle bir cümle var:

«... *Ancak böyle günün birinde apansız birine sırrınızı açacağınıza sizi takdir eden bir kimseye gönlünüzü açıp, halinizi anlatıp ondan sonra susmuş olsaydınız daha iyi ederdiniz.*»

Cümlenin aslı şöyledir:

«... *mais vous feriez mieux de parler à cœur ouvert que de vous confier un jour à quelqu'un qui vous apprêçie, et puis de vous taire.*»

Metnin aslı iyice tetkik edilirse tercümedeki yanlışlık görülecektir. Şüphesiz mütercim de biraz daha dikkatli davransaydı bunu görürdü. Bizce cümlenin tercümesi şöyle olmalıydı:

«... fakat günün birinde sizi takdir eden bir kimseye ansızın sırrınızı açıp, ondan sonra susacağınıza, açık kalplilikle halinizi anlatsaydınız daha iyi ederdiniz.»

14 — 115 inci sahifenin ortalarında şöyle deniyor:

«Sanki o bir kaynaktı ve bu kaynaktan hayat taşıyor, bilinmiyen şeylerin öğrenilmesi zevkı taşıyor, tatmin edilmiş merak hep taşıyordu.»

Aslında ise cümle şöyledir: *«Elle exhalait la vie, le plaisir d'apprendre, les curiosités satisfaites.»*

Görüldüğü gibi cümlenin aslında *«o bir kaynaktı»* diye bir şey yok. Mütercim romanın kahramanını bir kaynağa teşbih ederek hayatı, öğrenme zevkını ve tatmin edilmiş merakları oradan taşırmayı muvafık bulmuş.

15 — 119 uncu sahifenin üçüncü bendi şöyle başlıyor:

«Hakikî çocukluğun uyuşukluğu içinde, gözlerim açılmadan evvel sıkı sıkıya ne kadar gözüm kapalı idiyse, kabak çiçeği gibi açıldıktan sonra, birden o kadar çabuk gözüm açıldı.»

Bu cümlenin aslı şöyledir:

«Autant je m'étais étroitement replié sur moi-même avant cette subite éclosion qui me surprit dans l'engourdissement de la véritable enfance, autant je mis de promptitude à m'épanoir.»

Filhakika tercümesi pek te kolay olmıyan bu cümleyi mütercim serbest bir şekilde dilimize çevirmek istermiş ve muhtevaya sadık kalmak şartiyle kelimeleri değiştirmekte ve hattâ yerlerine yenilerini koymakta mahzur görmemiş. Fakat kısa bir cümlede bu ne çok tekerrür! Sonra *kabak çiçeği gibi* tabiri de yine üslûba uygun düşmüyor ve bir nevi bayağılık uyandırıyor. Halbuki bu cümleyi şekil ve muhteva bakımından daha sadıkane bir şekilde, meselâ şöyle tercüme etmek pekâlâ kabildi:

«Böyle birdenbire açılmadan evvel, hakikî çocukluğun uyuşukluğu içinde, sıkı sıkıya ne kadar kapalı kaldımsa, bir çiçek gibi açılmakta da o kadar istical gösterdim.»

16 — 121 inci sahifenin baş tarafında tamamiyle tercüme kokan bir cümle var:

Ara sıra yığın yığın bilmem nasıl hayaller kafamda rendevu veriyorlardı ki benden hemen hemen şaheserler doğacak gibi olurdu.»

Cümlenin aslı şöyledir:

«Il me semblaitt parfois, tant je ne sais quel amas d'illusions se donnaient rendez-vous dans ma tête, que j'étais près d'enfanter des chefs-d'œuvre.»

Tercümenin selikamıza da ne kadar aykırı düştüğünü söylemeğe bilmem lüzum var mı? Mütercim sadece:

«Bazen, kafamda yığın yığın öyle hayaller toplanıyordu ki, bana neredeyse şaheserler yaratacakmışım gibi geliyordu.» diyebilirdi.

17 — 121 inci sahifenin ortalarında ilham perisinden bahseden 7 satır atlanmış. Okuyucular için büyük bir zayiat olmamakla beraber gönül isterdi ki edebî bir kıymeti olan bu eserin tercümesine bu kadar emek veren mütercim 7 satır daha tercüme etmekden üşenmesin, metninde noksan bulunmasın. Bununla beraber bu sahifeden itibaren daha inceden inceye tetkik ettiğimiz tercümede bundan başka atlanılmış bir yer bulunmadığını da söylemeliyiz.

Yukarıdaki misalleri daha fazla uzatmakta bir fayda görmiyoruz. Ortada pek büyük hatalar yoktur ve olanlar da, aransa, her tercümede azçok bulunması müşkil olmıyan yanlışlardan ibarettir. Eseri okurken mütercimin hüsnü niyetle çalıştığını ve vücuda getirdiği türkçe metinde, esas itibariyle asıldaki havayı verebildiğini gördük. Bir ikinci tabıda, ufak rötuşlarla tamamen düzeltilebilecek olan bu yanlışlıklar, *Dominique* gibi bir eserin tercümesi mevzuubahs olmasaydı belki bu kadar üzerlerinde durmıya değmezdi.Fakat dediğimiz gibi edebî kıymeti olan eserlerin tercümesinde her bakımdan titiz davranmıya mecburuz; çünkü bu bizim ciddiyetle ele almamız icap eden bir kültür meselesidir.

Netice itibariyle *Dominik* gibi güzel ve kıymetli bir eserin tercüme kütüphanemize kazandırılmış olduğunu söyliyebiliriz.

Lûtfi AY

YABANCI DİLLERDEKİ DERGİLER

ROMANIN MUHTELİF CEPHELERİ

Büyük İngiliz muharriri L. Forster'in 18 mayıs tarihli «*Times Literary Supplement*» ında çıkan bir yazısından alınmıştır:

Herkese göre romanın esası bir hikâye anlatmaktır. Fakat bunu kabul ederken hislerimiz, ifade tarzımız bambaşkadır ve esas işte bu ifade tarzıdır. Eğer birine «Roman ne yapar» diye sorarsak, o «Vallâhi bilmem - tuhaf bir sual - bir roman bir romandır.... bir hikâye anlatır işte» diye cevap verir. Bu adam edebiyatla pek meşgul olmıyan çalışkan ve iyi bir adamdır; ona hayranım. Diğer bir zat ta aynı suale şu şekilde cevap verir: «Bir roman bayım, bir hikâye anlatır ve şayet anlatmazsa onu hemen bırakıveririm. Sanat, edebiyat, musiki hakkında münakaşa istemem; ben güzel hikâye isterim; karım da öyle...» Bu adamdan çekinirim ve ondan nefret ederim. Üçüncü bir şahıs ta müteessir bir sesle «Evet; öyle ya roman, bir hikâye anlatır» der. Bu üçüncü şahıs ta benim. Evet, tabiî roman bir hikâye anlatır. Keşke bu an'aneden vazgeçseydi... Hikâye, insan kadar eskidir, şüphe yok ki kablettarih zamanlarda ateşin etrafında hikâyeler anlatılıyordu. İlk hikâyecilerin mesleği de oldukça tehlikeliydi. Dinleyiciler hikâyenin sonunu keşfeder etmez uykuya dalar veya hikâyeciyi öldürürlerdi. *Bin bir gecenin* hikâyecisi Şeherazad'ın vaziyeti bundan pek farklı değildi. Karilerin çoğu maalesef kablettarih dinleyicilere veya *Bin bir gecenin* hikâyelerindeki padişaha benzer... Muharrir şahıslarını tanımalı ve onları bize izah etmelidir. Roman ile hayat arasındaki esas fark şudur: cemiyet hayatında hiç kimseyi tamamen tanımıyor, tamamen anlamıyoruz; halbuki romanın insanlarını tam bir surette anlamak mümkün oluyor. Böylece romandaki insanları anlıya anlıya hayatımızdaki cehaleti telâfi ederiz. Romanlarda daha iyi anlıyabileceğimiz ve böylece daha iyi anlaşabileceğimiz bir insan ırkı meydana geliyor. Bunun içindir ki her roman, şahıslar fena olsalar bile, bir teselli membaıdır.....

Romandaki şahısları ikiye ayırabiliriz: *düz* ve *kürevî şahıslar.* Düz şahıslara bazen tip bazen de karikatür isimleri verilmektedir. En saf ve mükemmel şekilde onlar bir fikir, bir keyfiyet üzerine kurulmuşlardır. Tamamen düz olan şahıs, kendini bir cümle içinde ifade etmektedir; meselâ Dickens'in Mrs. Micawber'i kendini bir cümlede ifade etmiştir: «Hiçbir zaman Mr. Micawber'i bırakmam.» Proust'un Princesse de Parme'ı şu cümle ile kendini ifade etmiştir. «İyi olmaya bilhassa gayret etmeliyim.»

Kürevî şahıslar hayatın, dünyanın insanlarıdır. Bir şahsın kürevî olup olmadığını anlamak için esas tecrübe şudur: bir şahsın hareektlerini evvelden keşfedebilir miyiz? Keşfedersek bu şahıs düzdür; keşfedemezsek kürevîdir. Onları keşfedememekle beraber bu şahsın hareketlerine inanmıyorsak şahıs düz olup kendini kürevî göstermek istiyor. Bunlara edebiyat dünyasında pek çok raslanır.

Roman mesleğinin esas meselesi belki de romancı ile, anlattığı hikâye arasındaki münasebettir. Romancı şahıslarına hariçten bir seyirci olarak bakabilir; her şeyi bildiğini farzederek onları içerden anlatabilir; kendini şahıslardan birinin yerine koyarak diğer şahısların hareketlerini izah edemiyeceğini farzedebilir. Bu vaziyetlerin herbirisinin de iyi ve fena tarafları vardır; fakat söyliyebiliriz ki büyük bir romancı eserin başından sonuna kadar yalnız bir mevkide kalamaz. Ne Dickens'te, ne de Tolstoy'da sabit bir noktai nazar yoktur.

Bazı defa muharrir şahısları hakkında her şeyi bilir, bazen pek az şey bilir, bazen de hiçbir şey... Hayatta da zaten böyledir; bazen insanları anlarız, bazen onları hiç izah edemeyiz.....

«Evvelâ kıral sonra kıralıça öldü» bu bir hikâyedir; «kıral öldükten sonra kıralıça da teessüründen öldü» bu bir entrikadır. «Kıralıça öldü ve ilk evvelâ hiç kimse bu ölümün sebebini anlamadı; sonradan kıralın ölümünden müteessir olarak öldüğü anlaşıldı.» Bu sır ile müterafık bir entrikadır ve büyük bir inkişafa müsaittir. Kıralıçanın ölümünü ele alalım: «hikâyede» sonra ne oldu? diye, entrikada ise neden böyle oldu? diye sorarız. Romanın iki büyük şekli arasındaki fark işte budur.

İNSAN, RÖNESANS'IN ALLAHI

«The Monist» mecmuasının Nisan 1941 sayısında çıkan bir makaleden alınmıştır:

Asırlarca cihanın sahibi olan Allah, Rönesans'ta kendisine karşı insanı bulmuştur. İnsan cihan'ın idaresinde hissesini almış ve bu hisseyi yavaş yavaş büyütmüştür; Allah için ancak iki imkân kalmıştır, ya bu dünyanın işleriyle artık meşgul olmamak ve meleklerin arasında ebedî bir bahtiyarlık içinde yaşamak, yahut ta meleklerini de bırakıp ebedî bir inziva içinde kendi kendine hayat sürmek. — İnsan, Allahın bile bıraktığı bu dünya ile meşgul olmıya başlamıştır. — Rönesans'ın büyük müttefiklerinden Ficin, «Homo deus in terris» (İnsan yer yüzündeki Allahtır) demiştir. Arzın Allaha ihtiyacı vardır ve onu insanda bulmuştur.

İnsan, arza çözülmez bir şekilde bağlıdır ve arzın mukadderatı elindedir. Arzın her şeyi onu beklemekte, her şeyin insan hafızasına girmesini istemektedir. Dünyanın eşyası kendi hallerine bırakılırsa yok olurlar; yokluğa düşmemek için onların insanın tefekkürüne, hafızasına ihtiyaçları vardır. Her şey yokluktan kurtulmak için insanın yardımını bekliyor. Eğer insan bu dünyayı düşünmeseydi bu dünya ölmüş olacaktı, ruhunu bırakmış bir bedene benziyecekti. Her ruhun bedeni vardır, fakat insan ruhunun bedeni gördüğümüz o küçük zayıf vücut değil, cihanın tâ kendisidir. O her ferdin vücudünde bulunduğu gibi cihanda da bulunur: «İnsan hususî bir varlık değildir; o bu veya şu değil, o her şey, o her şeyin heyeti mecmuasıdır» (Carolus Bovillus, de Sapiente). Cihanın unsurları insanda toplanır, onda aralarındaki esas vahdeti anlarlar. İnsanın tefekküründe yeni, hakikî, vahdetli bir cihan doğmaktadır. İnsan tefekkürü nekadar faalse, hayatını gördüğümüz, anladığımız şeyler nekadar çoksa bu yarattığımız dünya da o kadar daha zengin ve o kadar daha şümullü olacaktır. Durmamalıyız, ebediyeti ancak böyle kazanabiliriz.

«Dünyada olsun, vücutte olsun veya bunların haricinde olsun hiç ölmiyeceğim, bunu biliyorum, ve her an faal oldukça, sonum olmıyacak.» *(Carolus Bovillus - Dialogi tres)*

MUSİKİ, ANLAŞILMIYAN SANAT...

B. de Schlœzer'in *Esquire*'in 2 ncikânun 1941 sayısında çıkan bir makalesinden alınmıştır:

Şüphesiz ki musiki diğer sanatlara nazaran çok daha geniş bir kütle tarafından sevilmekte ve rağbet görmektedir. Fakat diyebilirim ki yüz dinleyiciden ancak onu musikiyi dinlemiye muktedirdir. Diğerleri musikiyi bütün dikkatleriyle dinlemeğe çalışırlarsa da dikkatle dinledikleri şey musikinin doğurduğu imajlarla, hislerle, ihsaslarla dolu derunî akışlardır. Dinleyici umumiyetle musikiyi sevmez; sevdiği şey işte musikinin doğurduğu bu ruhî akıştır. Diğer sanatlar bizden bir gayret istiyorlar; musiki ise kendimizi bırakıvermiye davet ediyor. Şüphe yok ki musikiye gösterilen bu rağbetin asıl sebebi de budur, ve derin bir anlaşamamazlıktan ileri gelmektedir. Musikide esas olarak kabul edilen

derunî akış musikinin tam aksidir. Hakikî musiki bizi sahroş etmez ve pasif bir dinleyiciyi istemez; onun bütün faaliyetimize, bütün manevî kuvvetimize ihtiyacı vardır.....

Söz dinlemek ve musiki dinlemek başka şeylerdir. Lisanda mâna ile söz ayrı şeylerdir. Musikide mâna seslerden çıkan bir şey değil seslerin kendisi, daha doğrusu seslerin hususî bir cephesidir. Musiki lisanı her lisan gibi semboliktir; fakat konuşulan lisanda sesten mânaya doğru gidildiği halde musikide sesten mânaya gidilmez. Seste kalıyoruz fakat onu başka bir cepheden görüyoruz. İzah edeyim:

Musikiyi anlamak ne demektir? Musikiyi dinlemeden işitebilirim; onu dinlerken de anlamıyabilirim. Musikiyi anlamamak her notayı, her nota grupunu, her melodiyi münferit, biribirinden ayrı görmek demektir. Onların ancak zaman içinde biribirini takip etmesini görürüm. Böylece onlar bana birşey ifade etmezler; mânaları yoktur. Fakat bütün bu ses silsilesinin esas vahdetini, her ses ve her ses grupunu biribirine bağlıyan karışık münasebetleri sezen dinleyici musikiyi anlamaktadır. Anlamıyan dinleyici için ayrı ayrı nota ve sesler mevcuttur; anlıyan dinleyici için hiçbir ses, hiçbir melodi başlı başına mevcut değildir ve yegâne şe'niyet bu seslerin sentezi olan vahdetli, sesli dünyadır. Bir musiki metni böyleoe edebî bir metin gibi okunmalıdır; metni teşkil eden her unsur diğer unsurlara bağlıdır ve ancak parça bitirildikten sonra mânasını ve kıymetini kazanır. Böylece melodiler, ritmler, sesler biribirini takip edip biribirinin yerini almazlar; onlar beste içinde hep beraber mevcuttur. Musiki eserinin zamana ihtiyacı vardır, fakat kendisi zamanın dışındadır... Musiki eseri hakkında söyliyebildiğimiz her zaman umumî ve zayıf kalmaktadır Eseri anlıyoruz, fakat anladığımızı ifade edemiyoruz. Bunun sebebi de basittir: musiki eserinin mânası şekle tamamen bağlıdır ve başka bir şekilde ifade edilemez; bahusus lisan şekliyle..... Maamafih anladığımı ifade edememek anlamak demek değildir. Yukarda izah etiğimiz mânada «anlaşılan» bir musiki eserinin tesiri «anlaşılmıyan» bir musiki eserininn tesirinden bambaşkadır. Eseri anlıyan ve böylece onun vahdetini sezen dinleyici kendi şuur vahdetini de kuvvetlendirmekte, kendini zenginleştirmektedir. Halbuki, kendimizi musikinin akışına bırakırsak (ki bu çok daha kolaydır) musikinin esasına varamayız. Çünkü bu takdirde heyecan ancak seslerden, ritmlerden, musikinin fizik unsurlarından doğmatadır. Böyle bir heyecan ruhumuzu dağıtır ve esasen başka bir fizikî sebebin doğurabileceği heyecandan farklı değildir. Musikinin hassasiyet üzerindeki bilvasıta tesiri şüphesizdir. Liszt'in, Wagner'in ve ayrıca da Jazz'ın sırrı budur; Bach'ta bu tesiri pek nadiren yapmaktadır. Bach'ı anlamadan, yani eserinin vahdetini sezemeden sevemeyiz; Wagner'i de anlamadan sevenlere her an raslanır. Musiki seslerinin üzerimizde sihirli bir tesiri vardır; bu tesire çoğu «musiki» ismini verir, halbuki musiki bir zekâ, seziş, anlayış işidir. Heryerde olduğu gibi, musikide de sihirden uzaklaşıp esas şe'niyete dönmeliyiz.

Felsefe dünyayı bir vahdet olarak görür; musiki de sesleri bir vahdet olarak dinler. Vahdet... insanî tefekkürün esas gayesi şüphesiz ki budur.

DOSTOİEVSKİ VE RUS CEMİYETİ

Rus muharriri, J. Vişeslavstev'in *Journal de Genève* (3 temmuz 1941) de çıkan bir makalesinden alınmıştır.

Hiç kimse Dostoievski kadar Rus cemiyetiyle, Rusyanın dünyadaki mevkiile, Rus mukadderatiyle alâkadar olmamıştır. O, hepimiz gibi Rus karakterinin, Rus ruhunun, Rusyadaki tabiatin bile ecnebiler tarafından anlaşılmıyacağını ve Ruslar için de muamma kalacağını hissetmişti. O, bütün kuvvetiyle Rus cemiyetini, Rus ruhunu, anlatmak istemiş ve Rus realitesini en iyi ifade eden şahıslar yaratmıştır. Prens Mişkin, Stavrogin, İvan Karamazov, Raskolnikov ve yüzlerce diğer şahıslar bütün ihtiraslariyle müthiş,arzulariyle, büyük meziyet ve kusur-

lariyle Rus varlığının sembolleridir. Garbin ruhu kendini bilen, şekil almış ve böylece kendi kedine hudutlar çizmiş bir ruhtur. Dostoievski'yi Pariste en çok hayrete düşüren nizam olmuştur: «Ne nizam, ne müthiş nizam.... O haricî değil derunîdir; ruhtan çıkar ve ruha hâkimdir.» Londra için de Dostoievski daha ileri gidiyor: «Londrada da bir fikir mükemmeliyetine varmıştır; burada bir iş yapılmış ve bitirilmiştir. Belki de ideale varılmışıtr. İnsana bir korku geliyor adeta....» Neden korku? Neden ideale varmak Dostoievski'ye korkunç gibi görünüyor. İşte burada Rus karakterinin esaslı bir vasfını görüyoruz. O şekilsizliği, nizamsızlığı sever, kemalde ölümü görür.... Dostoievski'nin Rusya'sına bakılırsa onda inhitat, cinnet, şehvet görünür. Fakat bu korkunç Rusyanın içinde muazzam bir kuvvet, beklenilmez imkânlar saklıdır. Rusya bir kaos'tur, fakat kaos'un içinde muazzam şeyler bulunur. İyilik ve fenalık, ahenk ve ahenksizlik... Rusyada tabiat ve dolayısiyle Rus karakteri kendinde bütün zıtları ihtiva eder; Ural dağlarında ve namütenahî step'lerde oturan Rus kendinde bu zıt şeyleri ve bu sonsuzluğu taşıyacaktır. O, muvazeneyi bilmez, hududu da bilmez. *Budala'nın* kahramanı Prens Mişkin bunu çok güzel ifade etmiştir: «Eğer bizden biri katolik olursa mutlaka «Jesuite» olur, hem de en koyularından, şayet dinsiz olursa, mutlaka dini cebren ortadan kaldırmak ister. Neden biz böyleyiz, neden bizde hudut yoktur.» Rus tabiatini en iyi ifade edenler müvazenesiz insanlardır. Korkunç İvan, Deli Petro, Stenka Razin, Rasputin Rusyada istisna değildir. Onlar Rusyanın tabiî çocuklarıdır. Stavrogin'in dediği gibi «Ruslar için ancak iki şey mümkündür: ya inanmak ya ateşe vermek.»

BARBARLARI BEKLERKEN

«Mesures» mecmuası İkincikânun 1940 sayısında 1934 te ölen büyük Yunan Şairi Kavafis'in bazı şiirlerini neşretmektedir. Bunlardan birini tercüme etmeyi faydalı bulduk:

«Meydanda toplanmış ne bekliyoruz?

— Bugün barbarlar gelecek.

— Neden Senatoda böyle bir sükût var? Niçin Kanun yapmıyorlar?

— Çünki bugün barbarlar geliyor. Senatörler hangi kanunu reye koysunlar? Barbarlar gelince kanunları kendileri yaparlar.

— Neden imparatorumuz şafakla kalktı ve başında tacı, şehrin merkez kapısında, bir taht üzerinde azametle oturmağa gitti?

— Çünki bugün barbarlar gelecek. İmparator onların şefini kabul etmeye hazırlanıyor; hattâ ona bazı şeref ve unvanlar vermek için bir de ferman hazırlamış.

— Neden iki konsülümüz kırmızı zırhlı resmî elbiselerini giymişler? Bu kıymetli taşlarla dolu bilezikler ve bu pırıl pırıl yanan güzel zümrütler niçin? Neden altın ve gümüşle işlenmiş bastonlarını ellerine almışlar?

— Çünki bugün barbarlar geliyor ve böyle şeyler onların gözlerini kamaştırır.

— Niçin büyük hatiplerimiz her zamanki talâkatlarını göstermiye gelmiyorlar?

— Çünki bugün barbarlar geliyor. Onlar ne güzel cümlelerden, ne de uzun nutuklardan hoşlanırlar.

— Peki birdenbire bu telâş ve bu endişe niçin? Bak çehreler nekadar düşünceli bir hal aldı? Meydanlar ve sokaklar niçin bukadar çabuk boşalıyor, ve herkes niçin bukadar meyus evine dönüyor?

— Çünki gece oldu ve barbarlar gelmediler. Hudutlardan dönenler de artık barbar kalmadığını söylüyorlar...»

Ya şimdi biz barbarsız ne olacağız? Onlar ne de olsa bir hal çaresi idi...

Maarif Vekilliğince tercüme ettirilmiş bazı eserler

BERGSON	*Şekip TUNÇ*	Yaratıcı tekâmülden hayatın tekâmülü	70	Kr.
BERKELEY	*Saffet ENGİN*	Beşerî bilginin prensipleri hakkında bir eser	65	Kr.
Cl. BERNARD	*Dr. Galip ATAÇ*	Tıpta tecrübe	95	Kr.
A. BİNET ve TH. SİMON	*Sabri Esat SİYAVUŞGİL*	Anormal çocuklar	80	Kr.
R. BONNARD	*A. Reşit TURNAGİL*	İdarenin kazaî murakabesi	170	Kr.
BRUHAT	*YENİÇAY ve KÜRKÇÜOĞLU*	Elektrik dersleri	300	Kr.
CUENOD ve NATAF	*Murat R. AYDUN*	Trahom	120	Kr.
E. R. CURTİUS	*Sabahattin EYÜBOĞLU*	Fransız medeniyeti	85	Kr.
DERMENGHEM	*Reşat Nuri GÜNTEKİN*	Muhammed'in hayatı	130	Kr.
DUGUİT	*Etem MENEMENCİOĞLU*	Cemiyet, hukuk ve devlet nazariyeleri	200	Kr.
D'WELSHAUVERS	*M. Şekip TUNÇ*	Psikoloji	200	Kr.
FARABÎ	*Kıvamettin BURSLAN*	Uzlukoğlu Farabî'nin eserlerinden seçme parçalar	25	Kr.
J. K. FRİEDJUNG	*Ş. S. SOYSAL*	Çocuk pathologie'sinde terbiye hataları	80	Kr.
P. GEMÄHLING	*Zühtü URAY*	Büyük ekonomistler	250	Kr.
E. HAECKEL	*A. Haydar DANER*	Kâinatın muammaları	12,5	Kr.
KANT	*M. Emin ERİŞİRGİL*	Kant'tan parçalar	25	Kr.
H. KELSEN	*Etem MENEMENCİOĞLU*	Demokrasi	60	Kr.
Konrad KNOPP	*Nâzım TERZİOĞLU*	Fonksiyonlar teorisi (Başlangıç)	75	Kr.
Konrad KNOPP	*Nâzım TERZİOĞLU*	Fonksiyonlar teorisi (I. Kitap)	120	Kr.
Ch. LALO	*Burhan TOPRAK*	Bediiyat	65	Kr.
LEIBNIZ	*Nevzat AYAS*	İnsan âkılesi hakkında yeni deneyişler	60	Kr.
LEIBNIZ	*S. K. YETKİN*	Monadoloji	15	Kr.
J. LOEB	*M. KARASAN*	Hayatın mihanikî telâkkisi	12	Kr.
Emil LUDWIG	*Ruşen Eşref ÜNAYDIN*	Âdem Oğlu	120	Kr.
Ernest MACH	*S. E. SİYAVUŞGİL*	Bilgi ve hata	35	Kr.
J. PIAGET	*S. E. SİYAVUŞGİL*	Çocukta dil ve düşünme	110	Kr.
J. PIAGET	*S. E. SİYAVUŞGİL*	Çocukta hüküm ve muhakeme	120	Kr.
F. RAUH	*Z. F. FINDIKOĞLU*	Ahlâk tecrübesi	50	Kr.
L. ROSEMANN	*Dr. Sadi IRMAK*	Fiziyoloji ders kitabı (I. cilt)	250	Kr.
B. RUSSELL	*H. AKVERDİ*	Felsefede ilmî metod [*]	50	Kr.

[*] Yeni çıkmıştır.

Maarif Vekilliğince tercüme ettirilmiş bazı eserler

BERGSON	*Şekip TUNÇ*	Yaratıcı tekâmülden hayatın tekâmülü	70 Kr.
BERKELEY	*Saffet ENGİN*	Beşerî bilginin prensipleri hakkında bir eser	65 Kr.
Cl. BERNARD	*Dr. Galip ATAÇ*	Tıpta tecrübe	95 Kr.
A. BİNET ve TH. SİMON	*Sabri Esat SİYAVUŞGİL*	Anormal çocuklar	80 Kr.
R. BONNARD	*A. Reşit TURNAGİL*	İdarenin kazaî murakabesi	170 Kr.
BRUHAT	*YENİÇAY ve KÜRKÇÜOĞLU*	Elektrik dersleri	300 Kr.
CUENOD ve NATAF	*Murat R. AYDUN*	Trahom	120 Kr.
E. R. CURTİUS	*Sabahattin EYÜBOĞLU*	Fransız medeniyeti	85 Kr.
DERMENGHEM	*Reşat Nuri GÜNTEKİN*	Muhammed'in hayatı	130 Kr.
DUGUİT	*Etem MENEMENCİOĞLU*	Cemiyet, hukuk ve devlet nazariyeleri	200 Kr.
DWELSHAUVERS	*M. Şekip TUNÇ*	Psikoloji	200 Kr.
FARABÎ	*Kıvamettin BURSLAN*	Uzlukoğlu Farabî'nin eserlerinden seçme parçalar	25 Kr.
J. K. FRİEDJUNG	*Ş. S. SOYSAL*	Çocuk pathologie'sinde terbiye hataları	80 Kr.
P. GEMÄHLING	*Zühtü URAY*	Büyük ekonomistler	250 Kr.
E. HAECKEL	*A. Haydar DANER*	Kâinatın muammaları	12,5 Kr.
KANT	*M. Emin ERİŞİRGİL*	Kant'tan parçalar	25 Kr.
H. KELSEN	*Etem MENEMENCİOĞLU*	Demokrasi	60 Kr.
Konrad KNOPP	*Nâzım TERZİOĞLU*	Fonksiyonlar teorisi (Başlangıç)	75 Kr.
Konrad KNOPP	*Nâzım TERZİOĞLU*	Fonksiyonlar teorisi (I. Kitap)	120 Kr.
Ch. LALO	*Burhan TOPRAK*	Bediiyat	65 Kr.
LEIBNIZ	*Nevzat AYAS*	İnsan âkılesi hakkında yeni deneyişler	60 Kr.
LEIBNIZ	*S. K. YETKİN*	Monadoloji	15 Kr.
J. LOEB	*M. KARASAN*	Hayatın mihanikî telâkkisi	12 Kr.
Emil LUDWIG	*Ruşen Eşref ÜNAYDIN*	Âdem Oğlu	120 Kr.
Ernest MACH	*S. E. SİYAVUŞGİL*	Bilgi ve hata	35 Kr.
J. PIAGET	*S. E. SİYAVUŞGİL*	Çocukta dil ve düşünme	110 Kr.
J. PIAGET	*S. E. SİYAVUŞGİL*	Çocukta hüküm ve muhakeme	120 Kr.
F. RAUH	*Z. F. FINDIKOĞLU*	Ahlâk tecrübesi	50 Kr.
L. ROSEMANN	*Dr. Sadi IRMAK*	Fiziyoloji ders kitabı (I. cilt)	250 Kr.
B. RUSSELL	*H. AKVERDİ*	Felsefede ilmî metod [*]	50 Kr.

[*] Yeni çıkmıştır.